HOTĂRÂREA TRIBUNALULUI (Camera a doua)

3 martie 2011 *

În cauzele T-117/07 și T-121/07,

Areva, societate pe acțiuni, cu sediul în Paris (Franța),

Areva T & D Holding SA, cu sediul în Paris,

Areva T & D SA, cu sediul în Paris,

Areva T & D AG, cu sediul în Oberentfelden (Elveția),

reprezentate de A. Schild și de J.-M. Cot, avocați,

Alstom, societate pe acțiuni, cu sediul în Levallois-Perret (Franța), reprezentată inițial de J. Derenne, avocat, de domnul W. Broere, solicitor, de A. Müller-Rappard și de C. Guirado, avocați, ulterior de J. Derenne și de A. Müller-Rappard, avocați,

reclamante,

* Limba de procedură: franceza.

împotriva

Comisiei Europene, reprezentată inițial de domnii X. Lewis și F. Arbault, ulterior de X. Lewis, iar în final de domnii V. Bottka și N. Von Lingen, în calitate de agenți,

pârâtă,

având ca obiect, cu titlu principal, o cerere de anulare în parte a Deciziei C(2006) 6762 final a Comisiei din 24 ianuarie 2007 privind o procedură în temeiul articolului 81 CE și al articolului 53 din Acordul privind SEE (cazul COMP/F/38.899 – Instalații de comutație cu izolație în gaz) și, cu titlu subsidiar, o cerere de reducere a cuantumului amenzii aplicate reclamantelor,

TRIBUNALUL (Camera a doua),

compus din doamnele I. Pelikánová (raportor), președinte, K. Jürimäe și domnul S. Soldevila Fragoso, judecători,

grefier: doamna C. Kristensen, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 24 martie 2009,

pronunță prezenta

Hotărâre

Istoricul cauzei

1 Istoricul cauzei reiese, în esență, din constatările efectuate de Comisia Comunităților Europene în Decizia C(2006) 6762 final a Comisiei din 24 ianuarie 2007 privind o procedură în temeiul articolului 81 CE și al articolului 53 din Acordul privind SEE (cazul COMP/F/38.899 – Instalații de comutație cu izolație în gaz) (denumită în continuare „decizia atacată"). În măsura în care aceste elemente de fapt nu au fost contestate sau, cel puțin, părțile nu le-au contestat în mod corect, ele trebuie considerate dovedite în scopul soluționării prezentului litigiu.

Produsul în cauză

2 Instalațiile de comutație cu izolație în gaz (denumite în continuare „GIS") sunt utilizate pentru a controla fluxul energetic din rețelele electrice. Aceste instalații sunt echipamente electrice grele, folosite drept componente majore pentru substațiile electrice la cheie.

3 Substațiile sunt centrale electrice auxiliare care transformă curentul electric. În plus față de transformator, elementele constitutive ale substațiilor sunt sistemul de control, releele, bateriile, încărcătoarele și instalația de comutație. Funcția unei instalații de comutație constă în protejarea transformatorului de o suprasarcină și/sau izolarea circuitului și a unui transformator care nu funcționează corect.

4 Instalațiile de comutație pot fi cu izolație în gaz, cu izolație în aer sau cu izolație hibridă, atunci când îmbină cele două tehnici precedente. GIS sunt vândute în întreaga lume ca părți integrante ale unor substații electrice la cheie sau ca piese detașate înainte de a fi integrate în asemenea substații. Acestea reprezintă aproximativ între 30 % și 60 % din prețul total al substațiilor.

5 Decizia atacată privește proiectele GIS având o tensiune mai mare sau egală cu 72,5 kV (denumite în continuare „proiecte GIS”), care includ GIS în calitate de produse individuale, inclusiv toate serviciile aferente lor (transport, montare, încercări, izolație etc.), și substațiile electrice la cheie care conțin GIS, în care sunt cuprinse GIS și celelalte componente ale substației, precum transformatoarele și toate serviciile aferente lor (transport, cablaj, montare, izolație etc.).

Întreprinderile în cauză

6 Alstom (denumită anterior Alsthom), societate pe acțiuni de drept francez cu consiliu de administrație, este societatea-mamă a unui grup de societăți (denumit în continuare „grupul Alstom”). În perioada 15 aprilie 1988-8 ianuarie 2004, grupul Alstom și-a desfășurat activitatea în domeniul transportului și al distribuției energiei electrice (denumit în continuare „sectorul T & D”), îndeosebi în materie de GIS.

7 În cadrul grupului Alstom, activitățile în materie de GIS au fost gestionate, în Franța, de Alsthom SA (France) până în anul 1989, moment în care această societate a fost redenumită GEC Alsthom SA, deținută integral de GEC Alsthom NV. La 16 noiembrie 1992, a fost constituită Kléber Eylau SA, căreia i s-au alocat activitățile din Franța în materie de GIS printr-un acord ale cărui efecte s-au produs începând cu 7 decembrie 1992. Kléber Eylau era deținută în proporție de 99,76% de GEC Alsthom SA și în proporție de 0,04% de Étoile Kléber. În iunie 1993, Kléber Eylau a devenit GEC Alsthom T & D SA, care, la rândul său, în iulie 1998, a devenit Alstom T & D SA. Această din urmă societate era deținută integral de Alstom Holdings (France), care, la rândul său, era deținută integral de Alstom.

8 Începând cu luna ianuarie 1986, activitățile în materie de GIS ale grupului Alstom s-au derulat în paralel în Elveția și în Franța, la momentul la care Sprecher Energie AG a devenit o filială deținută integral de Alsthom. În noiembrie 1993, Sprecher Energie a devenit GEC Alsthom T & D AG, care, în iulie 1997, a devenit GEC Alsthom AG, iar în iunie 1998, Alstom AG [denumită în continuare „Alstom (Suisse)"]. La 22 decembrie 2000, aceasta din urmă a fost cumpărată de Alstom Power (Schweiz) AG. Noua entitate juridică a fost constituită în cadrul grupului Alstom, căreia i-au fost cedate activitățile în sectorul T & D în Elveția. Denumită inițial Alstom (Schweiz) Services AG, această nouă entitate a fost redenumită ulterior Alstom T & D AG.

9 Toate activitățile grupului Alstom în sectorul T & D au fost cedate, la 8 ianuarie 2004, grupului în care Areva, societate pe acțiuni de drept francez cu directorat și cu consiliu de supraveghere, este societatea-mamă (denumit în continuare „grupul Areva"). În perioada 9 ianuarie-11 mai 2004, activitățile în materie de GIS ale grupului Areva au fost gestionate de Areva T & D SA și de Areva T & D AG, filiale deținute integral de Areva T & D Holding SA, la rândul ei deținută integral de Areva (denumite în continuare, împreună, „societățile din grupul Areva").

Procedura administrativă

10 La 3 martie 2004, ABB Ltd a semnalat Comisiei existența unor practici anticoncurențiale în sectorul GIS și a formulat o cerere orală de imunitate la amenzi, în conformitate cu Comunicarea Comisiei din 19 februarie 2002 privind imunitatea la amenzi și reducerea cuantumului amenzilor în cauzele referitoare la înțelegeri (JO 2002, C 45, p. 3, denumită în continuare „Comunicarea privind cooperarea").

11 Practicile denunțate de ABB au constat într-o coordonare la nivel mondial a vânzării proiectelor GIS care presupunea o împărțire a pieței, atribuirea de cote și menținerea cotelor de piață respective, repartizarea proiectelor GIS unor producători desemnați în acest scop și manipularea procedurii cererilor de ofertă (trucarea ofertelor) pentru atribuirea contractelor acestor producători, stabilirea prețurilor prin înțelegeri complexe privind proiectele GIS care nu fuseseră repartizate, rezilierea contractelor de licență cu societățile care nu erau membre ale înțelegerii și schimbul de informații sensibile referitoare la piață.

12 Cererea orală de imunitate la amenzi formulată de ABB a fost completată, în special la 7 mai 2004, cu observații orale și cu mijloace de probă scrise. La 25 aprilie 2004, Comisia a acordat ABB imunitate condiționată.

13 Pe baza declarațiilor date de ABB, Comisia a inițiat o investigație și a desfășurat, la 11 mai și la 12 mai 2004, inspecții în incintele mai multor societăți active în sectorul GIS.

14 În intervalul 14-25 mai 2004, grupul Areva a cooperat cu Comisia și i-a furnizat, în temeiul Comunicării privind cooperarea, diverse mijloace de probă scrise și informații.

15 La 4 octombrie 2004, ABB a răspuns la o cerere de informații din partea Comisiei.

16 La 6 februarie 2006, Comisia a adresat o solicitare de informații către Alstom, la care aceasta din urmă a răspuns prin scrisoarea din 24 februarie 2006.

17 La 20 aprilie 2006, Comisia a adoptat o comunicare privind obiecțiunile care, în afară de Alstom și de societățile din grupul Areva, a fost adresată ABB, Fuji Electric Holdings Co., Ltd și Fuji Electric Systems Co., Ltd (denumite în continuare, împreună, „societățile din grupul Fuji"), Hitachi și Hitachi Europe Ltd (denumite în continuare, împreună, „societățile din grupul Hitachi"), Japan AE Power Systems Corp. (denumită în continuare „JAEPS"), Mitsubishi Electric System Corp. (denumită în continuare „Melco"), Nuova Magrini Galileo SpA, Schneider Electric SA (denumită în continuare „Schneider"), Siemens AG, Toshiba Corp., precum și altor cinci societăți din grupul în care VA Technologie AG era societatea-mamă (denumit în continuare grupul „VA Tech", care includea și pe VA Technologie).

18 La 5 mai 2006, Alstom a avut posibilitatea de a consulta declarațiile orale date de alte societăți implicate, în conformitate cu Comunicarea privind cooperarea.

19 La 30 iunie 2006, Alstom și societățile din grupul Areva au adresat Comisiei în termenul prevăzut observațiile fiecăreia dintre ele, răspunzând la comunicarea privind obiecțiunile. În anexa la răspunsul la comunicarea privind obiecțiunile, Alstom a depus mai multe înscrisuri cu caracter intern ale grupului Alstom în privința cărora

s-a solicitat acordarea tratamentului confidențial în raport cu toți terții, cu excepția Comisiei. De asemenea, ABB, societățile din grupul Fuji, Hitachi și JAEPS, Melco, Schneider, Siemens AG Österreich, Siemens și Toshiba au răspuns în scris, în termenul prevăzut, la comunicarea privind obiecțiunile.

20 Prin scrisoarea din 12 iulie 1996, societățile din grupul Fuji au cooperat cu Comisia și i-au furnizat, în temeiul Comunicării privind cooperarea, diverse mijloace de probă scrise și informații.

21 La 14 iulie 2006, ABB a transmis Comisiei un „supliment [de] răspuns la comunicarea privind obiecțiunile".

22 La 18 și la 19 iulie 2006, Comisia a efectuat audierea societăților cărora le adresase comunicarea privind obiecțiunile.

23 La 25 august 2006, în vederea formulării de comentarii, Comisia a pus la dispoziția părților la procedură extrase din versiunea neconfidențială a răspunsului dat de societățile din grupul Fuji la comunicarea privind obiecțiunile, din cererea formulată la 12 iulie 2006 de societățile din grupul Fuji în temeiul Comunicării privind cooperarea (a se vedea punctul 20 de mai sus), din suplimentul la răspunsul dat de ABB la comunicarea privind obiecțiunile și din înscrisurile suplimentare. Alstom și-a prezentat observațiile cu privire la aceste înscrisuri la 15 septembrie 2006, producând o declarație dată de unul dintre angajații săi, domnul S., care ar fi avut cunoștință directă asupra faptelor în litigiu.

24 La 20 septembrie 2006, Comisia a adresat societăților din grupul Areva o solicitare de informații, la care acestea au răspuns la 6 octombrie 2006, depunând numeroase înscrisuri referitoare la reorganizarea activităților în sectorul T & D în cadrul grupului Alstom în vederea cesiunii intergrupuri, menționată la punctul 9 de mai sus.

25 La 14 noiembrie 2006, Comisia a comunicat Alstom, în limba engleză, poziția sa referitoare la înscrisurile suplimentare menționate la punctul 23 de mai sus și, în urma unei cereri formulate în acest sens de Alstom, la 17 noiembrie 2006, la 22 noiembrie 2006, Comisia i-a comunicat, în limba franceză, această poziție. La 27 noiembrie 2006, Alstom a prezentat observațiile referitoare la poziția menționată.

26 La 4 decembrie 2006, Alstom a transmis Comisiei o scrisoare referitoare la stabilirea persoanelor juridice vizate de faptele în litigiu. Această scrisoare cuprindea, printre altele, numeroase scheme care ilustrau diferite operațiuni de restructurare a activităților în sectorul T & D în cadrul grupului Alstom.

Decizia atacată

27 La 24 ianuarie 2007, Comisia a adoptat decizia atacată, al cărei rezumat este publicat în Jurnalul Oficial din 10 ianuarie 2008 (JO C 5, p. 7). Aceasta a fost notificată Alstom și societăților din grupul Areva la 8 februarie 2007.

28 În afară de societățile din grupul Areva, decizia atacată a fost adresată societăților din grupul Fuji, societăților din grupul Hitachi, JAEPS, Melco, Nuova Magrini Galileo, Schneider, Siemens, Siemens AG Österreich, Siemens Transmission & Distribution Ltd (denumită în continuare „Reyrolle"), Siemens Transmission & Distribution SA, Toshiba și VA Tech Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG.

29 În considerentele (113)-(123) ale deciziei atacate, Comisia a arătat că diferitele întreprinderi care au participat la înțelegere coordonaseră repartizarea proiectelor GIS la scară mondială, cu excepția anumitor piețe, potrivit regulilor convenite, în special în scopul menținerii unor cote care să reflecte într-o largă măsură cotele lor de piață istorice estimate. Comisia a precizat că repartizarea proiectelor GIS fusese efectuată pe baza unei cote asociate „japoneze" și a unei cote asociate „europene", care ulterior trebuiau alocate între producătorii japonezi și producătorii europeni. Un acord semnat la Viena la 15 aprilie 1988 (denumit în continuare „Acordul GQ") stabilea normele care permiteau atribuirea proiectelor GIS fie producătorilor japonezi, fie producătorilor europeni și includerea valorii lor în cota corespunzătoare. Pe de altă parte, în considerentele (124)-(132) ale deciziei atacate, Comisia a precizat că diferitele întreprinderi care au participat la înțelegere încheiaseră o înțelegere nescrisă (denumită în continuare „înțelegerea comună"), în temeiul căreia proiectele GIS în Japonia, pe de o parte, și cele în țările membrilor europeni ai înțelegerii, pe de altă parte, desemnate, împreună, drept „țări de origine" ale proiectelor GIS, erau rezervate membrilor japonezi și, respectiv, membrilor europeni ai cartelului. Proiectele GIS în „țările de origine" nu făceau obiectul schimburilor de informații dintre cele două grupuri și nu erau incluse în cotele respective.

30 Acordul GQ conținea deopotrivă norme privind schimbul de informații necesare funcționării cartelului între cele două grupuri de producători, funcționare care era asigurată în special de secretarii celor două grupuri, manipularea cererilor de ofertă vizate și stabilirea prețurilor pentru proiectele GIS care nu puteau fi atribuite. Potrivit textului anexei 2, Acordul GQ se aplica la scară mondială, cu excepția Statelor Unite,

a Canadei, a Japoniei și a 17 țări din Europa Occidentală. În plus, în temeiul înțelegerii comune, proiectele GIS în țările europene diferite de „țările de origine" erau deopotrivă rezervate grupului european, iar producătorii japonezi se angajau să nu depună oferte pentru proiecte GIS în Europa.

31 În opinia Comisiei, împărțirea proiectelor GIS între producătorii europeni era reglementată de un acord semnat tot la Viena la 15 aprilie 1988, intitulat „E-Group Operation Agreement for GQ-Agreement" (Acordul grupului E pentru punerea în aplicare a Acordului GQ) (denumit în continuare „Acordul EQ"). Comisia a arătat că atribuirea proiectelor GIS în Europa se realiza potrivit acelorași norme și proceduri precum cele care reglementau atribuirea proiectelor GIS în alte țări. În special, proiectele GIS în Europa trebuiau deopotrivă să fie notificate, înregistrate, atribuite, aranjate sau să fi primit, de asemenea, un nivel de preț minim.

32 În considerentul (142) al deciziei atacate, Comisia a constatat că în Acordul GQ și în Acordul EQ, precum și în vederea organizării și a funcționării înțelegerii diferiții membri ai înțelegerii erau identificați printr-un cod compus din cifre pentru membrii europeni și din litere pentru membrii japonezi. Începând cu luna iulie 2002, codurile inițiale au fost înlocuite cu numere.

33 La articolul 1 litera (b) din decizia atacată, Comisia a constatat că Alstom a încălcat articolul 81 CE și articolul 53 din Acordul privind Spațiul Economic European (denumit în continuare „Acordul privind SEE") prin participarea la un ansamblu de acorduri și de practici concertate în sectorul proiectelor GIS în SEE de la 15 aprilie 1988 până la 8 ianuarie 2004. La articolul 1 literele (c), (d), (e) și (f) din decizia atacată, Comisia a constatat și această dublă încălcare în privința Areva și a Areva T & D Holding de la 9 ianuarie 2004 până la 11 mai 2004, a Areva T & D AG de la 22 decembrie 2003 până la 11 mai 2004 și a Areva T & D SA de la 7 decembrie 1992 până la 11 mai 2004.

34 Pentru încălcările constatate la articolul 1 din decizia atacată, prin articolul 2 literele (b) și (c) din decizia atacată s-a aplicat Alstom o amendă individuală în cuantum de 11 475 000 de euro, precum și o amendă de 53 550 000 de euro, care urma să fie plătită în solidar cu Areva T & D SA.

35 Pentru încălcările constatate la articolul 1 din decizia atacată, prin articolul 2 litera (c) din decizia atacată, s-a aplicat Areva T & D SA o amendă în cuantum de 53 550 000 de euro, care urma să fie plătită în solidar cu Alstom, iar din acest cuantum, suma de 25 500 000 de euro urma să fie plătită în solidar cu Areva, cu Areva T & D Holding și cu Areva T & D AG.

Procedura și concluziile părților

36 Prin cererile introductive depuse la grefa Tribunalului la 18 aprilie 2007, societățile din grupul Areva și Alstom au introdus prezentele acțiuni, înregistrate cu numerele de referință T-117/07 și, respectiv, T-121/07.

37 Pe baza raportului judecătorului raportor, Tribunalul (Camera a doua) a decis deschiderea procedurii orale în cauzele T-117/07 și T-121/07.

38 După ascultarea părților cu privire la acest aspect, prin Ordonanța din 12 martie 2009, președintele Camerei a doua a Tribunalului a reunit cauzele T-117/07 și T-121/07 pentru buna desfășurare a procedurii orale, conform articolului 50 din Regulamentul de procedură al Tribunalului. În plus, acesta a acordat un tratament confidențial

înscrisurilor anexate la răspunsul dat de Alstom la comunicarea privind obiecțiunile (a se vedea punctul 19 de mai sus), depuse la dosar în cauza T-121/07.

39 Pledoariile părților și răspunsurile acestora la întrebările adresate de Tribunal au fost ascultate în ședința din 24 martie 2009. Reclamantele au confirmat că motivele și criticile pe care le-au invocat, întemeiate pe încălcarea articolului 81 CE, trebuie interpretate deopotrivă în sensul că se referă la articolul 53 din Acordul privind SEE. Comisia și-a exprimat poziția în sensul că răspunderea solidară pentru încălcarea dreptului concurenței se prezumă a fi o răspundere în părți egale atunci când nu este precizată în partea dispozitivă a deciziei de constatare a răspunderii respective. În schimb, reclamantele au contestat posibilitatea ca o asemenea prezumție să își producă efectele. În sfârșit, Comisia a afirmat că, în cadrul aprecierii rolului de conducător al unei încălcări a dreptului concurenței, ar fi necesară ponderarea tuturor criteriilor, inclusiv durata și intensitatea exercitării rolului de conducător. Aceste observații au fost consemnate în procesul-verbal al ședinței. În observațiile finale, societățile din grupul Areva au denunțat eroarea materială care ar fi constat în faptul că nu s-a reținut că Areva T & D AG ar fi aceeași societate cu Alstom T & D AG, în privința căreia ar fi fost modificată doar denumirea socială.

40 Prin scrisorile depuse la grefă la 29 și la 30 aprilie 2009, Alstom și, respectiv, societățile din grupul Areva au făcut anumite observații asupra conținutului procesului-verbal al ședinței referitor la răspunsurile date de Comisie la întrebările adresate de Tribunal cu privire la regimul răspunderii solidare pentru încălcarea dreptului concurenței.

41 Procedura orală a fost redeschisă prin Ordonanța Tribunalului din 3 iunie 2009. În conformitate cu articolul 7 alineatul (2) din Instrucțiunile pentru grefierul Tribunalului, președintele Camerei a doua a Tribunalului a decis anexarea la dosar a scrisorilor depuse la 29 și la 30 aprilie 2009.

42 Prin scrisoarea înregistrată la grefa Tribunalului la 18 iunie 2009, Comisia a prezentat observațiile cu privire la scrisorile menționate. În acest cadru, Comisia a susținut că, în cazul aplicării unei amenzi care urmează a fi plătită în solidar de mai multe societăți, fără altă precizare sau mențiune în partea dispozitivă a deciziei sale, în raporturile dintre codebitorii diferiți, ea nu intenționează să soluționeze aspectul referitor la contribuția fiecăreia la plata acestei amenzi.

43 După efectuarea verificărilor obișnuite privind conținutul exact al răspunsurilor orale date de Comisie în cadrul ședinței menționate, prin decizia din 1 iulie 2009, președintele Camerei a doua a Tribunalului a respins cererile de modificare a procesului-verbal al ședinței.

44 Alstom solicită Tribunalului:

— anularea articolului 1 litera (b) și a articolului 2 literele (b) și (c) din decizia atacată;

— cu titlu subsidiar, reducerea substanțială a amenzii care i-a fost aplicată potrivit articolului 2 literele (b) și (c) din decizia atacată;

— obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată.

45 Societățile din grupul Areva solicită Tribunalului:

— anularea articolului 1 din decizia atacată, în sensul că acesta, pe de o parte, stabilește în sarcina Areva T & D SA și a Alstom răspunderea solidară pentru încălcarea săvârșită de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004 și, pe de altă parte, stabilește în sarcina lor răspunderea solidară pentru încălcarea săvârșită de la 9 ianuarie 2004 până la 11 mai 2004;

— cu titlu subsidiar, anularea sau reducerea substanțială a cuantumului amenzii care le-a fost aplicată potrivit articolului 2 litera (c) din decizia atacată;

— obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată.

46 Comisia solicită Tribunalului:

— respingerea acțiunilor ca nefondate;

— obligarea reclamantelor la plata cheltuielilor de judecată.

În drept

47 Întrucât prezentele cauze sunt conexe din punctul de vedere al obiectului lor, după ascultarea părților cu privire la acest aspect, Tribunalul consideră că se impune reunirea cauzelor în vederea pronunțării hotărârii, în conformitate cu articolul 50 din Regulamentul de procedură.

48 Acțiunile urmăresc, cu titlu principal, anularea articolului 1 literele (b), (c), (d), (e) și (f) din decizia atacată, cu titlu principal sau cu titlu subsidiar, anularea articolului 2 literele (b) și (c) din decizia atacată și, cu titlu subsidiar, reformarea articolului 2 literele (b) și (c) din decizia atacată.

49 Mai întâi, este necesară examinarea concluziilor privind anularea articolului 1 literele (b), (c), (d), (e) și (f) din decizia atacată. În continuare, vor fi examinate, în măsura în care este necesar, concluziile privind anularea articolului 2 literele (b) și (c) din decizia atacată. În sfârșit, vor fi examinate, dacă este cazul, concluziile privind reformarea articolului 2 literele (b) și (c) din decizia atacată.

50 În susținerea concluziilor în cauza T-117/07, societățile din grupul Areva invocă șapte motive. Primul motiv este întemeiat pe încălcarea obligației de motivare prevăzută la articolul 253 CE. Al doilea motiv este întemeiat, în esență, pe o încălcare a normelor privind imputarea încălcărilor, care decurg din articolul 81 alineatul (1) CE și din articolul 53 alineatul (1) din Acordul privind SEE, precum și pe o încălcare a principiilor generale ale securității juridice și neretroactivității. Al treilea motiv este întemeiat, în esență, pe o încălcare a normelor privind imputarea încălcărilor, care decurg din articolul 81 alineatul (1) CE și din articolul 53 alineatul (1) din Acordul privind SEE. Al patrulea motiv este întemeiat, în esență, pe o încălcare a normelor

privind imputarea încălcărilor și caracterul solidar al plății amenzilor, care decurg din articolul 81 alineatul (1) CE și din articolul 53 alineatul (1) din Acordul privind SEE, pe o încălcare a articolului 7 CE, precum și pe o încălcare a principiilor generale ale egalității de tratament și proporționalității, securității juridice, neretroactivității și protecției jurisdicționale efective. Al cincilea motiv este întemeiat pe o încălcare a normelor privind caracterul solidar al plății amenzilor, care decurg din articolul 81 alineatul (1) CE și din articolul 53 alineatul (1) din Acordul privind SEE. Al șaselea motiv este întemeiat, în esență, pe o încălcare a articolului 23 alineatul (2) litera (a) din Regulamentul (CE) nr. 1/2003 al Consiliului din 16 decembrie 2002 privind punerea în aplicare a normelor de concurență prevăzute la articolele 81 [CE] și 82 [CE] (JO 2003, L 1, p. 1, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 167, rectificare în Ediție specială, 08/vol. 4, p. 269) și a punctului 2 din Liniile directoare privind metoda de stabilire a amenzilor aplicate în temeiul articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 și al articolului 65 alineatul (5) [CO] (JO 1998, C 9, p. 3, Ediție specială, 08/vol. 3, p. 69, denumite în continuare „Liniile directoare"), pe o eroare de apreciere, precum și pe o încălcare a principiilor generale ale egalității de tratament și proporționalității. În sfârșit, al șaptelea motiv este întemeiat, în esență, pe o eroare de apreciere și pe o încălcare a articolului 81 CE și a articolului 53 alineatul (1) din Acordul privind SEE, precum și a Comunicării privind cooperarea.

51 În susținerea concluziilor în cauza T-121/07, Alstom invocă opt motive. Primul motiv este întemeiat pe încălcarea dreptului la o cale de atac efectivă. Al doilea motiv este întemeiat, în esență, pe o încălcare a normelor privind caracterul solidar al plății amenzilor care decurg din articolul 81 CE și din articolul 53 din Acordul privind SEE, pe o încălcare a principiilor generale ale securității juridice și individualizării pedepselor, precum și pe o încălcare a obligației de motivare. Al treilea motiv este întemeiat pe o încălcare a obligației de motivare care decurge din articolul 253 CE. Al patrulea motiv este întemeiat, cu titlu principal, pe o încălcare a normelor privind imputarea încălcărilor care decurg din articolul 81 CE și din articolul 53 din Acordul privind SEE, precum și pe o eroare de drept și, cu titlu subsidiar, pe o încălcare a articolului 25 din Regulamentul nr. 1/2003. Al cincilea motiv este întemeiat, în esență, pe o eroare de apreciere, pe o încălcare a Liniilor directoare, pe o încălcare a principiilor egalității de tratament și proporționalității, precum și pe o încălcare a obligației de motivare. Al șaselea motiv este întemeiat, în esență, pe o încălcare a normelor privind dovedirea caracterului continuu al unei încălcări care decurg din articolul 23 alineatul (3) din Regulamentul nr. 1/2003 și din articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 al Consiliului din 6 februarie 1962, Primul regulament de aplicare a articolelor [81 CE] și [82 CE], cu modificările ulterioare (JO 1962, 13, p. 204, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 3), precum și pe o încălcare a principiului securității juridice. Al șaptelea motiv este

întemeiat pe o încălcare a principiului respectării dreptului la apărare și pe o încălcare a articolului 27 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1/2003. Al optulea motiv este întemeiat, în esență, pe o încălcare a Liniilor directoare și, cu titlu subsidiar, pe o încălcare a principiului proporționalității.

52 În măsura în care anumite motive invocate de reclamante coincid, acestea vor fi tratate împreună, în interesul bunei administrări a justiției.

Cu privire la concluziile referitoare la anularea articolului 1 literele (b), (c), (d), (e) și (f) din decizia atacată

53 Împotriva articolului 1 literele (b), (c), (d), (e) și (f) din decizia atacată sunt îndreptate motivele sau criticile cuprinse în acțiuni prin intermediul cărora se contestă constatarea Comisiei potrivit căreia societățile din grupul Areva și Alstom au încălcat articolul 81 CE și articolul 53 din Acordul privind SEE prin participarea acestora la un ansamblu de acorduri și de practici concertate în SEE în perioadele menționate în articolul respectiv (a se vedea punctul 33 de mai sus).

54 În cauza T-117/07, concluziile privind anularea articolului 1 literele (c), (d), (e) și (f) din decizia atacată sunt susținute prin motivele sau criticile invocate în cererea introductivă, care pun în discuție aprecierile Comisiei potrivit cărora Areva T & D SA, de la 7 decembrie 1992 până la 11 mai 2004, Areva T & D AG, de la 22 decembrie 2003 până la 11 mai 2004, și Areva, precum și Areva T & D Holding SA, de la 9 ianuarie 2004 până la 11 mai 2004, răspund personal pentru participarea ramurii lor de activitate în materie de GIS sau pentru participarea filialelor lor la un ansamblu de acorduri și de practici concertate în SEE (al doilea, al treilea, al patrulea și al cincilea motiv) sau

care invocă o încălcare a normelor fundamentale de procedură care ar fi putut avea repercusiuni asupra aprecierilor respective (primul motiv).

55 În cauza T-121/07, concluziile privind anularea articolului 1 litera (b) din decizia atacată sunt susținute prin motive sau prin critici, invocate în cadrul cererii introductive, care pun în discuție aprecierile Comisiei potrivit cărora Alstom răspunde personal pentru participarea ramurilor sale de activitate în materie de GIS sau pentru participarea filialelor sale la un ansamblu de acorduri și de practici concertate în SEE de la 15 aprilie 1988 până la 8 ianuarie 2004 (al patrulea și al șaselea motiv) sau care invocă o încălcare a normelor fundamentale de procedură care ar fi putut avea repercusiuni asupra aprecierilor respective (al treilea și al șaptelea motiv).

Observații introductive

56 Din motivele sau din criticile invocate în cererile introductive reiese că societățile din grupul Areva, pe de o parte, și Alstom, pe de altă parte, susțin teze diametral opuse cu privire la imputarea încălcării în legătură cu întreaga perioadă sau cu o parte a perioadei cuprinse între 15 aprilie 1988 și 11 mai 2004.

57 Alstom susține, în esență, că răspunderea personală care i-ar reveni pentru participarea ramurii sale de activitate în materie de GIS la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 8 ianuarie 2004 a fost transferată la Alstom T & D SA și la Alstom T & D AG, ca urmare a operațiunilor de restructurare a activităților în sectorul T & D în interiorul grupului. În plus, Alstom susține că nu se poate stabili în sarcina sa o răspundere personală din cauza participării filialelor menționate la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004 și, respectiv, de la 22 decembrie 2003 până la 8 ianuarie 2004,

în măsura în care Alstom T & D SA și Alstom T & D AG, cărora le-au fost transferate activitățile respective, își stabileau în mod autonom comportamentul pe piață. În sfârșit, Alstom susține că răspunderea personală stabilită în sarcina sa din cauza participării ramurii sale de activitate în materie de GIS, a Alstom T & D SA și a Alstom T & D AG la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 8 ianuarie 2004 a fost transferată, odată cu ramura de activitate și cu filialele respective (care ulterior au devenit Areva T & D SA și Areva T & D AG), societăților din grupul Areva în cadrul unei operațiuni de cesiune intergrupruri a activităților în sectorul T & D.

58 În schimb, societățile din grupul Areva susțin că nu se poate stabili în sarcina lor răspunderea personală din cauza participării societăților din grupul Alstom la încălcare în perioadele cuprinse între 7 decembrie 1992 și 8 ianuarie 2004 și, respectiv, între 22 decembrie 2003 și 8 ianuarie 2004, în măsura în care Alstom stabilea comportamentul pe piață al Alstom T & D SA și al Alstom T & D AG, cărora le fuseseră transferate activitățile în materie de GIS. Pe de altă parte, Areva și Areva T & D Holding SA susțin că nu se poate stabili în sarcina lor răspunderea personală din cauza participării filialelor acestora la încălcare de la 9 ianuarie 2004 până la 11 mai 2004, în măsura în care Areva T & D SA și Areva T & D AG, cărora activitățile respective le fuseseră cedate, își stabileau în mod autonom comportamentul pe piață.

59 Trebuie arătat că, în înscrisurile lor, reclamantele se întemeiază pe faptul că Areva T & D SA și Areva T & D AG sunt noile denumiri sociale care au fost atribuite Alstom T & D SA și Alstom T & D AG după cedarea lor către grupul Areva, la 8 ianuarie 2004. În această privință, nu pot fi luate în considerare afirmațiile făcute de societățile din grupul Areva în cadrul observațiilor finale din ședință, potrivit cărora Comisia a săvârșit o eroare materială considerând că Areva T & D AG era aceeași societate ca Alstom T & D AG. Astfel, în măsura în care aceste afirmații cuprind un motiv întemeiat pe faptul că decizia atacată este viciată de o eroare de fapt în legătură cu acest aspect, trebuie amintit că, în temeiul articolului 48 alineatul (2) primul paragraf din

Regulamentul de procedură, invocarea de noi motive pe parcursul procesului este interzisă, cu excepția cazului în care aceste motive se bazează pe elemente de drept și de fapt care au apărut în cursul procedurii. În măsura în care, în speță, societățile din grupul Areva nu au expus elemente esențiale de fapt pe care s-ar întemeia noul motiv al acestora, nici nu au afirmat *a fortiori* că aceste elemente ar fi revelate în cursul procedurii, afirmațiile acestora de mai sus trebuie respinse ca inadmisibile. Prin urmare, în cauzele T-117/07 și T-121/07, se va reține că Alstom T & D AG și Areva T & D AG desemnează, cu denumiri sociale diferite, o singură și aceeași persoană juridică.

Cu privire la transferul către Areva T & D SA și către Areva T & D AG a răspunderii personale a Alstom pentru participarea ramurii sale de activitate în materie de GIS la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992

— Argumentele părților

60 În cadrul celui de al doilea aspect al celui de al patrulea motiv, întemeiat pe o eroare de drept, Alstom impută Comisiei faptul că, în decizia atacată, nu a transferat către Areva T & D SA și către Areva T & D AG răspunderea personală care îi revenea din cauza participării unei părți din „sectorul T & D" al acesteia la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992.

61 În opinia exprimată de Alstom, Comisia a săvârșit o eroare de drept în cadrul aplicării normelor privind imputarea unei încălcări a articolului 81 CE și a articolului 53

din Acordul privind SEE prin faptul că în raporturile sale cu fostele sale filiale active în sectorul T & D nu a aplicat criteriul denumit „al continuității economice”, astfel cum reiese din jurisprudență (Hotărârea Curții din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, Rec., p. I-123, punctele 356-359, și Hotărârea Tribunalului din 27 septembrie 2006, Jungbunzlauer/Comisia, T-43/02, Rec., p. II-3435, punctul 132), stabilind în sarcina sa răspunderea personală pentru participarea unei părți din „sectorul T & D” al acesteia la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992, fără a ține seama de faptul că această întreprindere cedase fostele sale filiale active în sectorul T & D în urma operațiunilor de restructurare din cadrul grupului Alstom. Ea consideră, în esență, că, deși „sectorul T & D” al grupului Alstom nu avea personalitate juridică înainte de 7 decembrie 1992, constituirea, la acea dată, a unei filiale care avea sarcina specifică de a gestiona acest sector în afara Elveției, și anume Kléber Eylau (denumită ulterior Alstom T & D SA, apoi Areva T & D SA), ar fi permis Comisiei să identifice, la data adoptării deciziei atacate, o persoană juridică căreia îi fusese transferată întreprinderea care a participat la încălcare și căreia i se putea imputa încălcarea respectivă. Un raționament analog ar putea fi aplicat în privința transferului, la 22 decembrie 2003, a activităților în sectorul T & D în Elveția ale grupului Alstom către Alstom (Schweiz) Services AG (denumită ulterior Alstom T & D AG, apoi Areva T & D AG).

62 Comisia contestă argumentele invocate de Alstom și solicită respingerea prezentului motiv.

— Aprecierea Tribunalului

63 În dreptul concurenței, noțiunea de întreprindere trebuie interpretată în sensul că desemnează o unitate economică din punctul de vedere al obiectului încălcării în cauză (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții din 12 iulie 1984, Hydrotherm Gerätebau,

170/83, Rec., p. 2999, punctul 11, Hotărârea Tribunalului din 29 iunie 2000, DSG/Comisia, T-234/95, Rec., p. II-2603, punctul 124, și Hotărârea Tribunalului din 15 septembrie 2005, DaimmlerChrysler/Comisia, T-325/01, Rec., p. II-3319, punctul 85). Interzicând întreprinderilor în special încheierea de acorduri sau participarea la practici concertate care pot afecta comerțul dintre statele membre și care au ca obiect sau ca efect împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenței în cadrul pieței interne, articolul 81 alineatul (1) CE se adresează unor entități economice care constau, fiecare, într-o organizare unitară de elemente personale, materiale și imateriale ce urmărește în mod durabil un scop economic determinat și care poate contribui la săvârșirea unei încălcări vizate de aceste dispoziții (a se vedea în acest sens Hotărârea Tribunalului din 17 decembrie 1991, Enichem Anic/Comisia, T-6/89, Rec., p. II-1623, punctul 235, și Hotărârea Tribunalului din 10 martie 1992, Shell/Comisia, T-11/89, Rec., p. II-757, punctul 311).

64 Cu toate acestea, în vederea aplicării și a executării deciziilor adoptate în aplicarea articolului 81 CE, ele trebuie adresate unor entități cu personalitate juridică (a se vedea în acest sens Hotărârea Tribunalului din 20 aprilie 1999, Limburgse Vinyl Maatschappij și alții/Comisia, cunoscută sub numele „PVC II", T-305/94-T-307/94, T-313/94-T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 și T-335/94, Rec., p. II-931, punctul 978, și Hotărârea Tribunalului din 12 decembrie 2007, Akzo Nobel și alții/Comisia, T-112/05, Rep., p. II-5049, punctul 59). Astfel, atunci când Comisia adoptă o decizie de aplicare a articolului 81 alineatul (1) CE, ea trebuie să identifice persoanele, fizice sau juridice, care pot fi considerate răspunzătoare pentru comportamentul întreprinderii în cauză și care pot fi sancționate pe acest temei, cărora li se adresează decizia (a se vedea în acest sens Hotărârea Hydrotherm Gerätebau, punctul 63 de mai sus, punctul 11).

65 Conform principiului răspunderii personale (Hotărârea Curții din 14 iulie 1972, ICI/Comisia, 48/69, Rec., p. 619, punctele 131-141, Hotărârea Curții din 8 iulie 1999, Comisia/Anic Partecipazioni, C-49/92 P, Rec., p. I-4125, punctul 78, și Hotărârea Curții din 11 decembrie 2007, ETI și alții, C-280/06, Rep., p. I-10893, punctul 39; a se vedea de asemenea Concluziile avocatului general Kokott prezentate în cauza care a determinat pronunțarea Hotărârii ETI și alții, citată anterior, Rep., p. I-10892, punctul 71 și următoarele), potrivit căruia o persoană poate răspunde numai pentru propriile sale

acte (Concluziile avocatului general Cosmas prezentate în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea Comisia/Anic Partecipazioni, citată anterior, Rec., p. I-4130, punctul 74), revine, în principiu, persoanei care conducea întreprinderea la momentul la care a participat la încălcare să răspundă pentru aceasta, chiar dacă, la momentul adoptării deciziei de constatare a încălcării, întreprinderea respectivă se află în răspunderea sau sub conducerea unei alte persoane (Hotărârile Curții din 16 noiembrie 2000, SCA Holding/Comisia, C-297/98 P, Rec., p. I-10101, punctul 27, și Stora Kopparbergs Bergslags/Comisia, C-286/98 P, Rec., p. I-9925, punctul 37; a se vedea de asemenea, în acest sens, și Hotărârea Curții din 16 noiembrie 2000, Cascades/Comisia, C-279/98 P, Rec., p. I-9693, punctul 79).

66 În anumite împrejurări excepționale, jurisprudența admite că se poate deroga de la principiul caracterului personal al răspunderii pentru aplicarea criteriului denumit „al continuității economice", în temeiul căruia o încălcare a normelor de concurență poate fi imputată succesorului economic al unei persoane juridice care este autoarea încălcării, chiar dacă această persoană juridică nu a încetat să existe la data adoptării deciziei de constatare a încălcării respective, pentru ca efectul util al acestor norme să nu fie compromis din cauza schimbărilor aduse, în special, formei juridice a societăților în cauză (Hotărârea Tribunalului din 20 martie 2002, HFB și alții/Comisia, T-9/99, Rec., p. II-1487, punctele 105 și 106).

67 În Hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia, punctul 61 de mai sus (punctele 356-359), Curtea s-a pronunțat în sensul că Tribunalul nu a săvârșit o eroare considerând că, în cadrul unei cesiuni intragrup a unei întreprinderi, Comisia avea dreptul să stabilească în sarcina societății cesionare răspunderea pentru încălcarea săvârșită de întreprindere înaintea cesiunii sale, chiar dacă societatea cedentă continua să existe din punct de vedere juridic. Pentru a se îndepărta astfel de soluția definită la punctul 145 din Hotărârea Comisia/Anic Partecipazioni, punctul 65 de mai sus, potrivit căreia criteriul denumit „al continuității economice" poate funcționa numai în cazul în care persoana juridică răspunzătoare pentru funcționarea întreprinderii ar fi încetat să existe din punct de vedere juridic după săvârșirea încălcării, Curtea s-a întemeiat pe împrejurarea că societatea cedentă cedase toate activitățile sale economice societății cesionare, menținând o legătură structurală cu aceasta din urmă, în care deținea 50 % din acțiuni.

68 În Hotărârea Jungbunzlauer/Comisia, punctul 61 de mai sus (punctele 132 și 133), Tribunalul s-a pronunțat, făcând referire la Hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia, punctul 61 de mai sus, în sensul că faptul că o societate continuă să existe în calitate de entitate juridică nu exclude, în temeiul dreptului concurenței, ipoteza de a i se putea transfera o parte din activități, care constituie o întreprindere în sensul dreptului concurenței, unei alte societăți, care devine răspunzătoare pentru încălcările săvârșite de întreprinderea respectivă. Prin urmare, Tribunalul a considerat că nu s-a săvârșit o eroare de către Comisie prin faptul că a reținut că, în cadrul unei cesiuni intragrup a unei întreprinderi, încălcarea săvârșită de acea întreprindere înainte de cesiune trebuia imputată societății cesionare, chiar dacă societatea cedentă continua să existe din punct de vedere juridic. În speță, deși societatea cedentă își menținuse activitatea de producție aferentă întreprinderii în cauză, aceasta transferase, printre altele, administrarea și conducerea acelei întreprinderi către societatea cesionară, care, în această măsură, putea fi privită drept succesorul economic al societății cedente.

69 La punctele 38-42 din Hotărârea ETI și alții, punctul 65 de mai sus, Curtea a justificat criteriul denumit „al continuității economice” prin necesitatea asigurării unui efect descurajator al sancționării încălcărilor dreptului concurenței. Făcând trimitere la Hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia, punctul 61 de mai sus, Curtea a arătat, la punctele 48-51 din hotărâre, că o asemenea aplicare a sancțiunii este admisibilă și nu este contrară principiului caracterului personal al răspunderii, chiar dacă entitatea care a săvârșit încălcarea există încă la momentul în care este sancționată entitatea căreia i-a transferat activitățile economice, atunci când aceste două entități s-au aflat sub controlul aceleiași persoane și, având în vedere legăturile strânse care le unesc pe plan economic și organizațional, au aplicat, în esență, aceleași instrucțiuni comerciale. Curtea s-a pronunțat astfel în sensul că articolul 81 CE și următoarele trebuie interpretate în sensul că, în cazul unor entități care depind de aceeași autoritate publică, atunci când un comportament care constituie o singură încălcare a normelor de concurență a fost pus în aplicare de o entitate și apoi a fost continuat până la încetarea sa de o altă entitate, succesoare a celei dintâi, care nu a încetat să existe, această a doua entitate poate fi sancționată pentru întreaga încălcare dacă se stabilește că aceste două entități au fost sub tutela autorității publice în cauză.

70 Jurisprudența citată anterior este aplicabilă, prin analogie, articolului 53 alineatul (1) din Acordul privind SEE.

71 În speță, este necesar mai întâi să se identifice „întreprinderea", în sensul dreptului concurenței, care a participat la încălcarea imputată Alstom potrivit articolului 1 litera (b) din decizia atacată. Din descrierea efectuată în considerentele (5)-(87) ale deciziei atacate, referitoare la „sectorul vizat de procedură", și în considerentele (16)-(22) ale deciziei atacate, referitoare la „întreprinderile vizate de procedură", rezultă că întreprinderea în cauză corespunde organizării unitare a elementelor personale, materiale și imateriale care, mai întâi, în cadrul grupului Alstom și, după cesiunea intergrupuri intervenită la 8 ianuarie 2004 (a se vedea punctul 9 de mai sus), în cadrul grupului Areva desfășura activitățile în materie de GIS (denumită în continuare „întreprinderea în cauză"). Prin urmare, Alstom susține în mod greșit că întreprinderea în cauză ar fi constituită de „sectorul T & D" al grupului Alstom sau, mai larg, de toate elementele care au contribuit, la momentul faptelor, la activitățile acestui sector.

72 De asemenea, din considerentele (357) și (358) ale deciziei atacate rezultă că, pentru a imputa Alstom participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992, Comisia a arătat că, înainte de 7 decembrie 1992, activitățile în materie de GIS în cadrul grupului Alstom erau desfășurate nemijlocit de Alsthom SA, apoi de GEC Alsthom SA, iar nu de predecesorii Areva T & D SA și ai Areva T & D AG. Comisia a arătat deopotrivă că, înainte de luna decembrie 2002, activitățile în sectorul T & D în Elveția ale grupului Alstom fuseseră desfășurate de Sprecher Energie (dobândită de Alsthom SA în ianuarie 1986), care a devenit Alstom AG (Suisse). După ce a constatat că entitățile juridice în cauză existau încă în cadrul grupului Alstom cu noi denumiri, Comisia a considerat că Alstom, în calitate de societate-mamă care deține integral aceste entități diferite, rămânea răspunzătoare în ceea ce privește activitățile lor înainte de constituirea predecesorilor Areva T & D SA și ai Areva T & D AG. Din aceste împrejurări, Comisia a dedus că nu era necesar să se stabilească în sarcina Areva T & D SA și a Areva T & D AG răspunderea pentru

participarea întreprinderii în cauză la încălcare în perioada în discuție, în calitate de succesori juridici și economici, chiar dacă activitățile în sectorul T & D ale grupului Alstom fuseseră ulterior transferate fiecăruia dintre predecesorii lor.

73 Alstom nu invocă niciun motiv și nicio critică specifică în legătură cu motivarea deciziei atacate prin care i se impută participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992, pentru motivul că, la momentul faptelor, aceasta a condus întreprinderea respectivă prin intermediul filialelor exclusive sau cvasiexclusive. Astfel, Alstom se limitează să susțină că răspunderea care i-ar reveni în această privință ar fi fost transferată către Areva T & D SA și către Areva T & D AG, în conformitate cu criteriul denumit „al continuității economice", rezultat din Hotărârile Aalborg Portland și alții/Comisia și Jungbunzlauer/Comisia, punctul 61 de mai sus.

74 Mai întâi, trebuie precizat că nu se poate reține că considerentul (339) al deciziei atacate, la care face trimitere considerentul (357), în sensul de a susține decizia Comisiei de a nu transfera în sarcina Areva T & D SA și a Areva T & D AG răspunderea pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992. Astfel, în lumina principiilor rezultate de la punctele 356-359 ale Hotărârii Aalborg Portland și alții/Comisia și de la punctul 132 din Hotărârea Jungbunzlauer/Comisia, punctul 61 de mai sus, considerentul (339) al deciziei atacate analizează posibilitatea unui transfer al răspunderii între societățile din cadrul aceluiași grup în temeiul criteriului denumit „al continuității economice". În acest considerent, Comisia a indicat că împrejurarea în care o societate își menține personalitatea juridică, după ce a cedat o parte din activitățile sale unei alte societăți din același grup, nu o împiedică să stabilească în sarcina celei de a doua societăți răspunderea pentru încălcările săvârșite de prima societate. Rezultă că trimiterea la considerentul (339) al deciziei atacate, efectuată în considerentul (357) al acesteia, nu poate fi luată în considerare în vederea aprecierii temeiniciei lipsei unui transfer către Areva T & D SA și către Areva T & D AG a răspunderii pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992.

75 În memoriul în apărare în cauza T-121/07, Comisia susține că, în decizia atacată, a avut obligația aplicării normelor rezultate din principiul caracterului personal al răspunderii (a se vedea punctul 65 de mai sus). Astfel, din considerentele (357) și (358) ale deciziei atacate, al căror conținut este rezumat la punctul 72 de mai sus, reiese că participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992 este imputată Alstom pentru motivul că aceasta, la momentul faptelor, a condus acea întreprindere prin intermediul unor filiale exclusive sau cvasiexclusive, încă existente în cadrul grupului Alstom.

76 Prin urmare, este necesar să se răspundă la întrebarea dacă, după cum susține Alstom, răspunderea pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992 trebuie transferată către Areva T & D SA și către Areva T & D AG pentru motivul că întreprinderea în cauză a fost cedată de GEC Alsthom SA la 7 decembrie 1992 și de Alstom AG (Suisse) la 22 decembrie 2003 fiecăruia dintre predecesorii acestora, și anume Kléber Eylau și, respectiv, Alstom (Schweiz) Services.

77 În această privință, trebuie arătat că teza susținută de Alstom ar determina răspunderea stabilită în sarcina Areva T & D SA și Areva T & D AG pentru o încălcare care poate fi imputată personal GEC Alsthom SA și Alstom AG (Suisse), care, în cadrul grupului Alstom, erau, la momentul faptelor, filiale exclusive sau cvasiexclusive ale Alstom sau ale predecesorilor săi.

78 Într-o asemenea situație, criteriul denumit „al continuității economice” ar fi însă aplicat numai în măsura în care întreprinderea în cauză nu a mai fost plasată sub răspunderea sau sub conducerea Alstom ca urmare a operațiunilor de restructurare din cadrul grupului Alstom, intervenite la 7 decembrie 1992 și la 22 decembrie 2003. În ipoteza sau în situația inversă în care Alstom, prin intermediul filialelor sale exclusive sau cvasiexclusive, nu ar fi încetat niciodată să conducă întreprinderea în cauză până la cesiunea intergrupuri intervenită la 8 ianuarie 2004, s-ar menține răspunderea sa personală pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992, iar Comisia nu ar fi săvârșit o eroare de drept prin faptul

că nu a aplicat, în raporturile dintre Alstom și filialele sale active în sectorul T & D, criteriul denumit „al continuității economice", având în vedere operațiunile de restructurare intragrup sus-menționate (a se vedea în acest sens Concluziile avocatului general Mischo prezentate în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea SCA Holding/Comisia, punctul 65 de mai sus, Rec., p. I-10104, punctul 26).

79 Pentru toate aceste motive, înainte de a se statua în legătură cu prezenta critică, este oportun să se răspundă la motivele sau la criticile îndreptate împotriva imputării în sarcina Alstom, în calitate de societate-mamă care deține integral Alstom T & D SA și Alstom T & D AG, potrivit articolului 1 litera (b) din decizia atacată, a participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004.

Cu privire la răspunderea personală care revine Alstom pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004, în calitate de societate-mamă care deține integral Alstom T & D SA și Alstom T & D AG

— Argumentele părților

80 Prin intermediul primului aspect al celui de al patrulea motiv, întemeiat pe o încălcare a normelor privind imputarea încălcărilor articolului 81 CE și ale articolului 53 din Acordul privind SEE, Alstom critică faptul că, în decizia atacată, Comisia i-a imputat participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004 în calitate de societate-mamă care deține integral Alstom T & D SA și Alstom T & D AG.

81 Prin intermediul celui de al treilea motiv, Alstom impută Comisiei faptul că a încălcat articolul 253 CE, întrucât nu a motivat corespunzător cerințelor legale faptul că încălcarea îi este imputată în calitate de societate-mamă care deține integral Alstom T & D SA și Alstom T & D AG, având în vedere elementele pe care le-a furnizat în cursul procedurii administrative. În cadrul ședinței, tot cu privire la acest aspect, Alstom a invocat încălcarea principiului respectării dreptului la apărare și a principiului egalității părților într-o procedură în fața instanței Uniunii.

82 În cadrul celui de al șaptelea motiv, Alstom invocă o încălcare a principiului respectării dreptului la apărare și a articolului 27 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1/2003, întemeiată pe faptul că, în scopul stabilirii în sarcina sa a răspunderii pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004, în calitate de societate-mamă care deține integral Alstom T & D SA și Alstom T & D AG, în decizia atacată, Comisia ar fi reținut în privința sa anumite elemente factuale transmise de societățile din grupul Areva, fără să îi fi indicat în prealabil că acestea ar putea fi reținute în privința sa și fără să îi fi permis să își susțină punctul de vedere. Astfel, ar fi vorba despre elemente menționate în considerentele (351) și (354) ale deciziei atacate referitoare la sancționarea Alsthom SA, unul dintre predecesorii săi, printr-o decizie a Consiliului Concurenței din Franța din 1 martie 1988 și ocuparea, simultană sau consecutivă, de către șase membri ai consiliului de administrație ai Alstom T & D SA de posturi de conducere în cadrul său.

83 Comisia contestă argumentele invocate de Alstom și solicită respingerea motivelor sau a criticilor sus-menționate.

— Aprecierea Tribunalului

84 În vederea aplicării dreptului concurenței, separarea formală dintre două societăți, rezultată din personalitatea lor juridică distinctă, nu este concludentă, ceea ce se

impune fiind unitatea sau lipsa de unitate a comportamentului lor pe piață (a se vedea în acest sens Hotărârea ICI/Comisia, punctul 65 de mai sus, punctul 140). Așadar, poate fi necesar să se stabilească dacă două societăți cu personalitate juridică distinctă formează sau reprezintă una și aceeași întreprindere, privită în calitate de entitate economică ce manifestă un comportament unic pe piață (Hotărârea Daimler-Chrysler/Comisia, punctul 63 de mai sus, punctul 85).

85 Astfel, potrivit unei jurisprudențe constante, personalitatea juridică distinctă a filialei nu este suficientă pentru a înlătura posibilitatea ca societății-mamă să i se impute comportamentul filialei, în special atunci când filiala nu își decide în mod autonom comportamentul pe piață, ci aplică în esență instrucțiunile care îi sunt date de societatea-mamă (Hotărârea ICI/Comisia, punctul 65 de mai sus, punctele 132 și 133, și Hotărârea PVC II, punctul 64 de mai sus, punctul 960). Atunci când filiala nu beneficiază de autonomie reală în stabilirea modului său de acțiune pe piață, interdicțiile prevăzute de articolul 81 alineatul (1) CE pot fi considerate inaplicabile în raporturile dintre aceasta și societatea-mamă, împreună cu care formează o unitate economică (Hotărârea ICI/Comisia, punctul 65 de mai sus, punctul 134, Hotărârea Tribunalului din 12 ianuarie 1995, Viho/Comisia, T-102/92, Rec., p. II-17, punctul 51).

86 În acest context, Comisia are în principiu obligația să demonstreze că societatea-mamă a exercitat efectiv o influență decisivă asupra comportamentului filialei sale pe piață, pe baza unui ansamblu de elemente factuale printre care, în special, eventuala putere de conducere exercitată de societatea-mamă asupra filialei sale (a se vedea Hotărârea Tribunalului din 27 septembrie 2006, Avebe/Comisia, T-314/01, Rec., p. II-3085, punctul 136 și jurisprudența citată). Cu toate acestea, dintr-o jurisprudență constantă a Curții și a Tribunalului reiese că Comisia poate prezuma în mod rezonabil că o filială al cărei capital este deținut integral de societatea-mamă aplică, în esență, instrucțiunile care îi sunt date de societatea-mamă și că această prezumție privind răspunderea implică lipsa obligației din partea Comisiei de a verifica dacă societatea-mamă a exercitat efectiv această putere de conducere asupra filialei sale. În cazul în care, în comunicarea privind obiecțiunile, Comisia își exprimă intenția de a stabili în sarcina societății-mamă răspunderea personală pentru o încălcare imputabi-

lă filialei sale invocând prezumția privind răspunderea care decurge din deținerea integrală a capitalului filialei de societatea-mamă, societatea-mamă care intenționează să conteste răspunderea are obligația să prezinte în cursul procedurii administrative sau, cel mai târziu, în fața instanței Uniunii elemente suficient de probatorii pentru a răsturna prezumția, demonstrând că, în pofida deținerii integrale a capitalului social al acesteia de către societatea-mamă, filiala își stabilea cu totul autonom modul său de acțiune pe piață (a se vedea Hotărârea Tribunalului din 27 septembrie 2006, Akzo Nobel/Comisia, T-330/01, Rec., p. II-3389, punctele 82 și 83 și jurisprudența citată).

87 În decizia prin care se constată o încălcare, Comisia trebuie să fie în măsură să țină seama de răspunsurile date de întreprinderile în cauză la comunicarea privind obiecțiunile. În această privință, Comisia nu trebuie numai să accepte sau să respingă argumentele întreprinderilor în cauză, ci să recurgă deopotrivă la analiza proprie a faptelor invocate de ele, fie pentru a renunța la obiecțiunile care s-ar dovedi neîntemeiate, fie pentru a-și structura sau a-și completa, atât în fapt, cât și în drept, argumentarea pentru susținerea obiecțiunilor pe care le reține (Hotărârea Tribunalului din 15 martie 2006, BASF/Comisia, T-15/02, Rec., p. II-497, punctul 93; a se vedea de asemenea, în acest sens, Hotărârea Curții din 15 iulie 1970, ACF Chemiefarma/Comisia, 41/69, Rec., p. 661, punctele 91 și 92, Hotărârea Curții din 16 decembrie 1975, Suiker Unie și alții/Comisia, 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 și 114/73, Rec., p. 1663, punctele 437 și 438, și Hotărârea Curții din 29 octombrie 1980, van Landewyck și alții/Comisia, 209/78-215/78 și 218/78, Rec., p. 3125, punctul 68).

88 În ceea ce privește obligația de motivare care revine Comisiei, în special atunci când adoptă o decizie de constatare a unei încălcări a normelor de concurență, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante, trebuie efectuată o distincție între critica întemeiată pe nemotivare sau pe insuficiența motivării și cea întemeiată pe inexactitatea motivelor deciziei (ca urmare a unei erori privind situația de fapt sau în aprecierea juridică). Acest din urmă aspect are legătură cu examinarea legalității pe fond a deciziei atacate, iar nu cu încălcarea normelor fundamentale de procedură și, în consecință, nu poate constitui o încălcare a articolului 253 CE (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții din 2 aprilie 1998, Comisia/Sytraval și Brink's France,

C-367/95 P, Rec., p. I-1719, punctele 67 și 72, Hotărârea Curții din 30 martie 2000, VBA/Florimex și alții, C-265/97 P, Rec., p. I-2061, punctul 114, și Hotărârea Curții din 2 octombrie 2003, International Power și alții/NALOO, C-172/01 P, C-175/01 P, C-176/01 P și C-180/01 P, Rec., p. I-11421, punctul 145, și Hotărârea Tribunalului din 7 noiembrie 1997, Cipeke/Comisia, T-84/96, Rec., p. II-2081, punctul 47). În calitate de normă fundamentală de procedură, motivarea impusă la articolul 253 CE trebuie să fie adaptată naturii actului în cauză și trebuie să menționeze în mod clar și neechivoc raționamentul instituției care a emis actul, astfel încât să dea posibilitatea persoanelor interesate să ia cunoștință de temeiurile măsurii luate, iar instanței competente, să își exercite controlul (Hotărârea Curții din 18 septembrie 2003, Volkswagen/Comisia, C-338/00 P, Rec., p. I-9189, punctul 124). Deși, în temeiul articolului 253 CE, Comisia are obligația să menționeze elementele de fapt și de drept de care depinde justificarea deciziei și considerațiile juridice care au determinat-o să o adopte, această dispoziție nu impune luarea în discuție a tuturor aspectelor de fapt și de drept care ar fi fost analizate în cursul procedurii administrative (Hotărârea Curții din 17 ianuarie 1984, VBVB și VBBB/Comisia, 43/82 și 63/82, Rec., p. 19, punctul 22, Hotărârea Curții din 11 iulie 1989, Belasco și alții/Comisia, 246/86, Rec., p. 2117, punctul 55, și Hotărârea Volkswagen/Comisia, citată anterior, punctul 127). Cerința motivării trebuie apreciată în funcție de împrejurările cauzei, în special de conținutul actului, de natura motivelor invocate și de interesul de a primi explicații propriu destinatarului actului sau altor persoane vizate în mod direct și individual de acest act (a se vedea în special Hotărârea Comisia/Sytraval și Brink's France, citată anterior, punctul 63 și jurisprudența citată).

89 Jurisprudența de mai sus este aplicabilă, prin analogie, deciziilor Comisiei prin care se constată o încălcare a articolului 53 alineatul (1) din Acordul privind SEE.

90 În speță, la punctele 331 și 337 din comunicarea privind obiecțiunile, Comisia și-a arătat intenția de a stabili în sarcina Alstom răspunderea comună și solidară cu Areva T & D SA și cu Areva T & D AG pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 8 ianuarie 2004, întemeindu-se pe prezumția privind

răspunderea care decurge din deținerea integrală a capitalului filialelor de propriile societăți-mamă (a se vedea punctul 86 de mai sus).

91 Din considerentele (335), (348)-(356) și (358) ale deciziei atacate rezultă că, în vederea stabilirii în sarcina Alstom a răspunderii în solidar cu Areva T & D SA pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004, Comisia s-a întemeiat în final nu numai pe prezumția privind răspunderea care decurge din deținerea integrală a capitalului filialelor de societatea lor mamă, ci și pe elemente factuale expuse în cursul procedurii administrative. Astfel, în considerentul (351) al deciziei atacate, Comisia a făcut trimitere la o decizie a Consiliului Concurenței din Franța din 1 martie 1988 de aplicare a unei amenzi în sarcina Alsthom în temeiul dreptului francez al concurenței pentru practici de trucare a ofertelor privind deopotrivă echipamente electrice (transformatoare de medie tensiune). De asemenea, în considerentul (353) al deciziei atacate, Comisia a făcut trimitere la propriile elemente furnizate de Alstom prin care se încerca să se demonstreze că, în cadrul grupului Alstom, organizarea operațională avea prioritate asupra structurii juridice și că, urmând modelul sectorului T & D, activitățile legate de proiecte GIS erau conduse, la cel mai înalt nivel, de Alstom și de predecesorii săi. În sfârșit, în considerentele (354) și (355) ale deciziei atacate, Comisia a făcut trimitere la elementele furnizate de societățile din grupul Areva, care permiteau identificarea a șase membri ai consiliului de administrație al Alstom T & D SA, care, în mod simultan sau succesiv, fuseseră membri ai consiliului de administrație al „societăților centrale" ale grupului Alstom înainte de luna ianuarie 2004 sau ocupaseră chiar postul de director general.

92 Alstom nu contestă aprecierile de fapt cuprinse în decizia atacată, potrivit cărora Alstom T & D SA și Alstom T & D AG erau filiale pe care le deținuse integral în intervalul 7 decembrie 1992-8 ianuarie 2004. Or, contrar celor susținute de Alstom, numai aceste constatări dădeau dreptul Comisiei de a prezuma că Alstom T & D SA și Alstom T & D AG nu își stabileau modul de acțiune pe piață în mod autonom față de Alstom

și că aceste societăți constituiau, așadar, împreună cu Alstom, o singură și aceeași întreprindere în sensul dreptului concurenței. În conformitate cu jurisprudența citată la punctul 86 de mai sus, Alstom, care a susținut că filialele sale active în sectorul T & D își stabileau în mod autonom comportamentul pe piață în perioada în discuție, avea, așadar, obligația să răstoarne prezumția privind răspunderea care decurge din deținerea integrală a capitalului filialelor de societatea-mamă, furnizând elemente suficient de probatorii cu privire la acest aspect.

93 La punctele 90-150 din răspunsul la comunicarea privind obiecțiunile, Alstom a susținut că întreprinderea în cauză corespundea „sectorului T & D" al grupului Alstom și că, în măsura în care sectorul respectiv își stabilea propriul comportament pe piață în mod independent, răspunderea putea fi stabilită numai în sarcina filialelor operaționale însărcinate cu acest sector. În opinia exprimată de Alstom, dihotomia existentă în grupul Alstom între organizarea operațională și structura juridică atestă lipsa unei relații între legăturile de capital și comportamentele pe piață a sectoarelor și a diferitelor lor activități, care ar fi funcționat și ar fi luat decizii cu totul descentralizat și autonom. Alstom, în calitate de societate-mamă a grupului Alstom, nu ar fi avut mijloacele, chiar dacă în termeni de personal, de organizare și de experiență, să influențeze decisiv politica comercială a sectoarelor sale. Aceasta ar fi, așadar, obligată să decidă și să controleze, prin intermediul comitetului său executiv, strategia globală și obiectivele financiare care trebuie puse în aplicare de aceste sectoare, riscurile comerciale inerente activităților lor, precum și deciziile filialelor operaționale care acționau în aceste sectoare, atunci când erau susceptibile să genereze un risc financiar pentru întregul grup Alstom. Sectorul „T & D" al grupului Alstom ar fi elaborat astfel propriile reguli, determinând modul în care trebuiau structurate și administrate diferitele activități comerciale. În special, în ceea ce privește conducerea activităților în materie de GIS, rolul Alstom s-ar fi limitat la aprobarea, în comitetul executiv și pe baza unei informări sumare, a proiectelor de ofertă privind un proiect GIS care depășea un anumit prag sau care implica anumite „riscuri substanțiale" pentru grupul Alstom. În acest context, pentru Alstom, ar fi de-a dreptul imposibil, având în vedere informațiile comerciale limitate care erau puse la dispoziția sa, de a constata participarea la încălcare a unei părți a „sectorului T & D" al grupului Alstom. Cele câteva persoane participante la activitățile în materie de GIS și încadrate în filialele

operaționale, care gestionau aceste activități, și anume Alstom T & D SA și Alstom T & D AG, care asistaseră la reuniunile înțelegerii, ar fi acționat fără știința Alstom și a directorilor săi.

94 În susținerea argumentației din răspunsul la comunicarea privind obiecțiunile, Alstom a depus diferite înscrisuri care au fost deopotrivă atașate la dosarul din cauza T-121/07 și cărora li s-a acordat un tratament confidențial (a se vedea punctele 19 și 38 de mai sus). Este vorba despre „Information Memorandum" (Memorandum de informare), redactat în martie 2003, pentru vânzarea „sectorului T & D" al grupului Alstom către grupul Areva, despre o copie a instrucțiunilor interne ale acestui sector, disponibile începând cu anul 1999 pe site-ul internet al grupului Alstom, despre „e-Book" (Cartea electronică) a Alstom, despre două formulare necompletate de aprobare a ofertelor pentru proiecte GIS și, în sfârșit, despre o copie a proceselor-verbale ale tuturor reuniunilor comitetului executiv al Alstom desfășurate de la începutul anului 1999 până la sfârșitul anului 2003.

95 În considerentul (348) al deciziei atacate, Comisia a constatat că, la punctele 90-150 din răspunsul la comunicarea privind obiecțiunile, astfel cum au fost sintetizate în considerentele (345)-(347) ale deciziei atacate, Alstom nu a oferit explicații corecte, nici argumente convingătoare care să permită să se concluzioneze că nu era în măsură să exercite o influență decisivă asupra politicii comerciale a filialelor sale active în sectorul T & D.

96 Părțile sunt în dezacord, în primul rând, asupra aspectului dacă, în mod corespunzător cerințelor legale, Comisia a motivat dreptul de a respinge elementele furnizate de Alstom în cursul procedurii administrative, în sensul că ele nu au fost suficient de probatorii.

97 În considerentele (350)-(356) ale deciziei atacate, Comisia a expus în detaliu motivele pentru care a considerat că elementele de probă furnizate de Alstom în cursul procedurii administrative nu erau suficient de probatorii, în special având în vedere elementele contrarii furnizate de societățile din grupul Areva. În considerentele (350)-(353) ale deciziei atacate, Comisia a constatat că delegarea de funcții de ordin comercial la nivelul „sectorului T & D" sau a activităților în materie de GIS ale grupului Alstom nu putea exonera Alstom de răspunderea sa, din moment ce ea însăși admitea că, la momentul încălcării, trebuia să aprobe toate proiectele de ofertă pentru proiectele GIS care depășeau un anumit prag sau care comportau anumite „riscuri substanțiale" pentru grupul Alstom. Având în vedere că amenda substanțială aplicată Alsthom de Consiliul Concurenței din Franța prin decizia din 1 martie 1988, ar fi fost improbabil ca Alstom să nu identifice încălcarea dreptului concurenței ca fiind un risc substanțial care să justifice o vigilență crescută. În plus, elementele furnizate de Alstom în vederea stabilirii, în cadrul grupului Alstom, a supremației organizării operaționale asupra structurii juridice ar tinde deopotrivă să stabilească faptul că, prin intermediul conducătorilor operativi din „sectorul T & D" al grupului Alstom, căruia îi aparțineau și îi prezentau rapoarte, Alstom exercita o influență decisivă asupra activităților în materie de GIS ale filialelor sale active în sectorul T & D. În plus, în considerentele (354)-(356) ale deciziei atacate, Comisia a considerat ca fiind puțin credibilă afirmația făcută de Alstom potrivit căreia conducătorii acesteia nu erau informați despre participarea întreprinderii în cauză la încălcare, având în vedere elementele furnizate de societățile din grupul Areva, prin care se arăta că mai multe persoane ocupaseră, simultan sau succesiv, posturi de conducere în cadrul Alstom sau al societăților centrale și în filialele grupului Alstom, și ținând seama de faptul că diferitele filiale care exercitaseră succesiv activități în materie de GIS în cadrul grupului Alstom fuseseră întotdeauna, direct sau indirect, deținute integral de Alstom sau de predecesorii acesteia.

98 Deși Alstom subliniază în mod întemeiat că, în considerentele (350)-(356) ale deciziei atacate, Comisia nu analizează în detaliu toate elementele de drept și de fapt pe care ea le-a furnizat în cursul procedurii administrative, nu este mai puțin adevărat că decizia atacată conține o motivare suficientă care îi permite să înțeleagă că, în opinia

Comisiei, aceste elemente nu aveau valoare probatorie și că, în consecință, Comisia stabilea în sarcina sa răspunderea personală pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004. Astfel, pretinsa lipsă a motivării nu a împiedicat, în speță, Alstom să prezinte în fața Tribunalului argumentația potrivit căreia elementele de drept și de fapt pe care le-a furnizat în cursul procedurii administrative demonstrează că filialele sale active în sectorul T & D își stabileau în mod autonom comportamentul pe piață în perioada în cauză și că, prin urmare, prezumția privind răspunderea care decurge din deținerea integrală a capitalului filialelor de societatea-mamă fusese răsturnată în fața Comisiei. De asemenea, lipsa motivării nu împiedică Tribunalul să își exercite controlul de legalitate al deciziei atacate, care se întemeiază pe prezumția respectivă pentru a imputa încălcarea în sarcina Alstom.

99 Critica întemeiată pe o încălcare a obligației de motivare, formulată în cadrul celui de al treilea motiv invocat de Alstom, trebuie, așadar, respinsă ca nefondată.

100 În măsura în care, în ședință, Alstom a încercat să extindă criticile formulate inițial cu privire la acest aspect al deciziei atacate, invocând o încălcare a principiului respectării dreptului la apărare și a principiului egalității părților la o procedură în fața instanței Uniunii, aceasta a invocat noi motive, fără a fi întemeiate pe elemente de drept și de fapt revelate pe parcursul judecății. În conformitate cu articolul 48 alineatul (2) primul paragraf din Regulamentul de procedură, asemenea motive trebuie respinse ca inadmisibile.

101 În al doilea rând, părțile sunt în dezacord cu privire la aspectul dacă elementele furnizate de Alstom la punctele 90-150 din răspunsul la comunicarea privind obiecțiunile, astfel cum au fost sintetizate în considerentele (345)-(347) ale deciziei atacate,

precum și înscrisurile depuse în susținerea acestui răspuns erau de natură să răstoarne prezumția privind răspunderea care decurge din deținerea integrală a capitalului filialei de societatea-mamă și să demonstreze că, în pofida acestei deținere, în raport cu societatea-mamă, la momentul producerii încălcării, Alstom T & D SA și Alstom T & D AG își stabileau comportamentul pe piață în mod autonom.

102 Cu titlu introductiv, trebuie arătat că înscrisurile depuse de Alstom în susținerea răspunsului la comunicarea privind obiecțiunile stabilesc existența unei supremații a organizării operaționale asupra structurii juridice în cadrul grupului Alstom. Părțile observă de comun acord, având în vedere aceste elemente, că, în cadrul grupului Alstom, organizarea diviziilor sau a sectoarelor operaționale avea prioritate asupra structurii juridice. „e-Book" depusă de Alstom, care conține instrucțiunile și politicile generale ale grupului Alstom, definite de directorul general al Alstom, confirmă la punctul 3.1,1, al treilea paragraf că „[*confidențial*] [1]". În special din cuprinsul punctului 1.4 din „Information Memorandum" rezultă că, înaintea cesiunii către grupul Areva, sectorul T & D „[*confidențial*]", în cadrul grupului Alstom, astfel încât „[*confidențial*]". Într-o asemenea situație, părțile nu au contestat în mod corect că, în perioadele în discuție, și anume de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004 și, respectiv, de la 22 decembrie 2003 până la 8 ianuarie 2004, Alstom T & D SA și Alstom T & D AG erau titulare ale drepturilor aferente elementelor de ordin material și uman participante la activități în materie de GIS care corespund, în speță, întreprinderii în cauză (a se vedea punctul 71 de mai sus; a se vedea de asemenea, în acest sens, Concluziile avocatului general Kokott prezentate în cauza care a determinat pronunțarea Hotărârii ETI și alții, punctul 65 de mai sus, punctul 31). Prin urmare, chestiunea stabilirii politicii urmate de întreprinderea în cauză în perioadele menționate anterior nu poate fi diferențiată de cea a stabilirii politicii urmate de Alstom T & D SA și de Alstom T & D AG în aceleași perioade.

1 – Date confidențiale ocultate.

103 Pe de altă parte, înscrisurile depuse de Alstom nu permit să se demonstreze că „sectorul T & D” al grupului Alstom și, în cadrul acestuia, activitățile în materie de GIS ar fi fost desfășurate cu totul descentralizat și autonom în cadrul grupului Alstom. Dimpotrivă, potrivit acestora, conducerea grupului Alstom, plasată sub răspunderea Alstom, participa la definirea modului de acțiune pe piață în legătură cu „sectorul T & D” al grupului Alstom și cu diferitele sale ramuri de activitate, și că aceasta controla permanent continuarea acestui mod de acțiune prin intermediul sectorului respectiv și al diferitelor sale ramuri de activitate.

104 „e-Book” descrie, la punctele 3.1,2.1 și 3.1,2.2. organizarea conducerii grupului Alstom. [*confidențial*]

105 [*confidențial*]

106 [*confidențial*]

107 [*confidențial*]

108 [*confidențial*]

109 [*confidențial*]

110 Având în vedere legăturile organizaționale, economice și juridice pe care elementele furnizate de Alstom în procedura administrativă le evidențiază între, pe de o parte, conducerea grupului Alstom, plasată sub egida Alstom, și, pe de altă parte, activitățile în materie de GIS ale acestui grup, exercitate la acel moment de Alstom T & D SA și de Alstom T & D AG prin intermediul „sectorului T & D", în decizia atacată, Comisia a putut să considere în mod întemeiat că aceste elemente nu permiteau răsturnarea prezumției privind răspunderea care decurge din deținerea integrală a capitalului filialelor de societatea-mamă. De asemenea, în mod întemeiat, Comisia a stabilit răspunderea personală în sarcina Alstom pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004.

111 Concluzia de mai sus, în măsura în care evidențiază, pe de o parte, că prin intermediul filialelor exclusive sau cvasiexclusive Alstom nu a încetat niciodată să conducă întreprinderea în cauză până la cesiunea intergrupuri intervenită la 8 ianuarie 2004 și, pe de altă parte, pentru acest temei, că Alstom îți menținea răspunderea personală până la acea dată pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcarea constatată, permite, în plus, să se răspundă la critica întemeiată pe o eroare de drept rezultată dintr-o lipsă de aplicare a criteriului denumit „al continuității economice" având în vedere operațiunile de restructurare intragrup intervenite la 7 decembrie 1992 și la 22 decembrie 2003 (a se vedea punctul 79 de mai sus) și să se respingă această critică ca fiind inoperantă, având în vedere raporturile existente între Alstom și filialele sale active în sectorul T & D.

112 În sfârșit, această concluzie permite respingerea criticii, invocată în cadrul celui de al șaptelea motiv, întemeiată pe o încălcare a principiului respectării dreptului la apărare în legătură cu anumite elemente adiționale invocate de Comisie în decizia atacată pentru susținerea prezumției privind răspunderea care decurge din deținerea integrală a capitalului filialei de societatea-mamă (a se vedea punctul 91 de mai sus) ca neîntemeiată. Pe de o parte, încălcarea principiului respectării dreptului la apărare poate exista numai atunci când există o posibilitate ca, din cauza unei neregularități săvârșite de Comisie, procedura administrativă derulată de aceasta ar fi putut determina un rezultat diferit (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții din 2 octombrie

2003, Thyssen Stahl/Comisia, C-194/99 P, Rec., p. I-10821, punctul 31 și jurisprudența citată). Pe de altă parte, Alstom nu a demonstrat că și-ar fi putut asigura mai bine apărarea dacă, în cursul procedurii administrative, ar fi avut posibilitatea de a cunoaște intenția Comisiei de a invoca elemente adiționale în susținerea prezumției privind răspunderea care decurge din deținerea integrală a capitalului filialelor de societatea-mamă (a se vedea în acest sens Hotărârea Thyssen Stahl/Comisia, citată anterior, punctul 31 și jurisprudența citată).

Cu privire la transferul către societățile din grupul Areva a răspunderii personale suportate de Alstom din cauza participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 8 ianuarie 2004, având în vedere cesiunea acestei întreprinderi grupului Areva

— Argumentele părților

113 În cadrul celui de al doilea aspect al celui de al patrulea motiv, întemeiat pe o eroare de drept, Alstom impută Comisiei faptul că, în decizia atacată, nu a transferat societăților din grupul Areva răspunderea care îi fusese stabilită din cauza participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 8 ianuarie 2004, având în vedere cesiunea intergrupuri intervenită la 8 ianuarie 2004.

114 În opinia exprimată de Alstom, în aplicarea normelor de imputare a unei încălcări a articolului 81 CE și a articolului 53 din Acordul privind SEE, Comisia a săvârșit o eroare de drept prin faptul că a stabilit în sarcina sa răspunderea pentru încălcarea săvârșită de întreprinderea în cauză de la 15 aprilie 1988 până la 8 ianuarie 2004,

deși, în temeiul contractului de cesiune încheiat la 25 septembrie 2003, majoritatea activelor, a pasivelor, a angajaților și a responsabilităților din „sectorul T & D” al grupului Alstom au fost regrupate în cadrul T & D Holding Etranger, care a fost cedată, începând cu 8 ianuarie 2004, grupului Areva, devenind Areva T & D Holding, care deținea integral capitalul Areva T & D SA și al Areva T & D AG (denumite anterior Alstom T & D SA și, respectiv, Alstom T & D AG). Elementele cuprinse în scrisoarea din 4 decembrie 2006 privind stabilirea persoanelor juridice vizate de faptele în litigiu (a se vedea punctul 26 de mai sus), care figurează în dosarul din cauza T-121/07, ar demonstra că toate activele, toți angajații și toate pasivele „sectorului T & D” al grupului Alstom ar fi fost transferate grupului Areva. Aceasta ar explica clauza de garantare a pasivului din contractul de cesiune pentru răspunderile care reveneau în trecut „sectorului T & D”. În consecință, ar fi fost necesar ca răspunderea pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare pentru întreaga perioadă cuprinsă între 15 aprilie 1988 și 8 ianuarie 2004 să fi fost stabilită numai în sarcina societăților din grupul Areva.

115 Comisia contestă argumentele invocate de Alstom și solicită respingerea prezentei critici.

— Aprecierea Tribunalului

116 După cum reiese din jurisprudența amintită la punctul 65 de mai sus, persoanei care conducea întreprinderea la momentul în care a participat la încălcare îi revine, în principiu, răspunderea pentru încălcare, chiar dacă, la momentul adoptării deciziei de constatare a încălcării, desfășurarea activității întreprinderii a fost plasată în răspunderea sau sub conducerea unei alte persoane.

117 În speță, Comisia a stabilit în sarcina Alstom răspunderea personală pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 8 ianuarie 2004, în solidar cu Areva T & D SA, pentru perioada cuprinsă între 7 decembrie 1992 și 8 ianuarie 2004, și cu Areva T & D AG, pentru perioada cuprinsă între 22 decembrie 2003 și 8 ianuarie 2004. În perioadele sus-menționate, se putea considera în mod corect, după cum s-a reținut la punctele 110 și 111 de mai sus, că Alstom conducea această întreprindere prin intermediul Alstom T & D SA și al Alstom T & D AG, filialele sale deținute integral, operaționale în activitățile în materie de GIS.

118 Părțile nu au contestat că, începând cu 8 ianuarie 2004 și conform clauzelor din contractul de cesiune, Alstom a pierdut controlul asupra Alstom T & D SA și asupra Alstom T & D AG, de la acea dată, întreprinderea în cauză nemaifiind, așadar, plasată sub răspunderea sau sub conducerea acesteia.

119 Prin urmare, Comisia avea temei pentru atribuirea răspunderii în privința participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 8 ianuarie 2004 persoanei care, prin intermediul filialelor sale deținute integral, conducea acea întreprindere. Comisia nu a săvârșit, așadar, o eroare de drept prin faptul că a stabilit în sarcina Alstom răspunderea personală pentru participarea întreprinderii la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 8 ianuarie 2004, fără a transfera această răspundere societăților din grupul Areva pentru unicul motiv că întreprinderea în cauză fusese plasată sub răspunderea ori sub conducerea acestora începând cu 9 ianuarie 2004.

120 Prin urmare, se impune respingerea acestei critici.

Cu privire la răspunderea personală care revine Areva T & D SA și Areva T & D AG din cauza participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004 și, respectiv, de la 22 decembrie 2003 până la 8 ianuarie 2004

— Argumentele părților

121 Prin intermediul primului aspect al primului motiv, societățile din grupul Areva susțin că, în decizia atacată, Comisia a încălcat obligația de motivare care îi revine prin faptul că a motivat contradictoriu și, în orice caz, insuficient imputarea în sarcina Areva T & D SA și a Areva T & D AG a participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004 și, respectiv, de la 22 decembrie 2003 până la 8 ianuarie 2004. În considerentele (368) și (369) ale deciziei atacate coroborate cu jurisprudența citată în considerentul (337), Comisia s-ar fi contrazis reținând, pe de o parte, că Alstom exercita o influență decisivă asupra filialelor sale deținute integral, active în sectorul T & D în perioadele cuprinse între 7 decembrie 1992 și 8 ianuarie 2004 și, respectiv, între 22 decembrie 2003 și 8 ianuarie 2004, și, pe de altă parte, că aceleași filiale ar fi acționat autonom pe piață în perioadele respective. În orice caz, Comisia nu ar fi motivat corespunzător cerințelor legale constatarea unei autonomii privind acțiunea pe piață a filialelor respective în perioadele în discuție.

122 Pe de altă parte, în cadrul primului aspect al celui de al doilea motiv și în cadrul celui de al doilea aspect al celui de al patrulea motiv, societățile din grupul Areva critică, în plus, Comisia pentru faptul că în decizia atacată a încălcat în esență normele privind imputarea încălcărilor, care decurg din articolul 81 alineatul (1) CE și din articolul 53 din Acordul privind SEE, în sensul că nu a stabilit răspunderea exclusivă pentru

participarea întreprinderii în cauză la încălcare în sarcina Alstom, care conducea întreprinderea respectivă la momentul săvârșirii încălcării.

123 În sfârșit, în cadrul celui de al doilea aspect al celui de al doilea motiv, societățile din grupul Areva susțin, în esență, că în decizia atacată Comisia a încălcat principiul general al securității juridice, în sensul că a stabilit răspunderea personală pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare, în perioadele în discuție, în sarcina Areva T & D SA și a Areva T & D AG, care conduceau întreprinderea respectivă la momentul constatării încălcării. Într-adevăr, în decizia atacată, Comisia ar fi aplicat astfel o nouă politică represivă pentru o încălcare săvârșită înainte de adoptarea acesteia.

124 Comisia contestă argumentele invocate de societățile din grupul Areva și solicită respingerea motivelor sau a criticilor sus-menționate.

— Aprecierea Tribunalului

125 Trebuie examinat, mai întâi, primul aspect al primului motiv invocat de societățile din grupul Areva, întemeiat pe o încălcare a obligației de motivare care se raportează la încălcarea unei norme fundamentale de procedură (a se vedea punctul 88 de mai sus).

126 După cum s-a arătat deja la punctul 88 de mai sus, pentru a răspunde cerințelor prevăzute la articolul 253 CE, deciziile individuale ale Comisiei trebuie să permită persoanelor interesate să ia cunoștință de justificările măsurii luate pentru a-și apăra drepturile, iar instanței Uniunii, să își exercite controlul. În consecință, ele trebuie

motivate într-un mod necontradictoriu și suficient (a se vedea, în acest sens și prin analogie, Hotărârea Curții din 8 februarie 2007, Groupe Danone/Comisia, C-3/06 P, Rep., p. I-1331, punctele 45 și 46).

127 În considerentele (333)-(339) ale deciziei atacate, făcând trimitere la jurisprudența Curții și a Tribunalului, Comisia a menționat normele privind imputarea încălcărilor articolului 81 CE și ale articolului 53 din Acordul privind SEE pe care le-a aplicat în decizia atacată. Din considerentele (368) și (369) rezultă că, pentru a stabili în sarcina Areva T & D SA și a Areva T & D AG răspunderea personală, în solidar cu Alstom, pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004 și, respectiv, de la 22 decembrie 2003 până la 8 ianuarie 2004, Comisia a considerat mai întâi că Areva T & D SA și Areva T & D AG, având denumirile din acel moment, participaseră direct la încălcare. Astfel, Comisia a ținut seama de faptul că, după cum a constatat în considerentele (20), (21), (357), (358), (366) și (367) ale deciziei atacate, întreprinderea în cauză se afla sub răspunderea lor directă la momentul la care a participat la încălcare. În continuare, Comisia a arătat că Areva T & D SA și Areva T & D AG, având denumirile din acea perioadă, formau o entitate economică unică împreună cu Alstom, care le deținea integral și care stabilea, în principiu, modul lor de acțiune pe piață. În consecință, Comisia a considerat că, în conformitate cu principiul caracterului personal al răspunderii (a se vedea punctul 65 de mai sus), Areva T & D SA și Areva T & D AG trebuiau să răspundă personal, în solidar cu Alstom, pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004 și, respectiv, de la 22 decembrie 2003 până la 8 ianuarie 2004.

128 Deși, în considerentele (357), (366) și (367) ale deciziei atacate, Comisia evidențiază răspunderea personală care revine fostelor filiale active în sectorul T & D ale grupului Alstom, în schimb aceasta nu face referire la un comportament autonom al filialelor respective în raport cu fosta lor societate-mamă, și anume Alstom. În speță, o asemenea împrejurare nu ar putea fi identificată, chiar implicit, prin referire la jurisprudența citată în considerentul (337) al deciziei atacate, din moment ce, în considerentul (369)

al aceleiași decizii, Comisia a arătat în mod expres că, în perioadele în discuție, Areva T & D SA și Areva T & D AG, având denumirile din acel moment, „nu puteau lua decizii în mod autonom".

129 Din cele de mai sus reiese că, în decizia atacată, răspunderea exclusivă care revine Alstom din cauza participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004, în calitate de conducător al întreprinderii respective, a fost motivată corespunzător cerințelor legale și necontradictoriu. În consecință, primul aspect al primului motiv invocat de societățile din grupul Areva, întemeiat pe o încălcare a obligației de motivare, trebuie respins ca nefondat.

130 În al doilea rând, trebuie examinate cele două aspecte ale celui de al doilea motiv și al doilea aspect al celui de al patrulea motiv, invocate de societățile din grupul Areva, prin care acestea critică, pe fond, imputarea în sarcina Areva T & D SA și a Areva T & D AG a participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004 și, respectiv, de la 22 decembrie 2003 până la 8 ianuarie 2004.

131 Trebuie amintit că principiul neretroactivității dispozițiilor penale este un principiu comun tuturor ordinilor juridice ale statelor membre, consacrat deopotrivă la articolul 7 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 (denumită în continuare „CEDO") și face parte integrantă dintre principiile generale de drept a căror aplicare este asigurată de instanța Uniunii (Hotărârea Curții din 10 iulie 1984, Kirk, 63/83, Rec., p. 2689, punctul 22, și Hotărârea Curții din 28 iunie 2005, Dansk Rørindustri și alții/Comisia, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P și C-213/02 P, Rec., p. I-5425, punctul 202, Hotărârea Tribunalului din 20 martie 2002, LR AF 1998/Comisia, T-23/99, Rec., p. II-1705, punctul 219, și Hotărârea Tribunalului din 9 iulie 2003, Cheil Jedang/Comisia, T-220/00, Rec., p. II-2473, punctul 43).

132 Chiar dacă din articolul 15 alineatul (4) din Regulamentul nr. 17 și din articolul 23 alineatul (5) din Regulamentul nr. 1/2003 rezultă că deciziile Comisiei de aplicare a unor amenzi pentru încălcarea dreptului concurenței nu au caracter penal, Comisia are obligația de a respecta principiile generale de drept al Uniunii, îndeosebi principiul neretroactivității, în toate procedurile administrative care pot determina sancțiuni în temeiul dreptului concurenței (Hotărârea Cheil Jedang/Comisia, punctul 131 de mai sus, punctul 44).

133 Această respectare impune ca normele privind imputarea, în sarcina persoanelor fizice sau juridice, a încălcărilor dreptului concurenței să corespundă celor prevăzute la momentul la care a fost săvârșită încălcarea (a se vedea, prin analogie, Hotărârile Dansk Rørindustri și alții/Comisia, punctul 131 de mai sus, punctul 202, LR AF 1998/Comisia, punctul 131 de mai sus, punctul 221, și Cheil Jedang/Comisia, punctul 131 de mai sus, punctul 45). Deși principiul neretroactivității nu se opune unei clarificări graduale a normelor privind imputarea încălcărilor, el se opune însă aplicării retroactive a unei noi interpretări a acestora, al cărei rezultat nu era previzibil în mod rezonabil având în vedere în special jurisprudența anterioară (a se vedea în acest sens Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia, punctul 131 de mai sus, punctele 217 și 218).

134 Potrivit jurisprudenței, atunci când mai multor persoane li se poate atribui răspunderea personală pentru participarea la o încălcare a uneia și aceleiași întreprinderi, în sensul dreptului concurenței, acestea trebuie considerate răspunzătoare în solidar pentru încălcarea respectivă (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții din 6 martie 1974, Istituto Chemioterapico Italiano și Commercial Solvents/Comisia, 6/73 și 7/73, Rec., p. 223, punctul 41, și Hotărârea Curții din 16 noiembrie 2000, Metsä-Serla și alții/Comisia, C-294/98 P, Rec., p. I-10065, punctele 33 și 34, Hotărârea Tribunalului HFB și alții/Comisia, punctul 66 de mai sus, punctele 54, 524 și 525, Hotărârea Tribunalului din 15 iunie 2005, Tokai Carbon și alții/Comisia, T-71/03, T-74/03, T-87/03 și T-91/03, nepublicată în Recueil, punctul 62, și Hotărârea Tribunalului Akzo Nobel și alții/Comisia, punctul 64 de mai sus, punctele 57-62). În plus, din aceste hotărâri rezultă că pot fi personal și solidar răspunzătoare pentru participarea uneia și aceleiași întreprinderi la o încălcare persoana în răspunderea sau sub conducerea

căreia întreprinderea era direct plasată la momentul săvârşirii încălcării şi persoana care, prin faptul că exercita efectiv o putere de control asupra celei dintâi şi îi stabilea comportamentul pe piaţă, conducea indirect aceeaşi întreprindere la momentul săvârşirii încălcării. Rezultă că jurisprudenţa citată la punctele 65 şi 116 de mai sus trebuie interpretată în sensul că are în vedere răspunderea personală atât a persoanei care conducea direct întreprinderea la momentul încălcării, cât şi persoana care, în aceeaşi perioadă, conducea indirect această întreprindere.

135 Jurisprudenţa citată mai sus este aplicabilă, prin analogie, articolului 53 alineatul 1 din Acordul privind SEE.

136 În speţă, după cum s-a constatat la punctul 71 de mai sus, întreprinderea vizată de decizia atacată nu corespunde, după cum susţin societăţile din grupul Areva, „sectorului T & D" al grupului Alstom, cedat ulterior grupului Areva, ci tuturor elementelor care, în cadrul acestui sector sau prin intermediul acestuia, participau la activităţile în materie de GIS. În plus, nu s-a contestat în mod corect că Areva T & D SA şi Areva T & D AG erau titulare ale unor drepturi aferente acestor elemente în perioadele în care a fost săvârşită încălcarea şi că, prin urmare, acestea erau plasate sub răspunderea lor directă (a se vedea punctul 102 de mai sus). În sfârşit, s-a demonstrat că Alstom stabilea comportamentul pe piaţă al filialelor sale deţinute integral, active în sectorul T & D, şi că aceasta conducea astfel, indirect, întreprinderea în cauză la momentul săvârşirii încălcării (a se vedea punctul 110 de mai sus). În plus, din considerentele (358) şi (371) ale deciziei atacate rezultă că s-a stabilit în sarcina Areva T & D SA şi a Alstom răspunderea solidară pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 21 decembrie 2003 şi că s-a stabilit în sarcina Areva T & D SA, a Areva T & D AG şi a Alstom răspunderea solidară pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 22 decembrie 2003 până la 8 ianuarie 2004.

137 Pe de altă parte, din jurisprudența citată de societățile din grupul Areva și, în special, din Hotărârea Cascades/Comisia, punctul 65 de mai sus (punctele 79 și 80), și din Hotărârea Curții din 16 noiembrie 2000, KNP BT/Comisia (C-248/98 P, Rec., p. I-9641, punctul 71), nu rezultă că, în cazul cesiunii controlului filialei care conducea direct întreprinderea care a săvârșit o încălcare, numai fosta societate-mamă care conducea indirect întreprinderea prin intermediul filialei sale ar trebui să răspundă personal pentru participarea acestei întreprinderi la încălcare în perioada anterioară cesiunii. În definitiv, jurisprudența sus-menționată analizează în esență posibilitatea de a imputa cesionarului unei întreprinderi, în sensul dreptului concurenței, participarea acesteia la încălcare în perioada anterioară cesiunii ei.

138 Întrucât Comisia a acționat în conformitate cu normele privind imputarea încălcărilor articolului 81 CE și ale articolului 53 din Acordul privind SEE, decizând că se putea stabili în sarcina Areva T & D SA și a Areva T & D AG răspunderea personală, în solidar cu Alstom, pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004 și, respectiv, de la 22 decembrie 2003 până la 8 ianuarie 2004, nu poate fi criticată pentru încălcarea, în legătură cu acest aspect, a unuia sau a altuia din aceste articole.

139 Mai mult, nu se poate susține că, în decizia atacată, Comisia a încălcat principiul neretroactivității prin faptul că ar fi aplicat retroactiv o nouă politică represivă. Normele privind imputarea încălcărilor, aplicate în speță de Comisie, decurg din aplicarea principiului caracterului personal al răspunderii pentru încălcările articolului 81 CE și ale articolului 53 din Acordul privind SEE. Din jurisprudența citată la punctele 65, 116 și 134 de mai sus rezultă că asemenea norme erau deja aplicabile la momentul săvârșirii încălcării și că, deși la același moment sau ulterior ele au putut face obiectul anumitor clarificări sau precizări, nu se poate considera că au determinat o nouă interpretare a lor, al cărei rezultat nu ar fi fost previzibil având în vedere jurisprudența

anterioară. Prin urmare, decizia atacată, în sine, nu poate fi interpretată în sensul aplicării unei noi politici represive ca urmare a adoptării unor noi norme privind imputarea încălcărilor articolului 81 CE și ale articolului 53 din Acordul privind SEE.

140 În definitiv, împrejurarea, necontestată de societățile din grupul Areva, că acestea au stipulat o clauză de garantare a pasivului în contractul de cesiune care acoperă, printre altele, riscul ca societăților Areva T & D SA și Areva T & D AG să li se impute participarea întreprinderii în cauză la o încălcare a dreptului concurenței în perioada anterioară cesiunii ei și împrejurarea că aceste societăți sunt sancționate personal pe acest temei demonstrează că imputarea încălcării la care Comisia a ajuns în decizia atacată era previzibilă în mod rezonabil, înainte chiar de adoptarea ei, în privința societăților din grupul Areva, având în vedere normele privind imputarea încălcărilor aplicabile în acea perioadă.

141 Din cele de mai sus rezultă că cele două aspecte ale celui de al doilea motiv, precum și al doilea aspect al celui de al patrulea motiv, invocate de societățile din grupul Areva, trebuie respinse în totalitate ca nefondate.

Cu privire la răspunderea personală care revine Areva și Areva T & D Holding în calitate de societăți-mamă care dețin integral Areva T & D SA și Areva T & D AG din cauza participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 9 ianuarie 2004 până la 11 mai 2004

— Argumentele părților

142 În cadrul celui de al treilea motiv, societățile din grupul Areva susțin că, la articolul 1 literele (e) și (f) din decizia atacată, Comisia a încălcat normele privind imputarea încălcărilor, care decurg din articolul 81 alineatul (1) CE și din articolul 53 din Acordul

privind SEE, în sensul că le-a imputat participarea întreprinderii în cauză la încălcare, de la 9 ianuarie 2004 până la 11 mai 2004, în calitate de societăți-mamă care dețin integral Areva T & D SA și Areva T & D AG, deși elementele pe care le prezentaseră în cursul procedurii administrative erau suficient de probatorii pentru a răsturna, în speță, prezumția privind răspunderea care decurge din deținerea integrală a capitalului filialelor de societățile-mamă.

143 Comisia contestă argumentele invocate de societățile din grupul Areva și solicită respingerea motivului sus-menționat.

— Aprecierea Tribunalului

144 Din considerentul (370) și din considerentul (371) litera (c) ale deciziei atacate, precum și din considerentele (333)-(337), (354) și (364), la care face trimitere considerentul (370), rezultă că, pentru a stabili în sarcina Areva și a Areva T & D Holding răspunderea personală, în solidar cu Areva T & D SA și cu Areva T & D AG, pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 9 ianuarie 2004 până la 11 mai 2004, Comisia s-a referit nu numai la prezumția privind răspunderea care decurge din deținerea integrală a capitalului unei filiale de societatea-mamă, ci și la elemente factuale prezentate de Areva și de Areva T & D Holding în cursul procedurii administrative pentru a încerca să conteste prezumția menționată (a se vedea punctul 148 de mai sus). Astfel, Comisia a susținut că numirea de către Alstom a unui nou membru al consiliului de administrație al filialelor sale active în sectorul T & D susținea concluzia potrivit căreia Alstom exercitase o influență decisivă asupra filialelor sale, dat fiind că, astfel cum ar reieși dintr-o informație publică culeasă de pe site-ul internet al grupului Areva, acest nou administrator fusese desemnat în egală măsură director al „sectorului T & D" al grupului Areva la 19 ianuarie 2004, adică tocmai la un interval

de 10 zile după cesiunea intergrupuri și că, simultan, acesta integrase comitetul executiv al grupului Areva. În plus, în ceea ce privește operațiunile de restructurare intragrup, Comisia a considerat că schimbarea numelui comercial al filialelor active în sectorul T & D al grupului Alstom, intervenită imediat după cesiunea intergrupuri, prin care acestea au fost redenumite Areva T & D SA și Areva T & D AG, atesta integrarea lor în grupul Areva. În orice caz, Comisia a susținut că elementele factuale invocate de Areva și de Areva T & D Holding nu ar dovedi că în perioada încălcării în discuție acestea s-ar fi abținut să exercite o influență decisivă asupra filialelor deținute integral, active în sectorul T & D.

145 După cum s-a arătat deja la punctul 86 de mai sus, atunci când o societate-mamă deține integral capitalul filialei sale se prezumă că exercită o influență decisivă asupra comportamentului său pe piață și, prin urmare, se poate stabili în sarcina sa răspunderea personală pentru comportamentul respectiv. Societatea-mamă care intenționează să conteste decizia Comisiei prin care se stabilește în sarcina sa răspunderea personală pentru încălcarea imputabilă filialei sale are obligația să răstoarne prezumția privind răspunderea care decurge din deținerea integrală a capitalului filialei sale prin furnizarea unor elemente suficient de probatorii pentru a demonstra că această filială își stabilea în mod autonom real modul său de acțiune pe piață (Hotărârile Avebe/Comisia, punctul 86 de mai sus, punctul 136, și Akzo Nobel și alții/Comisia, punctul 64 de mai sus, punctul 60; a se vedea de asemenea, în acest sens, Hotărârea Stora Kopparbergs Bergslags/Comisia, punctul 65 de mai sus, punctul 29).

146 În speță, Areva și Areva T & D Holding nu contestă aprecierile de fapt din decizia atacată potrivit cărora Areva T & D SA și Areva T & D AG erau direct sau indirect filiale deținute integral în perioada 9 ianuarie-11 mai 2004. Or, aceste unice constatări ar da dreptul Comisiei să prezume că Areva T & D SA și Areva T & D AG nu își stabileau modul de acțiune pe piață în mod autonom față de Areva și de Areva T & D Holding și că, împreună cu acestea, constituiau o singură și aceeași întreprindere în

sensul dreptului concurenței. În conformitate cu jurisprudența citată la punctul 86 de mai sus, Areva și Areva T & D Holding, care au arătat că filialele lor active în sectorul T & D, deținute integral, își stabileau în mod autonom comportamentul pe piață în perioada în discuție, aveau obligația să răstoarne prezumția privind răspunderea care decurge din deținerea integrală a capitalului filialelor de către societățile-mamă, prezentând elemente suficient de probatorii cu privire la acest aspect.

147 Prin urmare, trebuie să se examineze dacă elementele factuale invocate de Areva și de Areva T & D Holding în cursul procedurii administrative, care sunt din nou invocate în cauza T-117/07, sunt suficient de probatorii pentru a răsturna prezumția privind răspunderea, astfel cum este întărită de elementele factuale suplimentare citate anterior, pe care se întemeiază decizia atacată, pentru a demonstra că Areva T & D SA și Areva T & D AG își determinaseră în mod real autonom modul lor de acțiune pe piață.

148 Astfel cum rezultă din cuprinsul punctelor 246-269 din răspunsul la comunicarea privind obiecțiunile, Areva și Areva T & D Holding au susținut, în esență, în cursul procedurii administrative că în intervalul 9 ianuarie-11 mai 2004 s-au abținut să exercite o influență decisivă asupra filialelor lor deținute integral, active în sectorul T & D, în măsura în care în acea perioadă nu aveau nicio experiență în acest sector și în diferitele sale ramuri de activitate. Această împrejurare ar fi atestată de faptul că i-au menținut în funcții pe administratorii operaționali care fuseseră recrutați și formați de grupul Alstom. În consiliul de administrație al filialelor lor numai un administrator ar exercita simultan funcțiile în cadrul lor. În definitiv, în măsura în care cesiunea către grupul Areva a „sectorului T & D" al grupului Alstom implica operațiuni de restructurare numeroase și complexe, printre care unele dintre acestea trebuiau să înceteze numai după 8 ianuarie 2004, Areva și Areva T & D Holding nu ar fi fost în măsură să preia efectiv la acea dată controlul operațional al acestui sector și al acestor ramuri diferite de activitate. Pe de altă parte, societățile din grupul Areva susțin că nu este rezonabil să se prezume că, în lipsa unui termen și la aceeași dată

la care îi este cedat un sector nou de activități, un grup poate să exercite un control efectiv asupra acestui sector și să ia cunoștință de faptul că participă la o încălcare a dreptului concurenței. Cu privire la acest aspect, nu ar putea să le fie imputată nicio neglijență, luând în considerare, pe de o parte, lipsa lor de experiență în sectorul T & D și activitățile în materie de GIS și, pe de altă parte, asigurările scrise date de grupul Alstom în cadrul cesiunii intergrupuri cu privire la lipsa unor încălcări anterioare ale dreptului concurenței.

149 Aceste elemente, analizate individual sau împreună, nu sunt însă de natură să demonstreze că Areva T & D SA și Areva T & D AG își stabileau modul de acțiune pe piață în mod real autonom în raport cu Areva și cu Areva T & D Holding. Prin urmare, prin respingerea acestor elemente din cauza lipsei caracterului lor probatoriu, Comisia nu a viciat decizia atacată printr-o eroare de apreciere.

150 Pe de o parte, nu sunt susținute afirmațiile societăților din grupul Areva potrivit cărora, de la 9 ianuarie 2004 până la 11 mai 2004, Areva și Areva T & D Holding nu aveau experiență suficientă în sectorul T & D și în activitățile în materie de GIS pentru a le permite să exercite efectiv o influență decisivă asupra comportamentului Areva T & D SA și al Areva T & D AG. Desigur, anterior cesiunii, grupul Areva nu era activ în sectorul T & D și nu desfășura activități în materie de GIS, iar în general integrarea de către un grup a unui nou sector de activități este o operațiune delicată. Totuși, din această împrejurare nu se poate deduce că, în intervalul 9 ianuarie-11 mai 2004, Areva și Areva T & D Holding au renunțat neîndoielnic să exercite efectiv o influență decisivă asupra Areva T & D SA și a Areva T & D AG. În plus, este necesar să se țină seama de faptul că, după cum reiese din înscrisurile depuse de societățile din grupul Areva în cererea introductivă formulată în cauza T-117/07 sau în răspunsul la comunicarea privind obiecțiunile, anexat la cererea introductivă menționată, precum și din înscrisurile depuse de acestea în răspunsul la solicitarea de informații din partea Comisiei din 20 septembrie 2006 (a se vedea punctul 24 de mai sus), deopotrivă anexată la cererea introductivă, restructurările operate la sfârșitul anului 2003

fuseseră prevăzute și programate în contractul de cesiune încheiat la 25 septembrie 2003. Prin urmare, nu se poate exclude că negocierea acestui contract și urmarea punerii sale în executare, în cursul anului 2003, au dat ocazia Areva și Areva T & D Holding de a dobândi sau, cel puțin, de a-și dezvolta cunoștințele în sectorul T & D și cu privire la activitățile în materie de GIS, înainte chiar de cesiunea efectivă a acestora grupului Areva, la 8 ianuarie 2004. În plus, reiese atât din înscrisurile Comisiei, cât și din înscrisurile societăților din grupul Areva în răspunsul la comunicarea privind obiecțiunile, precum și din înscrisurile depuse de acestea în răspunsul la solicitarea de informații a Comisiei din 20 septembrie 2006 că domnul G., noul administrator pe care îl numiseră în consiliile de administrație ale Areva T & D SA și Areva T & D AG și care, începând cu 19 ianuarie 2004, era deopotrivă președinte-director general al Areva T & D Holding și, pe acest temei, președinte al diviziei „T & D" și membru al comitetului executiv al grupului Areva, fusese „recrutat din exteriorul grupului". Nu este exclus ca această recrutare externă să fi permis Areva și Areva T & D Holding să dobândească experiența care le-ar fi lipsit în sectorul analizat. Departe de a demonstra autonomia manifestată de Areva T & D SA și de Areva T & D AG în cadrul grupului Areva, recrutarea externă a acestui nou administrator atestă, dimpotrivă, că, la începutul perioadei în discuție, Areva și Areva T & D Holding dobândiseră o organizare care să le permită exercitarea unui control efectiv asupra filialelor lor deținute integral, active în sectorul T & D, și influențarea decisivă a comportamentului lor pe piață.

151 Pe de altă parte, afirmațiile făcute de societățile din grupul Areva potrivit cărora Areva și Areva T & D Holding ar fi luat cunoștință de participarea întreprinderii în cauză la încălcare abia la 11 mai 2004, chiar dacă se presupune a fi dovedite, nu sunt de natură să demonstreze autonomia comportamentului pe piață manifestat de Areva T & D SA și de Areva T & D AG de la 9 ianuarie 2004 până la 11 mai 2004.

152 Având în vedere considerațiile de mai sus, se impune respingerea ca nefondat al celui de al treilea motiv invocat de societățile din grupul Areva.

Cu privire la eventuala întrerupere a încălcării imputate Alstom în intervalul septembrie 1999-martie 2002

— Argumentele părților

153 Prin intermediul celui de al șaselea motiv, Alstom impută în esență Comisiei încălcarea normelor privind dovedirea caracterului continuu al unei încălcări, care decurg din articolul 23 alineatul (3) din Regulamentul nr. 1/2003 și din articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17, precum și încălcarea principiului securității juridice prin faptul că a constatat, la articolul 1 litera (b) din decizia atacată, că încălcarea în cauză s-a derulat neîntrerupt de la 15 aprilie 1988 până la 8 ianuarie 2004 și, prin urmare, o perioadă de 15 ani și 8 luni, care justifică o majorare cu 155 % a cuantumului de bază al amenzii aplicate la articolul 2 literele (b) și (c) din decizia atacată.

154 Alstom susține că nu s-a demonstrat de către Comisie corespunzător cerințelor legale că înțelegerea nu se întrerupsese într-o primă etapă de 13 luni, de la 28 octombrie 1999 până la 15 decembrie 2000, iar apoi în a doua perioadă de 14 luni, de la 22 ianuarie 2001 până la 26 martie 2002, ceea ce corespunde unei perioade totale de 27,5 luni. Fiecare dintre aceste perioade ar fi suficient de lungă în sensul în care, în conformitate cu jurisprudența, Comisia să nu poată prezuma continuarea neîntreruptă a încălcării (Hotărârea Tribunalului din 20 martie 2002, Dansk Rørindustri/Comisia, T-21/99, Rec., p. II-1681, punctul 62). Singurul indiciu invocat de Comisie în susținerea unei continuări neîntrerupte a încălcării ar fi lista din 12 mai 2000 referitoare la „reuniuni ale comitetului" care trebuiau să se desfășoare la 18 mai 2000 și la 17 mai 2001. Această listă, depusă de ABB și reprodusă în considerentul (197) al deciziei atacate, nu ar fi însă o probă suficientă a continuării încălcării în cele două perioade în litigiu în măsura în care, pe de o parte, desfășurarea efectivă a anumitor reuniuni menționate nu ar fi confirmată și, pe de altă parte, niciun alt element din dosar nu ar atesta existența

unei practici ilicite în cursul acestor reuniuni. În plus, potrivit imperativelor deduse din jurisprudență, Comisia nu ar fi dovedit obiectul anticoncurențial al reuniunilor menționate în listă (Hotărârea Tribunalului din 5 aprilie 2006, Degussa/Comisia, T-279/02, Rec., p. II-897, punctul 116 și următoarele). Pe de altă parte, Alstom susține că nu se putea reține în privința sa de către Comisie durata validității anumitor proiecte GIS drept element de probă a participării sale la încălcare în perioadele în litigiu, din moment ce Comisia nu a reținut același element împotriva Siemens, după cum ar rezulta din considerentul (198) al deciziei atacate. În orice caz, acest element de probă nu ar permite să se demonstreze că încălcarea ar fi continuat o perioadă de 10 luni, de la 17 mai 2001 la 26 martie 2002.

155 În plus, în cadrul celui de al șaptelea motiv, Alstom susține că, în decizia atacată, Comisia a încălcat principiul respectării dreptului la apărare și articolul 27 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1/2003 luând în considerare, cu privire la acest aspect, înscrisuri referitoare la un acord obținut în legătură cu un proiect GIS având numărul de referință [*confidențial*], încheiat la 24 septembrie 1999, pentru a se aplica până la 28 septembrie 2001, cu privire la care nu ar fi avut ocazia să își exprime punctul de vedere.

156 Având în vedere cele de mai sus, Alstom susține că durata participării întreprinderii în cauză la încălcarea care îi este imputată trebuie redusă la 13 ani și 3 luni și că majorarea cuantumului de bază al amenzii care i-a fost aplicată trebuie redusă, în consecință, la 130 %.

157 Comisia contestă argumentele invocate de Alstom și solicită respingerea motivelor și a criticilor sus-menționate.

— Aprecierea Tribunalului

158 Din considerentele (2), (3), (248), (270) și (299) ale deciziei atacate rezultă că societăților destinatare ale deciziei atacate li s-a imputat de către Comisie participarea la o încălcare complexă, însă unică și continuă, a articolului 81 CE de la 15 aprilie 1988 până la 11 mai 2004, și a articolului 53 din Acordul privind SEE de la 1 ianuarie 1994 până la 11 mai 2004, în cadrul căreia ele au stabilit de comun acord la nivel mondial vânzarea proiectelor GIS, împărțirea piețelor, alocarea de cote și menținerea cotelor de piață ale fiecăreia, alocarea de proiecte GIS la producători desemnați în acest scop și manipularea procedurii cererii de oferte (trucarea ofertelor), astfel încât contractele în discuție să fie alocate acestor producători, stabilirea, prin înțelegeri complexe, a prețurilor proiectelor GIS care nu erau alocate, rezilierea contractelor de licență ale societăților care nu erau membre ale înțelegerii și schimbul de informații sensibile pe piață.

159 În considerentul (323) al deciziei atacate, Comisia a constatat că aceste acorduri și/sau practici concertate între producătorii de proiecte GIS au durat cel puțin de la 15 aprilie 1988 până la 11 mai 2004. Din considerentele (324) și (326) ale deciziei atacate coroborate cu considerentul (358) și cu articolul 1 litera (b) din partea dispozitivă ale deciziei atacate rezultă că Alstom a participat la încălcare de la 15 aprilie 1988, data adoptării și a intrării în vigoare a Acordurilor GQ și EQ (a se vedea punctele 29 și 31 de mai sus) până la 8 ianuarie 2004, data la care grupul Alstom a cedat „sectorul T & D” grupului Areva.

160 În considerentele (177)-(216) ale deciziei atacate, Comisia a prezentat „o vedere de ansamblu cronologică a evoluției înțelegerii". În ceea ce privește evoluția înțelegerii în cele două perioade în litigiu, și anume de la 28 octombrie 1999 până la 15 decembrie 2000 și de la 22 ianuarie 2001 până la 26 martie 2002, în considerentele (178) și (179) ale deciziei atacate, Comisia a constatat următoarele:

„(178) Siemens și-a încetat participarea la reuniunile înțelegerii în septembrie 1999, urmată de Hitachi și de Schneider/VA Tech în 2000. Absența Siemens era în mod specific destabilizatoare din punct de vedere european, deoarece această societate fusese secretarul grupului Europa din 1988 și era un actor principal pe piață atât în afara, cât și în interiorul Europei. Cu toate acestea, activitățile înțelegerii au continuat, iar [Alstom] a preluat postul de secretar al grupului Europa. Având număr redus în raport cu anul 1988, logistica a fost simplificată în măsura în care nu se mai justifica o structură complexă.

(179) În anul 2002, Siemens, Hitachi și VA Tech au revenit în cadrul înțelegerii […]"

161 În considerentele (191)-(198) ale deciziei atacate, Comisia a prezentat elementele de probă depuse de ABB sau de societățile din grupul Fuji care, în opinia sa, ar demonstra că înțelegerea continuase după plecarea Siemens, în septembrie 1999, urmată de Hitachi și de „Schneider/VA Tech" în 2000 și înainte de întoarcerea lor progresivă începând cu luna martie 2002. Mai întâi, în considerentele (191)-(196) ale deciziei atacate, Comisia a făcut trimitere la înscrisuri comunicate de ABB în cererea sa de imunitate (a se vedea punctul 10 de mai sus), care corespund unei serii de faxuri schimbate, în intervalul 18 decembrie 2000-22 ianuarie 2001, între ABB, Melco și Alstom în legătură cu reuniunile și cu alocările proiectelor GIS. În continuare, în considerentul (197) al deciziei atacate, Comisia a menționat un înscris comunicat de ABB în cererea sa de imunitate, cuprinzând o listă de „reuniuni ale comitetului" care acoperă o parte din perioada 2000-2001, fiind datat 12 mai 2000. Aceasta a arătat că

din lista respectivă rezulta că participanții la aceste reuniuni erau Reyrolle, Alstom, Schneider, ABB, Melco și Toshiba, însă nu și Siemens și „JAEPS (Hitachi)", situație care corespundea cu declarația dată de ABB în răspunsul din 4 octombrie 2004 la solicitarea de informații din partea Comisiei (a se vedea punctul 15 de mai sus), „potrivit căreia aceste ultime două societăți nu făceau parte din înțelegere la acel moment". În sfârșit, în considerentul (198) al deciziei atacate, Comisia a invocat un ansamblu de înscrisuri, depuse de societățile din grupul Fuji în cererea formulată în temeiul Comunicării privind cooperarea (a se vedea punctul 20 de mai sus) și de ABB, într-un supliment din 7 mai 2004 la cererea sa de imunitate (a se vedea punctul 12 de mai sus), evidențiind acorduri încheiate între membrii înțelegerii în legătură cu 8 proiecte GIS având în cadrul înțelegerii numerele de referință [*confidențial*], care ar demonstra că înțelegerea fusese activă în acea perioadă.

162 În considerentul (286) al deciziei atacate, Comisia a arătat că aceste elemente din dosar ar demonstra că „înțelegerea propriu-zisă continua[se] în lips[a Siemens și a Hitachi] [a se vedea, de exemplu, considerentele (191)-(198) de mai sus], după ce [aceste din urmă întreprinderi] și-au întrerupt temporar participarea la aceasta".

163 Din articolul 23 alineatul (3) din Regulamentul nr. 1/2003 și din articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17, la stabilirea cuantumului amenzii care trebuie aplicată din cauza participării unei întreprinderi la o încălcare a dreptului concurenței trebuie luată în considerare, în afară de gravitatea încălcării, și durata acesteia.

164 Atunci când există un litigiu asupra existenței încălcării, cerința de securitate juridică de care trebuie să beneficieze operatorii economici implică pentru Comisie, care are sarcina de a dovedi încălcările pe care le constată, să prezinte elemente de probă adecvate pentru a demonstra, corespunzător cerințelor legale, existența faptelor

constitutive ale încălcării. În ceea ce privește, în special, pretinsa durată a unei încălcări, același principiu al securității juridice impune ca, în lipsa unor elemente de probă susceptibile să stabilească direct durata unei încălcări, Comisia trebuie să invoce cel puțin elemente de probă care se raportează la fapte suficient de apropiate în timp, astfel încât să se poată admite în mod rezonabil că această încălcare a continuat neîntrerupt între două date exacte (Hotărârea Tribunalului din 7 iulie 1994, Dunlop Slazenger/Comisia, T-43/92, Rec., p. II-441, punctul 79, Hotărârea Tribunalului din 6 iulie 2000, Volkswagen/Comisia, T-62/98, Rec., p. II-2707, punctul 188, și Hotărârea Tribunalului Degussa/Comisia, punctul 154 de mai sus, punctele 114 și 153).

165 În ceea privește mijloacele de probă care pot fi reținute în această privință de Comisie, trebuie amintit că, întrucât interdicția de a participa la practici și la acorduri anticoncurențiale, precum și sancțiunile care pot fi aplicate autorilor încălcării sunt notorii, în mod obișnuit activitățile pe care aceste practici și acorduri le presupun se desfășoară în mod clandestin, reuniunile se țin în secret, cel mai adesea într-o țară terță, iar documentația aferentă acestora este redusă la minimum. Chiar în cazul în care Comisia descoperă înscrisuri care atestă explicit un contact nelegal între operatori, precum procesele-verbale ale unei reuniuni, în mod normal acestea nu vor fi decât fragmentare și disparate, astfel încât adesea este necesar ca anumite detalii să fie reconstituite prin deducții. În majoritatea cazurilor, existența unei practici sau a unui acord anticoncurențial trebuie să fie dedusă dintr-un anumit număr de coincidențe și de indicii care, privite în ansamblu, pot constitui, în lipsa unei alte explicații coerente, dovada unei încălcări a dreptului concurenței (a se vedea în acest sens Hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia, punctul 61 de mai sus, punctele 55-57). Asemenea indicii și coincidențe permit evidențierea nu numai a existenței unor comportamente sau a unor acorduri anticoncurențiale, ci și a duratei comportamentului anticoncurențial continuu și a perioadei de aplicare a unui acord încheiat cu încălcarea dreptului concurenței (Hotărârea Curții din 21 septembrie 2006, Technische Unie/Comisia, C-113/04 P, Rec., p. I-8831, punctul 166).

166 În plus, faptul că nu a fost dovedită existența unei încălcări continue în privința unor anumite perioade determinate nu se opune împrejurării de a se considera că încălcarea s-a produs într-o perioadă mai mare decât acestea, din moment ce o asemenea

constatare se întemeiază pe indicii obiective și concordante. În cadrul unei încălcări întinse pe mai mulți ani, faptul că manifestările înțelegerii intervin în perioade diferite, care pot fi separate prin intervale de timp mai lungi sau mai puțin lungi, nu are incidență asupra existenței acestei înțelegeri dacă acțiunile diferite care fac parte din această înțelegere urmăresc o singură finalitate și se înscriu în cadrul unei încălcări cu caracter unic și continuu (Hotărârea Technische Unie/Comisia, punctul 165 de mai sus, punctul 169).

167 În speță, Alstom nu contestă că activitățile la care a participat întreprinderea în cauză în cadrul înțelegerii au progresat în întreaga perioadă cuprinsă între 15 aprilie 1988 și 28 octombrie 1999, apoi între 15 decembrie 2000 și 22 ianuarie 2001 și, în sfârșit, între 26 martie 2002 și 11 mai 2004. Mai mult, Alstom nu contestă că aceste acțiuni diferite care făceau parte din încălcare urmăreau o singură finalitate și se înscriau în cadrul unei încălcări unice și continue. Alstom contestă numai durata acestei încălcări pentru motivul că nu s-a dovedit de către Comisie, corespunzător cerințelor legale și în conformitate cu cerințele care decurg din articolul 23 alineatul (3) din Regulamentul nr. 1/2003 și din articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 și din principiul securității juridice, activitățile din cadrul înțelegerii în perioadele cuprinse între 28 octombrie 1999 și 15 decembrie 2000 și 22 ianuarie 2001 și 26 martie 2002. Cu alte cuvinte, prin intermediul prezentului motiv, Alstom nu contestă pe fond aprecierile Comisiei privind caracterul unic și continuu al încălcării, ci se limitează să invoce, cu privire la aprecierea duratei acestei încălcări, o încălcare a articolului 23 alineatul (3) din Regulamentul nr. 1/2003, a articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 și a principiului securității juridice în materia sarcinii probei.

168 Al șaselea motiv al acțiunii ridică astfel problema demonstrării de către Comisie, corespunzător cerințelor legale și într-o modalitate conformă cu articolul 23 alineatul (3) din Regulamentul nr. 1/2003, cu articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 și cu principiul securității juridice, a faptului că înțelegerea a continuat în perioadele cuprinse între 28 octombrie 1999 și 15 decembrie 2000 și 22 ianuarie 2001 și 26 martie 2002.

169 Cu titlu introductiv, trebuie arătat că Alstom nu a contestat aprecierile Comisiei referitoare la organizarea și la funcționarea înțelegerii, cuprinse în considerentul (170) al deciziei atacate, conform cărora „[m]embrii înțelegerii au luat măsuri de precauție complexe, atât pe plan mondial, cât și pe plan european, pentru a ascunde sau a disimula contactele și reuniunile lor" și „[a]ceste măsuri de disimulare existau de la începutul înțelegerii și au fost întărite începând cu anul 2002". În speță, în lumina jurisprudenței citate la punctul 165 de mai sus, Comisia a fondat în mod întemeiat aprecierea referitoare la durata încălcării pe o evaluare de ansamblu a elementelor de probă și a indiciilor pe care le-a considerat pertinente cu privire la acest aspect.

170 Alstom susține, în esență, că elementele de probă și indiciile reținute de Comisie nu permit să se demonstreze că, după ce au progresat timp de 11 ani și 6 luni, activitățile la care a participat întreprinderea în cauză în cadrul înțelegerii au continuat între 28 octombrie 1999 și 15 decembrie 2000, respectiv o perioadă de 13 luni. În plus, aceste elemente de probă și indicii nu ar demonstra că, după reluarea lor puțin mai mult de o lună, activitățile respective ar fi continuat între 22 ianuarie 2001 și 26 martie 2002, respectiv o nouă perioadă de 14 luni, înainte de a fi din nou reluate o perioadă de 1 an și 8 luni. Astfel, se impune ridicarea problemei privind valoarea probatorie a fiecăruia dintre elementele de probă și indiciile reținute de Comisie în decizia atacată.

171 Alstom presupune în mod greșit că fiecare dintre elementele de probă și indiciile în cauză atestă activități ale înțelegerii doar la data la care a fost demonstrat. Astfel, Alstom nu ia în considerare faptul că aceste înscrisuri pot atesta deopotrivă caracterul continuu al încălcării.

172 În speță, Comisia a considerat în mod întemeiat în decizia atacată că o serie de faxuri depuse de ABB atesta activitățile din înțelegere în perioada „din jurul anului 2000". Dincolo de faptul că ea probează existența unui acord punctual între ABB, Melco și Alstom în legătură cu o listă de proiecte GIS, ea furnizează și un indiciu referitor la

continuarea activităților din cadrul înțelegerii între aceleași întreprinderi la începutul anului 2001, în legătură cu o altă listă de proiecte GIS, atașată la primul fax din seria din 18 decembrie 2000.

173 În continuare, Comisia a considerat în mod întemeiat că lista din 12 mai 2000 referitoare la 13 „reuniuni ale comitetului" programate între 18 mai 2000 și 17 mai 2001 era un indiciu al continuării acestor activități din cadrul înțelegerii între Reyrolle, Alstom, Schneider, ABB, Melco și Toshiba până la 17 mai 2001. Obiectul anticoncurențial al acestor „reuniuni ale comitetului" se poate deduce din faptul că lista o desemnează pe fiecare dintre întreprinderile în cauză prin referire la codul propriu în cadrul înțelegerii, astfel cum este reprodus în considerentele (142) și (197) ale deciziei atacate, și că, după cum acest fapt a fost confirmat de mai mulți membri ai înțelegerii, erau planificate anumite reuniuni ale instanțelor – comitetul comun Europa/Japonia și comitetul Europa – care participau la funcționarea operațională a înțelegerii, după cum reiese deopotrivă din considerentele (150) și (151) ale deciziei atacate. În plus, întrucât desfășurarea efectivă a șase dintre aceste reuniuni de comitet a fost confirmată de anumiți participanți la înțelegere, fie coroborată cu alte elemente din dosar, precum notele privind cheltuielile de călătorie sau adnotările din agendele personale, se poate considera că activitățile din cadrul înțelegerii în perioada cuprinsă între 18 mai 2000 și 18 ianuarie 2001 sunt dovedite.

174 În sfârșit, fără a reține acordul obținut asupra proiectului GIS având numărul de referință [*confidențial*], în legătură cu care Alstom invocă, în cadrul celui de al șaptelea motiv, o încălcare a principiului respectării dreptului la apărare, nici acordul obținut asupra proiectului GIS având numărul de referință [*confidențial*] la care Alstom nu a participat, Comisia a considerat în mod întemeiat că acordurile la care Alstom a participat în legătură cu alte 6 proiecte GIS având numerele de referință [*confidențial*] atestau că înțelegerea era activă sau, cel puțin, produsese efecte între 27 august 1998, data la care a fost încheiat acordul asupra proiectului GIS având numărul de referință [*confidențial*], și 28 octombrie 2001, data la care acordul asupra proiectului GIS având numărul de referință [*confidențial*] a încetat să își producă efectele.

175 În această privință, trebuie amintit că, pentru a exista un acord în sensul articolului 81 alineatul (1) CE, este suficient ca întreprinderile în cauză să își fi exprimat voința comună de a se comporta pe piață într-un anumit mod (Hotărârea Tribunalului din 24 octombrie 1991, Petrofina/Comisia, T-2/89, Rec., p. II-1087, punctul 211, și Hotărârea Tribunalului din 10 martie 1992, ICI/Comisia, T-13/89, Rec., p. II-1021, punctul 253; a se vedea de asemenea, în acest sens, Hotărârile ACF Chemiefarma/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctul 112, și van Landewyck și alții/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctul 86). În plus, articolul 81 CE este aplicabil în cazul în care au persistat efectele unei înțelegeri, fără ca aceasta să înceteze în mod formal (a se vedea în acest sens Hotărârea Tribunalului din 10 martie 1992, ICI/Comisia, citată anterior, punctul 254, și Hotărârea Tribunalului din 13 decembrie 2001, Acerinox/Comisia, T-48/98, Rec., p. II-3859, punctul 63). Jurisprudența citată anterior este aplicabilă, prin analogie, și articolului 53 alineatul (1) din Acordul privind SEE.

176 Rezultă că, în măsura în care, în temeiul normelor de concurență, Alstom nu a contestat că a încheiat acorduri în vederea alocării, în cadrul înțelegerii, a unui număr de 6 proiecte GIS având numerele de referință [*confidențial*] și în cazul în care, analizate împreună, luându-se în considerare data lor de intrare în vigoare și perioada lor de validitate, aceste acorduri aveau vocație să producă efecte între 27 august 1998, data intrării în vigoare a acordului asupra proiectului având numărul de referință [*confidențial*], și 28 octombrie 2001, data încetării validității acordului privind proiectul GIS având numărul de referință [*confidențial*], Comisia a putut să considere în mod întemeiat că aceste acorduri constituie un indiciu privind continuarea încălcării în mod neîntrerupt pe întreaga perioadă în discuție.

177 Alstom nu ia în considerare faptul că, deși fiecare dintre aceste elemente amintite mai sus, analizate individual, atestă numai manifestări în cadrul înțelegerii în intervalul septembrie 1999-martie 2002, analizate împreună și în lipsa unei alte explicații coerente, ele pot oferi o dovadă suficientă a caracterului continuu al încălcării. Or, în cadrul prezentei proceduri, Alstom nu a oferit nicio explicație coerentă de natură să clarifice afirmațiile sale privind întreruperile activităților la care a participat întreprinderea în cauză în cadrul înțelegerii între 28 octombrie 1999 și 15 decembrie 2000 și

între 22 ianuarie 2001 și 26 martie 2002, pe care le pretinde (a se vedea punctul 170 de mai sus) și, în special, motivele pentru care aceste activități s-ar fi reluat doar pentru o durată limitată, de mai mult de o lună, între 15 decembrie 2000 și 22 ianuarie 2001, dintre două perioade de întrerupere cuprinse între 28 octombrie 1999 și 15 decembrie 2000 și între 22 ianuarie 2001 și 26 martie 2002. În acest context, dovezile privind unele manifestări repetate în cadrul înțelegerii în perioada septembrie 1999-martie 2002, în pofida întreruperii participării Siemens, urmată de cea a Hitachi și a „Schneider/VA Tech", precum și seria de indicii colectate de Comisie privind faptul că activitățile la care a participat întreprinderea în cauză în cadrul înțelegerii au continuat în toată perioada în discuție trebuie privite ca o dovadă suficientă a continuării neîntrerupte a înțelegerii între 28 octombrie 1999 și 15 decembrie 2000, precum și între 22 ianuarie 2001 și 26 martie 2002.

178 În plus, situația în care s-a aflat Alstom nu poate fi comparată cu situația în care s-a aflat Siemens, deoarece în cazul celei din urmă Comisia a putut să se întemeieze pe declarațiile concordante ale altor membri, cuprinse în dosar, pentru a concluziona că Siemens și-a întrerupt participarea la încălcare în luna septembrie 1999 și, prin urmare, pentru a reține că, la acea dată, Siemens încetase să se conformeze acordurilor încheiate asupra proiectelor GIS având numerele de referință [*confidențial*] care trebuiau să continue să își producă efectele în intervalul 27 august 1998-28 octombrie 2001. În definitiv, considerentul (169) al deciziei atacate, necontestat de Alstom, menționează că dosarul conține dovezi potrivit cărora, în momentul în care Siemens și-a întrerupt participarea la înțelegere, ceilalți membri ai acesteia au încercat, un anumit timp, să pedepsească retragerea sa printr-o concurență la nivel mondial în cazul proiectelor GIS, ceea ce dovedește că Siemens nu se mai conforma regulilor înțelegerii.

179 În consecință, trebuie să se constate că nu au fost încălcate de Comisie nici normele privind probele, cuprinse la articolul 23 alineatul (3) din Regulamentul nr. 1/2003 și la articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17, nici principiul securității juridice, prin faptul că a constatat, la articolul 1 litera (b) din decizia atacată că încălcarea imputată Alstom a continuat neîntrerupt de la 15 aprilie 1988 până la 8 ianuarie 2004,

respectiv o perioadă de 15 ani și 8 luni care justifică o majorare cu 155 % a cuantumului de bază al amenzii care i-a fost aplicată la articolul 2 literele (b) și (c) din decizia atacată.

180 Astfel, al șaselea motiv invocat de Alstom trebuie respins ca nefondat.

181 În plus, din dezvoltările anterioare rezultă că acordul obținut asupra proiectului GIS având numărul de referință [*confidențial*] nu este un element indispensabil pentru a stabili temeinicia aprecierii efectuate de Comisie, în decizia atacată, potrivit căreia încălcarea în cauză a continuat neîntrerupt pe întreaga perioadă cuprinsă între 28 octombrie 1999 și 26 martie 2002 și că aceasta putea fi justificată, corespunzător cerințelor legale, pe baza altor elemente care susțin aceeași apreciere.

182 Rezultă că critica întemeiată pe încălcarea principiului respectării dreptului la apărare, invocată în cadrul celui de al șaptelea motiv, trebuie respinsă ca fiind inoperantă pentru faptul că are în vedere un element de probă care, în decizia atacată, poate fi considerat superfluu.

Cu privire la concluziile referitoare la anularea sau la reformarea articolului 2 literele (b) și (c) din decizia atacată

183 În cadrul celui de al patrulea și al celui de al șaptelea motiv, Alstom solicită anularea sau, cu titlu subsidiar, reducerea cuantumului amenzii individuale care i-a fost

aplicată la articolul 2 litera (b) din decizia atacată. Prin intermediul primului motiv și al celui de al doilea motiv, care trebuie examinate împreună, Alstom solicită anularea sau, cu titlu subsidiar, reducerea cuantumului amenzii care urmează a fi plătită în solidar cu Areva T & D SA, care i-a fost aplicată la articolul 2 litera (c) din decizia atacată.

184 În cadrul primului și al celui de al patrulea motiv, societățile din grupul Areva solicită anularea amenzii care le-a fost aplicată la articolul 2 litera (c) din decizia atacată sau, cu titlu subsidiar, reducerea cuantumului acestei amenzi.

Cu privire la încălcarea normelor privind prescripția, referitoare la amenda individuală aplicată Alstom la articolul 2 litera (b) din decizia atacată

— Argumentele părților

185 Prin intermediul celui de al treilea aspect al celui de al patrulea motiv, Alstom susține, cu titlu subsidiar, în cazul în care ar fi admis primul aspect al motivului menționat, fără a fi admis al doilea aspect al acestui motiv, o încălcare a articolului 25 din Regulamentul nr. 1/2003 rezultată, în esență, din împrejurarea că, la data adoptării deciziei atacate, prerogativa Comisiei de a-i aplica o amendă individuală din cauza participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992 era prescrisă.

186 Comisia contestă argumentele invocate de Alstom și solicită respingerea motivului sus-menționat.

— Aprecierea Tribunalului

187 Prezenta critică a fost invocată de Alstom în cazul în care s-ar statua că nu poate fi considerată răspunzătoare pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004, în lipsa exercitării unei influențe decisive asupra filialelor sale deținute integral, active în sectorul T & D, fără însă a fi transferată filialelor menționate răspunderea personală care îi revine ca urmare a participării întreprinderii în cauză la încălcare în perioada anterioară, cuprinsă între 15 aprilie 1988 și 6 decembrie 1992.

188 În temeiul articolului 25 din Regulamentul nr. 1/2003, prerogativa Comisiei de a aplica o sancțiune ca urmare a unei încălcări a articolului 81 CE și a articolului 53 din Acordul privind SEE se prescrie în 5 ani. Termenul de prescripție curge din ziua în care se comite încălcarea. Totuși, în cazul unor încălcări continue sau repetate, termenul de prescripție se calculează din ziua încetării încălcării. În ipoteza în care încălcarea imputabilă Alstom ar fi încetat la 6 decembrie 1992, prerogativa Comisiei de a-i aplica o amendă ca urmare a acestei încălcări s-ar fi prescris la 24 ianuarie 2007, data adoptării deciziei atacate.

189 Cu toate acestea, întrucât primul aspect al celui de al patrulea motiv a fost înlăturat pentru motivul că Alstom a exercitat o influență decisivă asupra filialelor sale active în sectorul T & D de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004 (a se vedea punctele 80 și 110 de mai sus), ipoteza pe care se întemeiază prezenta critică nu se confirmă. Prin urmare, aceasta nu poate fi admisă.

Cu privire la încălcarea normelor în materia caracterului solidar al plății amenzilor care decurg din articolul 81 CE și din articolul 53 din Acordul privind SEE, la încălcarea articolului 7 CE, la încălcarea principiilor securității juridice, neretroactivității, egalității de tratament, proporționalității, dreptului la o cale de atac efectivă și individualizării pedepselor, precum și la încălcarea obligației de motivare, aferentă amenzilor aplicate Alstom și societăților din grupul Areva la articolul 2 litera (c) din decizia atacată

— Argumentele părților

190 Prin intermediul primului motiv, Alstom impută Comisiei faptul că, prin aplicarea în sarcina sa a unei amenzi de plătit în solidar cu Areva T & D SA în cuantum de 53 550 000 de euro, potrivit articolului 2 litera (c) din decizia atacată, aceasta a încălcat principiul dreptului la o cale de atac efectivă. Ca urmare a acestui fapt, situația sa procedurală ar fi fost legată de cea a Areva T & D SA.

191 Prin intermediul celui de al doilea motiv, Alstom susține mai întâi că, prin aplicarea în sarcina sa a unei amenzi de plătit în solidar cu Areva T & D SA în cuantum de 53 550 000 de euro, potrivit articolului 2 litera (c) din decizia atacată, Comisia a încălcat normele privind caracterul solidar al plății amenzilor care decurg din articolul 81 CE și din articolul 53 din Acordul privind SEE. Aceste norme ar permite aplicarea unei amenzi de plătit în solidar numai în privința unor societăți care, la data adoptării deciziei de aplicare a amenzii, aparțin aceluiași grup și care pot răspunde individual, direct și formal, pentru încălcare, în sensul că obțin un interes indirect din încălcare. În plus, în opinia exprimată de Alstom, Comisia a încălcat obligația de a motiva deciziile individuale pe care le adoptă prin faptul că în decizia atacată nu a menționat motivele care au determinat-o să considere că Alstom forma o entitate economică împreună cu Areva T & D SA la data adoptării deciziei atacate și interesul direct pe care l-ar fi obținut personal din încălcare. În definitiv, cu privire la acest aspect, decizia atacată ar fi întemeiată pe motive contradictorii, deoarece considerentul (358)

literele (b) și (c) și considerentul (371) litera (a) ale deciziei atacate ar arăta că amenda de plătit în solidar corespunde unei perioade în care Alstom forma o unitate economică împreună cu Areva T & D SA, în timp ce considerentul (371) litera (c) al deciziei atacate ar menționa că această amendă acoperă de asemenea, în practică, o perioadă în care nu se regăsea o asemenea situație. Pe de altă parte, Alstom invocă încălcarea de către Comisie a principiului general al individualizării pedepselor prin faptul că i-a aplicat o amendă de plătit în solidar din cauza unei încălcări în raport cu care nu răspundea personal. În sfârșit, Alstom invocă încălcarea de către Comisie a principiului securității juridice prin faptul că i-a creat o situație de incertitudine juridică privind executarea deciziei atacate, stabilirea debitorului obligației de plată a amenzii intervenind numai atunci când Comisia îl pune în cauză pe unul dintre codebitorii solidari, în sensul creării unor legături interdependente între situațiile juridice ale fiecăruia dintre codebitorii solidari.

192 Prin intermediul primului aspect al celui de al patrulea motiv și prin intermediul celui de al doilea aspect al primului motiv, societățile din grupul Areva impută Comisiei faptul că, prin stabilirea în sarcina Areva T & D SA a unei amenzi de plătit în solidar cu Alstom în cuantum de 53 550 000 de euro, potrivit articolului 2 litera (c) din decizia atacată, Comisia a încălcat normele privind caracterul solidar al plății amenzilor care decurg din articolul 81 CE și din articolul 53 din Acordul privind SEE. Aceste norme nu ar permite aplicarea unei amenzi de plătit în solidar în sarcina unor societăți care, la data adoptării deciziei de aplicare a amenzii, nu aparțin aceluiași grup sau nu mai fac parte din același grup. În plus, societățile din grupul Areva invocă încălcarea de către Comisie a obligației care îi revine de motivare a deciziilor individuale pe care le adoptă, prin faptul că nu a furnizat în decizia atacată motivele care au determinat-o să considere că Areva T & D SA forma o entitate economică unică împreună cu Alstom la data adoptării deciziei atacate.

193 Prin intermediul celui de al cincilea aspect al celui de al patrulea motiv, societățile din grupul Areva impută deopotrivă Comisiei faptul că, în esență, a încălcat principiul securității juridice, întrucât, pentru a aplica o amendă de plătit în solidar cu Areva

T & D SA și cu Alstom, aceasta ar fi aplicat o nouă politică represivă sau norme noi în materia caracterului solidar al plății amenzilor unor fapte anterioare adoptării lor.

194 Prin intermediul celui de al treilea și al celui de al patrulea aspect al celui de al patrulea motiv, societățile din grupul Areva invocă încălcarea de către Comisie a articolului 7 CE, precum și a principiilor egalității de tratament și proporționalității prin faptul că a delegat instanței naționale sau arbitrului prerogativa de a stabili răspunderea fiecăreia dintre societățile sancționate și, prin urmare, contribuția fiecăreia la plata amenzii aplicate și prin expunerea Areva T & D SA la obligația de a plăti Comisiei sume care, în definitiv, ar trebui suportate de Alstom. În plus, prin intermediul celui de al șaselea aspect al aceluiași motiv, societățile din grupul Areva invocă încălcarea de către Comisie a principiului dreptului la o cale de atac efectivă prin faptul că, aplicând Areva T & D SA și Alstom o amendă de plătit în solidar, aceasta le-ar fi legat situația juridică.

195 Pe de altă parte, prin intermediul celui de al cincilea motiv, societățile din grupul Areva impută Comisiei faptul că a încălcat normele privind caracterul solidar al plății amenzilor, care decurg din articolul 81 CE și din articolul 53 din Acordul privind SEE, întrucât le-a aplicat o amendă de plătit în solidar în cuantum de 25 500 000 de euro, potrivit articolului 2 litera (c) din decizia atacată, fără să fi stabilit în prealabil, astfel cum rezultă din al treilea motiv invocat (a se vedea punctul 142 de mai sus), că formau o unitate economică la momentul săvârșirii încălcării și că fiecare dintre acestea putea răspunde personal pentru încălcarea menționată.

196 Comisia contestă argumentația dezvoltată de Alstom și de societățile din grupul Areva și solicită respingerea tuturor motivelor și a criticilor invocate de acestea.

— Aprecierea Tribunalului

197 În primul rând, trebuie să se examineze legalitatea amenzii de plătit în solidar în cuantum de 53 550 000 de euro, aplicată Alstom și Areva T & D SA la articolul 2 litera (c) din decizia atacată.

198 Cu privire la acest aspect, trebuie să se examineze mai întâi motivele sau criticile întemeiate, în esență, pe o încălcare a articolului 81 CE, a articolului 53 din Acordul privind SEE și a normelor în materia caracterului solidar al plății amenzilor, precum și pe o încălcare a obligației de motivare, începând cu pretinsa încălcare a obligației de motivare.

199 După cum s-a arătat la punctele 96-99 și 125-129 de mai sus, în decizia atacată, Comisia a motivat corespunzător cerințelor legale răspunderea personală a Alstom și a Areva T & D SA din cauza participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004, constatând că aceste societăți conduceau, direct sau indirect, întreprinderea menționată în acea perioadă. În plus, din considerentele (348)-(356), din considerentul (358) literele (b) și (c), din considerentul (369) și din considerentul (371) literele (a) și (b) ale deciziei atacate rezultă expres că, întrucât Alstom și Alstom T & D SA formau o entitate economică în cadrul grupului Alstom, Comisia a decis stabilirea răspunderii personale a Alstom și a Areva T & D SA (fostă Alstom T & D SA) pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004 și aplicarea în sarcina lor, pentru acest temei, a unei amenzi de plătit în solidar în cuantum de 53 550 000 de euro, potrivit articolului 2 litera (c) din decizia atacată.

200 Comisia nu poate fi criticată pentru faptul că nu a motivat în mod specific amenda de plătit în solidar, aplicată Alstom și Areva T & D SA în raport cu împrejurarea că aceste societăți nu mai formau o entitate economică unică la data adoptării deciziei atacate,

din moment ce, după cum rezultă din decizia atacată, această împrejurare nu se opunea în opinia Comisiei plății în solidar a amenzii aplicate. Astfel, din jurisprudență nu reiese obligația Comisiei de a insera în decizie o motivare exactă cu privire la un anumit număr de aspecte care îi par în mod vădit nerelevante, nesemnificative sau în mod clar secundare propriei aprecieri (a se vedea, în acest sens și prin analogie, Hotărârea Tribunalului din 8 iulie 2003, Verband der freien Rohrwerke și alții/Comisia, T-374/00, Rec., p. II-2275, punctul 186, și Hotărârea Tribunalului din 9 iulie 2007, Sun Chemical Group și alții/Comisia, T-282/06, Rep., p. II-2149, punctul 58). În ceea ce privește aspectul dacă, în mod întemeiat, Comisia putea să excludă elementele în cauză din cadrul aprecierii sale, acesta se încadrează în domeniul examinării pe fond a legalității a deciziei atacate, iar nu a încălcării normelor fundamentale de procedură. În mod similar, acesta nu poate constitui o încălcare a articolului 253 CE (a se vedea punctul 88 de mai sus).

201 Nu este întemeiată nici critica formulată de Alstom potrivit căreia Comisia s-ar fi contrazis, în considerentul (371) litera (c) al deciziei atacate, instituind în sarcina Alstom răspunderea personală, în solidar cu Areva T & D SA și cu Areva T & D AG, pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare în perioada ulterioară cesiunii sectorului T & D al grupului Alstom, la 8 ianuarie 2004. Astfel, din considerentul menționat rezultă că numai Areva, Areva T & D Holding, Areva T & D SA și Areva T & D AG, iar nu Alstom, răspund pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 9 ianuarie 2004 până la 11 mai 2004.

202 Motivele sau criticile întemeiate pe o încălcare a obligației de motivare trebuie, așadar, respinse în totalitate ca nefondate.

203 Prin urmare, trebuie să se examineze motivele sau criticile pe fond invocate de Alstom și de societățile din grupul Areva și, în primul rând, cele prin care se susține, în esență, că articolul 81 CE și articolul 53 din Acordul privind SEE, precum și normele

în materia caracterului solidar al plății amenzilor nu permit aplicarea unei amenzi de plătit în solidar unor societăți care nu pot răspunde personal pentru încălcare și care nu mai formează o entitate economică unică la data adoptării deciziei de aplicare a amenzii.

204 Cu privire la acest aspect, trebuie să se sublinieze că caracterul solidar al plății amenzilor datorate ca urmare a unei încălcări a articolului 81 CE și a articolului 53 din Acordul privind SEE este un efect juridic care rezultă, de drept, din dispozițiile materiale ale acestor articole.

205 După cum reiese din jurisprudența menționată la punctul 134 de mai sus, caracterul solidar al plății unei amenzi datorate de mai multe persoane ca urmare a participării unei întreprinderi la o încălcare a articolului 81 CE și a articolului 53 din Acordul privind SEE rezultă din faptul că fiecare dintre aceste persoane poate răspunde personal pentru participarea întreprinderii la încălcare. Caracterul unic al comportamentului unei întreprinderi pe piață justifică obligarea în solidar, în vederea aplicării dreptului concurenței, a societăților sau, mai general, a subiectelor de drept care pot răspunde personal (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții Istituto Chemioterapico Italiano și Commercial Solvents/Comisia, punctul 134 de mai sus, punctul 41, Hotărârile Tribunalului HFB și alții/Comisia, punctul 66 de mai sus, punctele 54, 524 și 525, și Tokai Carbon și alții/Comisia, punctul 134 de mai sus, punctul 62). Caracterul solidar al plății amenzilor aplicate ca urmare a unei încălcări a articolului 81 CE și a articolului 53 din Acordul privind SEE, prin faptul că acesta contribuie la garantarea recuperării efective a amenzilor menționate, participă la obiectivul de descurajare urmărit în general de dreptul concurenței (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții ACF Chemiefarma/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctele 172 și 173, și Hotărârea din 29 iunie 2006, Showa Denko/Comisia, C-289/04 P, Rec., p. I-5859, punctul 61), cu respectarea principiului *ne bis in idem*, principiu fundamental al dreptului Uniunii, consacrat deopotrivă la articolul 4 din Protocolul nr. 7 la CEDO, care interzice, în privința aceleiași încălcări a dreptului concurenței, sancționarea mai mult de o dată a aceluiași comportament al întreprinderii pe piață prin intermediul subiectelor de drept care pot răspunde personal pentru acest comportament (a se vedea în acest sens Hotărârile Aalborg Portland și alții/Comisia, punctul 61 de mai sus, punctul 338, și PVC II,

punctul 64 de mai sus, punctele 95-99, și Hotărârea Tribunalului din 13 decembrie 2006, FNCBV și alții/Comisia, T-217/03 și T-245/03, Rec., p. II-4987, punctul 340).

206 Faptul că răspunderile personale ale mai multor societăți ca urmare a participării aceleiași întreprinderi la o încălcare nu sunt identice nu se opune împrejurării ca acestora să li se aplice o amendă de plătit în solidar, din moment ce caracterul solidar al plății amenzii acoperă numai perioada de încălcare, în care acestea formau o unitate economică și constituiau, așadar, o întreprindere în sensul dreptului concurenței. În orice caz, din jurisprudența citată de reclamante nu reiese aplicarea unei amenzi de plătit în solidar numai societăților care formau o unitate economică la data adoptării deciziei de aplicare a amenzii. Prin urmare, Comisia a putut să omită în mod întemeiat, aplicând în sarcina Alstom și a Areva T & D SA o amendă de plătit în solidar în cuantum de 53 550 000 de euro, potrivit articolului 2 litera (c) din decizia atacată, să țină seama de faptul că aceste două societăți nu mai formau o unitate economică la 24 ianuarie 2007.

207 Având în vedere cele de mai sus, Comisia avea posibilitatea să aplice în sarcina Alstom și a Areva T & D SA o amendă de plătit în solidar în cuantum de 53 550 000 de euro, potrivit articolului 2 litera (c) din decizia atacată, ca urmare a participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004, din moment ce, astfel cum rezultă din cuprinsul punctelor 80-141 de mai sus, a constatat în mod întemeiat că fiecare dintre aceste două societăți putea răspunde personal pentru acea participare.

208 În consecință, trebuie respinse ca nefondate motivele sau criticile întemeiate, în esență, pe o încălcare a articolului 81 CE, a articolului 53 din Acordul privind SEE, precum și a normelor în materia caracterului solidar al plății amenzilor.

209 În continuare, trebuie să se examineze motivele și criticile întemeiate pe o încălcare a principiilor neretroactivității și securității juridice.

210 Securitatea juridică, principiu general al dreptului Uniunii, impune, printre altele, ca orice reglementare a Uniunii, în special atunci când aceasta impune sau permite impunerea de sancțiuni, chiar fără caracter penal, să fie clară și precisă pentru ca persoanele interesate să poată cunoaște fără ambiguitate drepturile și obligațiile care decurg din aceasta și să ia decizii în consecință (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții din 25 septembrie 1984, Könecke, 117/83, Rec., p. 3291, punctul 11, și Hotărârea Jungbunzlauer/Comisia, punctul 61 de mai sus, punctul 71 și jurisprudența citată). Acest principiu se aplică atât normelor cu caracter penal, cât și instrumentelor administrative specifice care impun sau permit impunerea de sancțiuni administrative. Acesta se aplică nu numai normelor care stabilesc elementele constitutive ale unei infracțiuni, ci și celor care definesc consecințele care decurg din încălcarea primelor (a se vedea Hotărârea Jungbunzlauer/Comisia, punctul 61 de mai sus, punctul 72 și jurisprudența citată).

211 În plus, principiul neretroactivității, după cum s-a menționat la punctele 131-133 de mai sus, face parte integrantă din principiile generale de drept și impune ca normele privind imputarea și sancționarea încălcărilor dreptului concurenței, aplicate într-o decizie în temeiul articolului 81 CE și al articolului 53 din Acordul privind SEE, să corespundă celor aplicabile la momentul săvârșirii încălcării constatate și sancționate. Acest principiu se opune aplicării retroactive, în cazul unei încălcări, a unor noi norme privind imputarea și sancționarea, al căror rezultat nu ar fi fost previzibil în mod rezonabil la data săvârșirii acelei încălcări.

212 Din jurisprudența citată la punctele 134 și 205 de mai sus rezultă că normele privind imputarea și sancționarea încălcărilor dreptului concurenței, aplicate în speță de Comisie, fuseseră deja adoptate la momentul săvârșirii încălcării, respectiv în perioada cuprinsă între 7 decembrie 1992 și 8 ianuarie 2004, și că, în orice caz, ele nu pot fi

considerate instituite pentru prima dată în decizia atacată. Aceste norme erau sau cel puțin trebuiau să fie cunoscute de Alstom și de societățile din grupul Areva la momentul faptelor. În plus, aceste norme erau suficient de clare și de precise pentru ca societățile respective să fi putut prevedea în mod rezonabil rezultatul aplicării lor în împrejurările speței. După cum s-a arătat la punctul 140 de mai sus, această împrejurare poate, de altfel, să explice prevederea unei clauze de garantare a pasivului în contractul de cesiune de părți sociale în cazul în care Areva T & D SA și Areva T & D AG și-ar angaja răspunderea din cauza unor încălcări săvârșite anterior. În consecință, Alstom și societățile din grupul Areva nu pot invoca în mod întemeiat, în speță, o încălcare a principiului neretroactivității sau al securității juridice care rezultă din amenda de plătit în solidar, în cuantum de 53 550 000 de euro, aplicată în sarcina Alstom și a Areva T & D SA potrivit articolului 2 litera (c) din decizia atacată.

213 În măsura în care motivul întemeiat pe o încălcare a principiului securității juridice poate fi interpretat ca o excepție de nelegalitate îndreptată împotriva normelor în materia plății în solidar a amenzilor, din cauză că aceste norme ar fi o sursă de incertitudine privind plata amenzii, stabilirea debitorului obligației de plată și a situației juridice a codebitorilor solidari, motivul menționat implică pronunțarea asupra însești legalității regimului de „plată în solidar a amenzilor" din dreptul concurenței și verificarea aspectului dacă societățile sancționate pot cunoaște cu suficientă precizie drepturile și obligațiile care decurg din acest regim. La fel ca noțiunea „întreprindere" în sensul dreptului concurenței, al cărei efect de drept este (a se vedea punctul 205 de mai sus), noțiunea „plată în solidar a amenzilor" este o noțiune autonomă care trebuie interpretată prin referire la obiectivele și la sistemul dreptului concurenței la care participă și, după caz, la principiile generale care rezultă din toate sistemele de drept naționale.

214 În scrisoarea înregistrată la grefa Tribunalului la 18 iunie 2009 (a se vedea punctul 42 de mai sus) și contrar declarațiilor sale din cadrul ședinței (a se vedea punctul 39 de mai sus), Comisia a susținut că, atunci când aplică o amendă de plătit în solidar de

mai multe societăți, fără altă precizare sau mențiune în partea dispozitivă a deciziei, nu intenționează să soluționeze chestiunea contribuției respective la plata acelei amenzi în raporturile dintre codebitorii diferiți. Cu toate acestea, trebuie arătat că decizia prin care Comisia impune mai multor societăți plata în solidar a unei amenzi produce neîndoielnic toate efectele legate, de drept, de regimul juridic al plății amenzilor în dreptul concurenței, atât în cadrul raporturilor dintre creditor și codebitorii solidari, cât și în raporturile dintre codebitorii solidari. Prin urmare, nici Comisia, nici reclamantele nu pot susține în mod corect că caracterul solidar al plății amenzii reglementează raporturile dintre creditor și codebitorii solidari, iar nu raporturile dintre codebitorii solidari. De asemenea, Comisia și reclamantele nu pot susține în mod întemeiat că societățile pot conveni în mod liber modalitatea de a-și repartiza între ele cuantumul unei amenzi de plătit în solidar, care le-a fost aplicată în temeiul articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 sau al articolului 23 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1/2003 pentru încălcarea articolului 81 CE și a articolului 53 din Acordul privind SEE, numai Comisia având competența de a decide cu privire la acest aspect.

215 Trebuie să se observe că, în lipsa unei mențiuni contrare în cuprinsul deciziei prin care Comisia aplică o amendă care urmează a fi plătită în solidar de mai multe societăți ca urmare a comportamentului ilicit al unei întreprinderi, aceasta le impută comportamentul respectiv în mod egal din punctul de vedere al răspunderii (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții din 2 octombrie 2003, Aristrain/Comisia, C-196/99 P, Rec., p. I-11005, punctele 100 și 101). În plus, s-a statuat că societățile obligate să plătească în solidar o amendă trebuie să plătească o amendă unică, al cărei cuantum este stabilit prin referire la cifra de afaceri a întreprinderii în cauză (a se vedea în acest sens Hotărârea Aristrain/Comisia, citată anterior, punctul 101). Din aceasta rezultă că fiecare societate trebuie să plătească întregul cuantum al amenzii către Comisie și că plata efectuată de una dintre acestea le liberează pe toate în raport cu Comisia. Societățile cărora li se aplică o amendă care urmează a fi plătită în solidar și cărora li se atribuie, în lipsa unei mențiuni contrare în decizia de aplicare a amenzii, o răspundere egală în săvârșirea încălcării trebuie, în principiu, să contribuie în mod egal la plata amenzii aplicate din cauza acestei încălcări. În consecință, societatea care, după ce a fost eventual incriminată de Comisie, plătește integral cuantumul amenzii poate, chiar în temeiul deciziei Comisiei, să acționeze pentru restituirea sumelor nedatorate împotriva

fiecăruia dintre debitorii săi solidari pentru cota lui parte. Astfel, deși decizia prin care mai multor societăți li se aplică o amendă care urmează a fi plătită în solidar nu permite să se stabilească *a priori* care dintre aceste societăți va avea obligația efectivă să plătească amenda în contul Comisiei, ea nu permite existența niciunei îndoieli cu privire la cotele-părți ale cuantumului amenzii ce le revin în nume propriu, astfel încât fiecare dintre ele va putea, după caz, să acționeze împotriva codebitorilor solidari pentru restituirea sumelor pe care le-ar fi plătit în plus față de această cotă-parte.

216 Din cele de mai sus rezultă că, în dreptul concurenței, caracterul solidar al plății amenzilor nu se opune ca fiecare societate sancționată să poată cunoaște, fără ambiguitate, consecințele financiare care pot rezulta din sancțiune în privința sa. Faptul că, în acest context, decizia atacată nu permite să se cunoască care dintre societăți va trebui să plătească cuantumul amenzii către Comisie nu este, în sine, constitutiv de o încălcare a principiului securității juridice.

217 În plus, caracterul solidar al plății amenzilor în dreptul concurenței nu se opune dreptului fiecăreia dintre societățile sancționate de a introduce o acțiune în anulare a deciziei prin care Comisia le-a aplicat o amendă de plătit în solidar. În speță, atât Alstom, cât și Areva T & D SA și-au exercitat dreptul de a introduce acțiune, fiecare introducând o acțiune în anulare în temeiul articolului 230 CE.

218 Prin urmare, motivele și criticile întemeiate pe o încălcare a principiilor neretroactivității și securității juridice trebuie respinse în totalitate.

219 În ceea ce privește motivele și criticile întemeiate pe principiul individualizării pedepselor și a sancțiunilor, trebuie amintit că acest principiu, aplicabil în orice procedură administrativă care poate conduce la sancțiuni în temeiul dreptului concurenței, impune ca o persoană să fie sancționată numai pentru faptele care îi sunt imputate în mod individual (Hotărârea Tribunalului din 13 decembrie 2001, Krupp Thyssen Stainless și Acciai speciali Terni/Comisia, T-45/98 și T-47/98, Rec., p. II-3757, punctul 63, Hotărârea Tribunalului din 25 octombrie 2005, Groupe Danone/Comisia, T-38/02, Rec., p. II-4407, punctul 278, și Hotărârea Tribunalului din 30 ianuarie 2007, France Télécom/Comisia, T-340/03, Rep., p. II-107, punctul 66).

220 În speță, Alstom și Areva T & D SA au fost sancționate din cauza participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004 pentru fapte care le-au fost imputate individual de Comisie. După cum s-a observat deja la punctul 127 de mai sus, ca urmare a răspunderii care le revine în calitate de conducătoare, directe sau indirecte, ale întreprinderii în cauză aceste societăți au răspuns personal pentru participarea acestei întreprinderi la încălcare, de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004. Așadar, ca urmare a unei încălcări a articolului 81 CE și a articolului 53 din Acordul privind SEE s-a considerat că ele au săvârșit personal încălcarea, din cauza conducerii pe care o exercitau în acea perioadă asupra întreprinderii în cauză (a se vedea în acest sens Hotărârea din 16 noiembrie 2000, Metsä-Serla și alții/Comisia, punctul 134 de mai sus, punctul 28), astfel încât, la articolul 2 litera (c) din decizia atacată, s-a stabilit în sarcina Alstom și a Areva T & D SA o amendă de plătit în solidar în cuantum de 53 550 000 de euro.

221 Prin urmare, trebuie deopotrivă respinse motivele și criticile întemeiate pe o încălcare a principiului individualizării pedepselor și a sancțiunilor.

222 În măsura în care, în cadrul motivelor și al criticilor întemeiate pe o încălcare a principiului individualizării pedepselor și a sancțiunilor, Alstom a susținut, în stadiul replicii în cauza T-127/07, că lipsa individualizării sancțiunii rezultate din caracterul solidar al plății amenzilor ar aduce atingere obiectivului de a asigura amenzilor un

efect descurajator, urmărit în special de articolul 23 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1/2003, trebuie să se constate că o asemenea critică, care nu se întemeiază pe niciun element de drept sau de fapt care ar fi fost invocat în cursul procedurii contencioase, constituie o critică nouă, inadmisibilă în sensul articolului 48 alineatul (2) din Regulamentul de procedură. În orice caz, această critică nu este întemeiată, deoarece, după cum s-a observat deja la punctul 215 de mai sus, fiecare dintre codebitorii solidari are obligația, în raport cu ceilalți codebitori, să plătească propria cotă-parte din amendă și să suporte în principiu, în această măsură, sarcina amenzii aplicate de Comisie.

223 În continuare, trebuie examinate motivele și criticile întemeiate pe o încălcare a dreptului la o cale de atac efectivă, întrucât, prin efectul sancționării lor în solidar, situația juridică a Alstom ar fi legată, pe plan procedural, de situația juridică a Areva T & D SA și viceversa.

224 Cerința unui control jurisdicțional constituie un principiu general de drept al Uniunii care decurge din tradițiile constituționale comune statelor membre și care a fost de asemenea consacrat la articolele 6 și 13 din CEDO [Hotărârea Curții din 15 mai 1986, Johnston, 222/84, Rec., p. 1651, punctul 18, și Hotărârea Curții din 25 iulie 2002, Unión de Pequeños Agricultores/Consiliul, C-50/00 P, Rec., p. I-6677, punctul 39, Hotărârea din 5 august 2003, P & O European Ferries (Vizcaya) și Diputación Foral de Vizcaya/Comisia, T-116/01 și T-118/01, Rec., p. II-2957, punctul 209]. Dreptul la o cale de atac efectivă a fost, în plus, reafirmat la articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, proclamată la 7 decembrie 2000 la Nisa (JO C 364, p. 1).

225 Cerința unui control jurisdicțional efectiv se aplică în special tuturor deciziilor Comisiei de constatare și de sancționare a unei încălcări a dreptului concurenței (Hotărârea Tribunalului din 14 mai 1998, Enso Española/Comisia, T-348/94, Rec., p. II-1875, punctul 60, și Hotărârea Tribunalului din 8 iulie 2008, Lafarge/Comisia, T-54/03, nepublicată în Repertoriu, punctul 42).

226 În temeiul articolului 17 din Regulamentul nr. 17 și al articolului 31 din Regulamentul nr. 1/2003, Tribunalul are competență de fond cu privire la acțiunile introduse împotriva deciziilor prin care Comisia stabilește sau a stabilit o amendă și poate elimina, reduce sau mări amenda aplicată.

227 În cadrul acțiunilor întemeiate pe articolul 230 CE, controlul legalității unei decizii a Comisiei de imputare a unei încălcări a dreptului concurenței unor persoane fizice sau juridice și de aplicare, pe acest temei, a unei amenzi trebuie considerat un control jurisdicțional efectiv al acestei decizii. Astfel, motivele susceptibile să fie invocate de persoanele fizice sau juridice în cauză, în susținerea cererii lor de anulare a actului, sunt de natură să permită Tribunalului să aprecieze temeinicia în drept și în fapt a oricărei încălcări constatate și a oricărei amenzi stabilite de Comisie în domeniul dreptului concurenței (a se vedea în acest sens Hotărârea Lafarge/Comisia, punctul 225 de mai sus, punctul 45). Intensitatea controlului exercitat de instanța Uniunii și, prin urmare, caracterul efectiv al căilor de atac formulate împotriva deciziilor prin care Comisia constată o încălcare a normelor de concurență și stabilește o amendă sunt întărite și de competența de fond conferită Tribunalului în această materie. Dincolo de simplul control al legalității, care permite doar respingerea acțiunii în anulare sau anularea actului atacat, competența de fond de care dispune abilitează instanța Uniunii de a reforma actul atacat, chiar în lipsa anulării, luând în considerare toate împrejurările de fapt, pentru a modifica, de exemplu, cuantumul amenzii aplicate (Hotărârea Curții din 15 octombrie 2002, Limburgse Vinyl Maatschappij și alții/Comisia, C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P-C-252/99 P și C-254/99 P, Rec., p. I-8375, punctul 692).

228 În speță, faptul că Comisia a stabilit în sarcina Alstom și a Areva T & D SA răspunderea pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004 și, pentru acest motiv, le-a aplicat o amendă de plătit în solidar în cuantum de 53 550 000 de euro, la articolul 2 litera (c) din decizia atacată, nu a adus atingere dreptului fiecăreia dintre aceste societăți, în calitate de destinatar al deciziei atacate, de a o supune unui control jurisdicțional prin exercitarea efectivă a căilor de

atac garantate de dreptul Uniunii și de Acordul privind SEE. Astfel, Alstom și Areva T & D SA au putut introduce la Tribunal o acțiune în temeiul articolului 230 CE, care a cuprins nu numai o cerere de anulare în parte a deciziei atacate, pentru asigurarea legalității acesteia, în special a aspectului că li s-a aplicat o amendă de plătit în solidar, ci și o cerere de reformare a deciziei atacate privind cuantumul amenzii de plătit în solidar care le-a fost aplicată. Rezultă că fiecare dintre aceste societăți a putut supune controlului instanței Uniunii chestiunea legalității, în raport cu dreptul Uniunii, privind caracterul solidar al plății amenzii în cuantum de 53 550 000 de euro, care le-a fost aplicată potrivit articolului 2 litera (c) din decizia atacată. În temeiul efectului retroactiv (Hotărârea Curții din 26 aprilie 1988, Asteris și alții/Comisia, 97/86, 99/86, 193/86 și 215/86, Rec., p. 2181, punctul 30) și al autorității absolute de lucru judecat (Hotărârea Curții din 14 septembrie 1999, Comisia/AssiDomän Kraft Products și alții, C-310/97 P, Rec., p. I-5363, punctul 54, Hotărârea Curții din 15 februarie 2001, Nachi Europe, C-239/99, Rec., p. I-1197, punctul 26, și Hotărârea Curții din 29 aprilie 2004, Italia/Comisia, C-372/97, Rec., p. I-3679, punctul 36) aferente hotărârilor de anulare, Alstom sau Areva T & D SA, în măsura admiterii acțiunilor introduse de ele, ar putea fi exonerate de orice răspundere rezultată din încălcarea constatată și exonerate de orice obligație de a plăti Comisiei cuantumul amenzii care le-a fost aplicată ca urmare a acestei încălcări sau de orice obligație de a contribui, în măsura cotei-părți a fiecăreia, la plata amenzii respective în cazul plății efectuate de codebitorul lor solidar.

229 Faptul că, după cum susține Alstom, garantarea pasivului prevăzută în contractul de cesiune poate contracara beneficiul pe care această societate l-ar putea obține din acțiunea formulată în cauza T-121/07 trebuie privit ca un efect juridic al convenției încheiate între părți, iar nu ca efect al însești deciziei atacate. Prin urmare, după cum rezultă din considerentul (368) *in fine* al deciziei atacate, faptul că o asemenea garantare a pasivului a fost prevăzută în contractul de cesiune nu are efecte asupra legalității deciziei atacate. Astfel, trebuie amintit că articolul 81 CE și, prin analogie, articolul 53 din Acordul privind SEE constituie dispoziții de ordine publică, indispensabile îndeplinirii misiunilor încredințate Comunității Europene și SEE (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții din 4 iunie 2009, T-Mobile Netherlands și alții, C-8/08, Rep.,

p. I-4529, punctul 49 și jurisprudența citată), astfel încât răspunderea și sancțiunea suportate de aceste societăți în cazul unei încălcări a acestor dispoziții nu pot fi lăsate la libera lor dispoziție.

230 Nu se poate considera, așadar, că, prin aplicarea în sarcina Alstom și a Areva T & D SA, potrivit articolului 2 litera (c), a unei amenzi de plătit în solidar în cuantum de 53 550 000 de euro, decizia atacată încalcă principiul dreptului la o cale de atac efectivă.

231 Prin urmare, motivele și criticile întemeiate pe o încălcare a dreptului la o cale de atac efectivă trebuie respinse ca nefondate.

232 În sfârșit, trebuie examinate motivele și criticile întemeiate pe o încălcare a articolului 7 CE, precum și a principiilor egalității de tratament și proporționalității prin faptul că, obligând Alstom și Areva T & D SA la plata în solidar a unei amenzi, Comisia a delegat instanței naționale sau arbitrului competența de a stabili răspunderea fiecăreia dintre ele pentru săvârșirea încălcării constatate și, prin urmare, contribuția fiecăreia la plata amenzii, și a expus Areva T & D SA la obligația de plată către Comisie a unor sume care, în definitiv, trebuiau suportate de Alstom.

233 În temeiul articolului 5 CE, Comunitatea acționează în limitele competențelor conferite și ale scopurilor atribuite prin tratat. Astfel, aceasta nu dispune de competențe de atribuire (a se vedea în acest sens Avizul 2/94 al Curții din 28 martie 1996, Rec., p. I-1759, punctul 23). În conformitate cu articolul 7 alineatul (1) CE, instituțiile care, precum Comisia, contribuie la asigurarea realizării sarcinilor conferite Comunității acționează ele însele în limitele atribuțiilor care le sunt conferite de tratat. O instituție nu ar putea renunța la atribuțiile sale, sub sancțiunea nerespectării rolului pe care

trebuie să îl joace, în conformitate cu articolul 7 alineatul (1) CE în realizarea sarcinilor conferite Comunității.

234 În cazul în care, precum în speță, Comisia inițiază o procedură în vederea adoptării unei decizii de constatare a unei încălcări a articolului 81 CE și a articolului 53 din Acordul privind SEE, ea are competență unică, în temeiul articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 sau al articolului 7 alineatul (1) ori al articolului 23 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1/2003, de a constata această încălcare și de a aplica amenzi întreprinderilor care, cu intenție sau din neglijență, au participat la încălcare. Sub sancțiunea nerespectării principiului competențelor de atribuire, Comisia nu poate delega unui terț atribuțiile care îi sunt conferite de dispozițiile citate anterior (a se vedea în acest sens, în legătură cu atribuțiile de investigație avute de Comisie potrivit articolului 3 din Regulamentul nr. 17, Hotărârea Tribunalului din 17 septembrie 2007, Microsoft/Comisia, T-201/04, Rep., p. II-3601, punctul 1264).

235 Pe de altă parte, trebuie amintit că, de fiecare dată când decide impunerea de amenzi în temeiul dreptului concurenței, Comisia are obligația să respecte principiile generale de drept, printre care se înscriu principiile egalității de tratament și proporționalității, astfel cum sunt interpretate de instanțele Uniunii (Hotărârea Tribunalului din 27 septembrie 2006, Archer Daniels Midland/Comisia, T-59/02, Rec., p. II-3627, punctul 315). Potrivit unei jurisprudențe constante, principiul egalității de tratament sau al nediscriminării impune ca situații comparabile să nu fie tratate în mod diferit și ca situații diferite să nu fie tratate în același mod, cu excepția cazului în care un astfel de tratament este justificat în mod obiectiv (Hotărârea Curții din 13 decembrie 1984, Sermide, 106/83, Rec., p. 4209, punctul 28, și Hotărârea Curții din 28 iunie 1990, Hoche, C-174/89, Rec., p. I-2681, punctul 25, Hotărârea Tribunalului din 14 mai 1998, BPB de Eendracht/Comisia, T-311/94, Rec., p. II-1129, punctul 309). La rândul său, principiul proporționalității impune ca actele instituțiilor să nu depășească limitele a ceea ce este adecvat și necesar pentru realizarea obiectivelor legitime urmărite de reglementarea în cauză, având în vedere că, atunci când este posibilă alegerea între mai multe măsuri adecvate, trebuie să se recurgă la cea mai puțin constrângătoare, iar inconvenientele cauzate nu trebuie să fie disproporționate în raport cu scopurile vizate (Hotărârea Curții din 13 noiembrie 1990, Fedesa și alții, C-331/88, Rec., p. I-4023,

punctul 13, și Hotărârea Curții din 5 mai 1998, Regatul Unit/Comisia, C-180/96, Rec., p. I-2265, punctul 96).

236 În speță, contrar celor susținute de societățile din grupul Areva, în decizia atacată, Comisia a stabilit cota de răspundere care revine atât Areva T & D SA, cât și Alstom pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004 și, prin urmare, cota-parte a fiecăreia din cuantumul amenzii în raport cu care răspund în solidar față de Comisie. Astfel, după cum s-a constatat la punctul 215 de mai sus, trebuie să se rețină că, în lipsa unei mențiuni contrare în decizia atacată, Areva T & D SA și Alstom au o răspundere egală pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004, de unde rezultă că cota-parte proprie din cuantumul amenzii de plătit în solidar este, în principiu, de 50 %. Întrucât aceste elemente se deduceau din însăși decizia atacată, nu se poate considera că, în speță, Comisia a delegat unei instanțe naționale sau unui arbitru o parte din competențele care îi sunt atribuite pentru a constata și a sancționa încălcările articolului 81 CE și ale articolului 53 din Acordul privind SEE.

237 Din moment ce motivele și criticile supuse examinării se întemeiază pe o ipoteză eronată, acestea trebuie respinse ca nefondate.

238 În consecință, se impune respingerea tuturor motivelor și criticilor invocate de Alstom și de societățile din grupul Areva în privința amenzii de plătit în solidar, în cuantum de 53 550 000 de euro, aplicată în sarcina Alstom și a Areva T & D SA potrivit articolului 2 litera (c) din decizia atacată, întemeiate pe o încălcare a normelor privind caracterul solidar al plății amenzilor, care decurg din articolul 81 CE și din articolul 53 din Acordul privind SEE, pe o încălcare a articolului 7 CE, pe o încălcare a

principiilor securității juridice, egalității de tratament, proporționalității, dreptului la o cale de atac efectivă și individualizării pedepselor, precum și pe o încălcare a obligației de motivare.

239 În al doilea rând, rămâne de examinat motivul întemeiat pe o încălcare a normelor privind caracterul solidar al plății amenzilor care decurg din articolul 81 CE și din Articolul 53 din Acordul privind SEE în ceea ce privește cuantumul de 25 500 000 de euro care trebuie plătit în solidar de societățile din grupul Areva în temeiul articolului 2 litera (c) din decizia atacată.

240 În considerentul (370) și în considerentul (371) litera (c) ale deciziei atacate, Comisia a constatat că societățile din grupul Areva puteau răspunde personal pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 9 ianuarie 2004 până la 11 mai 2004, întrucât conduceau direct sau indirect acea întreprindere în perioada săvârșirii încălcării în discuție și că formau astfel o singură și aceeași întreprindere în sensul dreptului concurenței.

241 Din jurisprudența menționată la punctele 134 și 205 de mai sus rezultă că, prin faptul că a reținut posibilitatea stabilirii răspunderii personale pentru comportamentul ilicit al unei întreprinderi în sarcina societăților care în mod direct sau indirect conduceau acea întreprindere la momentul la care aceasta a participat la încălcare, Comisia nu a săvârșit o eroare. Societățile din grupul Areva nu au contestat, în cadrul primului motiv, faptul că Areva T & D SA și Areva T & D AG au condus direct întreprinderea în cauză de la 9 ianuarie 2004 până la 11 mai 2004, ci doar că Areva și Areva T & D Holding conduceau indirect aceeași întreprindere prin intermediul filialelor deținute integral, active în sectorul T & D. Cu toate acestea, din dezvoltările cuprinse la punctele 144-152 de mai sus reiese că, prin faptul că a apreciat că în perioada 9 ianuarie-11 mai 2004 Areva și Areva T & D Holding exercitau un control efectiv asupra Areva T & D SA și Areva T & D AG și determinau comportamentul celor din urmă pe piață, Comisia nu a săvârșit o eroare.

242 Prin urmare, nu se poate susține încălcarea de către Comisie a normelor privind caracterul solidar al plății amenzilor care decurg din articolul 81 CE și din articolul 53 din Acordul privind SEE în privința cuantumului de 25 500 000 de euro, în raport cu care Comisia instituie în sarcina societăților din grupul Areva răspunderea în solidar, potrivit articolului 2 litera (c) din decizia atacată.

243 În consecință, se impune respingerea ca nefondate a motivelor și a criticilor prin care reclamantele au intenționat să conteste amenda de plătit în solidar care le-a fost aplicată la articolul 2 litera (c) din decizia atacată.

Cu privire la încălcarea principiului respectării dreptului la apărare și a articolului 27 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1/2003

— Argumentele părților

244 În cadrul celui de al șaptelea motiv, Alstom impută Comisiei faptul că, în decizia atacată, a încălcat principiul respectării dreptului la apărare și articolul 27 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1/2003 pentru motivul că obiecțiunile reținute în privința sa în decizia atacată nu erau concordante cu cele formulate în comunicarea privind obiecțiunile. Alstom apreciază că nu a putut să își susțină punctul de vedere privind „răspunderea exclusivă" stabilită în sarcina sa în decizia atacată ca urmare a participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992, în măsura în care, la punctul 337 din comunicarea privind obiecțiunile, Comisia a menționat că, pentru acest temei, îi revenea o „răspundere solidară" cu Areva T & D SA și cu Areva T & D AG.

245 Comisia contestă argumentele invocate de Alstom și solicită respingerea acestei critici.

— Aprecierea Tribunalului

246 Respectarea dreptului la apărare în orice procedură susceptibilă să conducă la aplicarea unor sancțiuni, în special a unor amenzi sau penalități cu titlu cominatoriu, constituie un principiu fundamental al dreptului comunitar, care trebuie respectat chiar dacă este vorba despre o procedură cu caracter administrativ (Hotărârea Curții din 13 februarie 1979, Hoffmann-La Roche/Comisia, 85/76, Rec., p. 461, punctul 9, Hotărârea Curții din 2 octombrie 2003 ARBED/Comisia, C-176/99 P, Rec., p. I-10687, punctul 19, și Hotărârea BASF/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctul 44).

247 Respectarea dreptului la apărare impune ca, în cursul procedurii administrative, întreprinderii interesate să i se fi oferit posibilitatea să își exprime în mod util punctul de vedere asupra realității și a pertinenței faptelor și a circumstanțelor invocate, precum și asupra înscrisurilor reținute de Comisie în susținerea afirmației sale privind existența unei încălcări a dreptului concurenței (Hotărârea Curții din 7 iunie 1983, Musique Diffusion française și alții/Comisia, 100/80-103/80, Rec., p. 1825, punctul 10, și Hotărârea Curții Aalborg Portland și alții/Comisia, punctul 61 de mai sus, punctul 66).

248 În acest sens, Regulamentul nr. 1/2003, în mod asemănător regulamentului anterior acestuia, Regulamentul nr. 17, prevede să li se transmită părților obiecțiunile printr-o comunicare care trebuie să prevadă, în mod clar, toate elementele esențiale pe care se bazează Comisia în acest stadiu al procedurii. Totuși, această informare poate fi făcută succint, iar decizia nu trebuie să fie în mod necesar o copie a expunerii obiecțiunilor (Hotărârile Musique Diffusion française și alții/Comisia, punctul 247 de mai sus, punctul 14, și Aalborg Portland și alții/Comisia, punctul 61 de mai sus, punctul 67), întrucât comunicarea privind obiecțiunile constituie un document pregătitor ale cărui aprecieri de fapt și de drept au un caracter pur provizoriu (Hotărârea Curții Aalborg Portland și alții/Comisia, punctul 61 de mai sus, punctul 67 și jurisprudența

citată; a se vedea de asemenea, în acest sens, Hotărârea Curții din 10 iulie 2008, Bertelsmann și Sony Corporation of America/Impala, C-413/06 P, Rep., p. I-4951, punctul 63 și jurisprudența citată). Pentru acest motiv, Comisia poate și chiar trebuie să țină seama de elementele care rezultă din procedura administrativă, între altele, pentru a renunța la obiecțiunile care s-ar dovedi neîntemeiate (Hotărârile Musique Diffusion française și alții/Comisia, punctul 247 de mai sus, punctul 14, și Aalborg Portland și alții/Comisia, punctul 61 de mai sus, punctul 67).

249 În cadrul prezentei critici, Alstom invocă încălcarea de către Comisie a principiului respectării dreptului la apărare prin faptul că în decizia atacată a renunțat la o obiecțiune pe care o reținuse anterior împotriva Areva T & D SA și a Areva T & D AG la punctul 337 din comunicarea privind obiecțiunile, constând în stabilirea în sarcina acestor societăți a răspunderii personale pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992.

250 Comisia, care contestă afirmația formulată de Alstom potrivit căreia nu ar fi informat-o că o considera personal răspunzătoare pentru încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992, susține că din cuprinsul punctului 337 al comunicării privind obiecțiunile coroborat cu punctul 331 al acesteia rezultă că intenționa să stabilească faptul că Alstom era unica răspunzătoare pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992. Având în vedere această obiecție, se impune mai întâi pronunțarea asupra temeiniciei acestei afirmații.

251 La punctul 331 din comunicarea privind obiecțiunile, Comisia a amintit jurisprudența Curții și a Tribunalului referitoare la prezumția privind răspunderea societăților-mamă pentru comportamentele anticoncurențiale imputabile filialei lor care decurge din deținerea integrală sau cvasiintegrală de către acestea a capitalului filialelor.

252 La punctul 336 din comunicarea privind obiecțiunile, Comisia a observat că Alstom și predecesorii săi juridici și economici dețineau în proprietate, integral sau cvasi-integral, capitalul social al entităților juridice care au participat la comportamentul coluziv descris în comunicarea privind obiecțiunile, și anume, pe de o parte, Alsthom SA (France), GEC Alsthom SA, Kléber Eylau, GEC Alsthom T & D SA și Alstom T & D SA, în care Areva T & D SA este succesorul juridic și economic, și, pe de altă parte, Sprecher Energie, GEC Alsthom T & D, Alstom T & D AG, Alstom Power (Schweiz) și Alstom AG (Suisse), în care Areva T & D AG este succesorul juridic și economic.

253 La punctul 337 din comunicarea privind obiecțiunile, Comisia a menționat că, pentru motivele expuse la punctul 331 din comunicarea privind obiecțiunile, avea intenția să stabilească în sarcina Alstom, a Areva T & D SA și a Areva T & D AG răspunderea solidară pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988, data la care întreprinderea respectivă a aderat la Acordul GQ și la Acordul EQ, până la 8 ianuarie 2004, data la care grupul Alstom a cedat sectorul „T & D" grupului Areva.

254 Având în vedere textul clar al punctului 337 din comunicarea privind obiecțiunile, trebuie să se considere că Alstom susține în mod întemeiat că această comunicare privind obiecțiunile exprima intenția Comisiei de a stabili în sarcina Areva T & D SA și a Areva T & D AG răspunderea personală pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare, în special pentru perioada cuprinsă între 15 aprilie 1988 și 6 decembrie 1992. În măsura în care în decizia atacată Comisia stabilește doar în sarcina Alstom răspunderea pentru încălcarea săvârșită în aceeași perioadă, aceasta renunță, în esență, la o obiecțiune formulată inițial împotriva Areva T & D SA și a Areva T & D AG în comunicarea privind obiecțiunile și, în această măsură, decizia atacată nu concordă cu comunicarea privind obiecțiunile.

255 Din dosar reiese că, în răspunsul la comunicarea privind obiecțiunile, societățile din grupul Areva au furnizat Comisiei informații suplimentare de stabilire a caracterului

nefondat al obiecțiunii reținute împotriva Areva T & D SA și a Areva T & D AG. Astfel, din considerentul (344) al deciziei atacate, invocat de Comisie, rezultă că aceasta a ținut seama de faptul că, în răspunsul la comunicarea privind obiecțiunile, societățile din grupul Areva au declarat că, cel puțin în privința anului 1993, răspunderea pentru încălcare trebuia stabilită numai în sarcina Alstom, întrucât entitatea care constituie de atunci grupul Alstom controla direct activitățile în materia T & D în perioada 1988-1993 până la constituirea predecesorului Alstom T & D SA, și anume GEC Alsthom T & D SA. În considerentele (20), (357) și (366) ale deciziei atacate, Comisia a constatat că Areva T & D SA și Areva T & D AG, cu denumirile din acea perioadă, nu existaseră anterior, respectiv la 7 decembrie 1992, data la care activitățile în materie de T & D în Franța ale grupului Alstom au fost alocate Kléber Eylau, și la 22 decembrie 2003, data la care activitățile în materie de GIS în Elveția au fost alocate Alstom (Schweiz) Services, pentru a deduce din aceste împrejurări, în considerentele (358) și (371) ale deciziei atacate, că nu se putea stabili în sarcina acestor societăți răspunderea personală pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992.

256 Trebuie, așadar, să se examineze dacă răspunderea în sarcina Alstom a fost majorată din cauza faptului că, în decizia atacată, Comisia a renunțat să stabilească în sarcina Areva T & D SA și a Areva T & D AG răspunderea personală pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcarea de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992.

257 Având în vedere efectele produse de caracterul solidar al plății amenzilor, astfel cum sunt menționate la punctele 205 și 215 de mai sus, trebuie să se constate că faptul că în decizia atacată numai Alstom a fost considerată răspunzătoare pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992 a modificat situația juridică a acesteia și că, astfel, neconcordanța dintre comunicarea privind obiecțiunile și decizia atacată, subliniată la punctul 254 de mai sus, i-a produs un prejudiciu. Astfel, prin renunțarea la angajarea răspunderii personale a Areva T & D SA și a Areva T & D AG ca urmare a participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992 și, așadar, prin renunțarea

la aplicarea în sarcina lor a unei amenzi de plătit în solidar cu Alstom în raport cu perioada menționată, Comisia a stabilit, în definitiv, întreaga răspundere și, așadar, amenda în sarcina Alstom, deși, în temeiul caracterului solidar al plății amenzilor, fiecare dintre codebitorii solidari ar fi avut obligația, în consecință, în raport cu ceilalți codebitori, să plătească numai cota-parte care le revenea din cuantumul amenzii de plătit în solidar.

258 Desigur, natura provizorie a comunicării privind obiecțiunile permite, în speță, Comisiei să renunțe la o obiecțiune formulată în cuprinsul ei împotriva Areva T & D SA și a Areva T & D AG, având în vedere informațiile suplimentare furnizate de Areva în cursul procedurii administrative, care ar fi stat la baza justificării ei. Cu toate acestea, în măsura în care această renunțare producea prejudicii Alstom, nu se putea interveni fără ca aceasta din urmă să fi fost pusă în măsură să își facă cunoscut în mod util punctul de vedere.

259 În considerentul (344) al deciziei atacate, Comisia a arătat, în privința observațiilor formulate de societățile din grupul Areva în răspunsul la comunicarea privind obiecțiunile, potrivit cărora numai Alstom trebuia să răspundă pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 la 6 decembrie 1992 (a se vedea punctul 255 de mai sus), că Alstom recunoștea explicit, în răspunsul ei la comunicarea privind obiecțiunile, că a avut acces la răspunsul dat de societățile din grupul Areva la comunicarea privind obiecțiunile, în conformitate cu condițiile convenite de grupul Alstom și de grupul Areva în contractul de cesiune și că a analizat în detaliu afirmațiile făcute de grupul Areva cu privire la răspundere. Aceasta a adăugat că audierea din 18 și din 19 iulie 2006 reprezentase ocazia, atât pentru Alstom, cât și pentru societățile din grupul Areva, de a-și reitera argumentele și de a răspunde la argumentele celeilalte părți. În considerentele (345)-(347) ale deciziei atacate, Comisia a evidențiat argumentele invocate de Alstom în răspunsul ei la comunicarea privind obiecțiunile. În considerentul (347), Comisia a observat în special că Alstom nega participarea sa activă la o activitate în materie de GIS sau la înțelegerea aferentă acesteia înainte de anul 1993, întrucât „divizia T & D”, redenumită ulterior „sectorul

T & D" (căruia îi aparțineau Alstom T & D SA și Alstom T & D AG) se comportase întotdeauna ca o întreprindere autonomă pe piață, chiar înainte să i se confere personalitatea juridică, și că susținea că numai sectorul „T & D" și, prin urmare, Areva T & D SA și Areva T & D AG trebuiau să răspundă pentru încălcare.

260 Conținutul considerentelor (344), (345) și (347) ale deciziei atacate nu au fost contestate de Alstom. Or, acest conținut reprezintă o mărturie, corespunzătoare cerințelor legale, a faptului că Alstom a putut să își exprime poziția, înainte chiar de adoptarea deciziei atacate, cu privire la principiul răspunderii sale exclusive pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992, precum și cu privire la luarea sa la cunoștință a argumentelor prezentate de societățile din grupul Areva în răspunsul lor la comunicarea privind obiecțiunile. Din aceste împrejurări rezultă deopotrivă că Alstom a fost în măsură să își expună motivele pentru care considera că nu era necesar să se renunțe la obiecțiunea formulată inițial împotriva Areva T & D SA și a Areva T & D AG în comunicarea privind obiecțiunile.

261 Această ipoteză este confirmată de raportul final al consilierului-auditor din 15 ianuarie 2007 în care se arată că, având în vedere răspunsurile scrise la comunicarea privind obiecțiunile și schimbul ulterior de corespondență, precum și rezultatele audierii, durata încălcării, astfel cum a fost descrisă în comunicarea privind obiecțiunile, a fost redusă în special în privința Areva T & D SA și a Areva T & D AG și că, în speță, a fost respectat dreptul tuturor părților la procedură de a fi audiate.

262 Din moment ce s-a stabilit că Alstom a fost în măsură să își expună în mod util, înainte de adoptarea deciziei atacate, punctul de vedere în legătură cu acest aspect, trebuie să se concluzioneze că nu s-a încălcat dreptul la apărare al Alstom ca urmare a neconcordanței dintre comunicarea privind obiecțiunile și decizia atacată, rezultată din lipsa angajării, în decizia atacată, a răspunderii personale a Areva T & D SA și a Areva T & D AG pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992.

263 În consecință, se impune respingerea acestei critici invocate de Alstom în cadrul celui de al șaptelea motiv, întemeiat pe încălcarea principiului respectării dreptului la apărare și a articolului 27 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1/2003.

Cu privire la majorarea cu 50 % a cuantumului de bază al amenzilor aplicate Alstom și societăților din grupul Areva la articolul 2 literele (b) și (c) din decizia atacată

— Argumentele părților

264 Prin intermediul celui de al cincilea motiv, care cuprinde trei aspecte, Alstom impută Comisiei faptul că a majorat cu 50 % cuantumul de bază al amenzilor care i-au fost aplicate la articolul 2 literele (b) și (c) din decizia atacată, pe baza unei circumstanței agravante întemeiate pe rolul de conducător al întreprinderii în cauză în calitate de „secretar european" al înțelegerii.

265 Primul aspect al celui de al cincilea motiv invocat de Alstom este întemeiat pe o eroare care afectează aprecierea Comisiei potrivit căreia întreprinderea în cauză ar fi avut un rol de conducător în calitate de „secretar european" al înțelegerii.

266 Alstom recunoaște că întreprinderea în cauză și-a asumat rolul de „secretar european" al înțelegerii „de la o dată «din jurul anului 2000» și până în 2004". De

asemenea, Alstom admite că „rolul de [«secretar european» al înțelegerii avut de întreprinderea în cauză] i-a putut conferi un rol central sau de «punct de contact»" în cadrul înțelegerii și că „este evident că faptul de a centraliza informațiile și/sau de a le repartiza a putut avea ca efect funcționarea mai eficientă a înțelegerii". Alstom nu contestă că rolul de „secretar european" implica „asumarea centralizării, a colectării și a schimbului de comunicări dintre participanții europeni și dintre aceștia și [participanții] japonezi, împărțirea proiectelor [GIS] potrivit unor formulare de notificare primite de participanți și în aplicarea principiilor mecanice (cote) sau chiar gestionarea materială a unor reuniuni, iar nu a tuturor reuniunilor". În sfârșit, Alstom admite că, în calitate de „secretar european" al înțelegerii „a […] luat notă de evoluția cotelor fiecărui participant [ca] urmare [a] repartiz[ării] proiectelor [GIS], pe de o parte, apoi de obținerea comenzilor de către clienți, pe de altă parte".

267 Cu toate acestea, Alstom consideră că nu i se poate imputa rolul de conducător pe baza funcțiilor sale de „secretar european", din moment ce, astfel cum rezultă din decizia atacată și din alte elemente din dosarul Comisiei, aceste funcții i-ar fi fost impuse de alți membri ai înțelegerii, mai întâi cu titlu temporar, între anul 2000 și luna martie 2002, apoi permanent după această din urmă dată. În plus, din comunicarea privind obiecțiunile, din decizia atacată, precum și din dosarul Comisiei ar reieși că funcțiile de „secretar european" ar fi avut natură pur administrativă și nu ar fi conferit întreprinderii în cauză un rol mai important în raport cu ceilalți membri ai înțelegerii, în calitate de conducător sau de instigator al încălcării.

268 Al doilea aspect al celui de al cincilea motiv invocat de Alstom este întemeiat, în esență, pe o încălcare a punctului 2 a treia liniuță din Liniile directoare, precum și pe o încălcare a obligației de motivare. În speță, elementele luate în considerare în mod obișnuit pentru a caracteriza rolul de conducător, în sensul punctului 2 a treia liniuță din Liniile directoare, fie ar fi lipsit, fie ar fi fost comune tuturor membrilor înțelegerii. Pe de o parte, în speță ar fi lipsit anumite elemente concludente pentru

calificarea drept conducător al unei încălcări. Alstom nici nu ar fi recurs la amenințări față de concurenții care nu participau la înțelegere, nici nu ar fi luat vreo decizie cu privire la extinderea înțelegerii ori cu privire la relațiile sale cu terții. Mai mult, ea nu ar fi avut obligația supravegherii respectării înțelegerii de membrii ei. Poziția sa pe piața relevantă nu ar fi fost dominantă în raport cu alte societăți, precum Siemens și ABB, care aveau cote de piață superioare față de cele proprii, și nu i s-ar fi permis să exercite presiuni asupra concurenților. Mai mult, Alstom nu putea fi considerată, prin prisma jurisprudenței, în sensul de a inspira ori conceptualiza înțelegerea sau regulile ei de funcționare, din moment ce primul acord, încheiat în 1988, ar fi fost semnat de nouă societăți europene, iar înțelegerea ar fi fost organizată în comun de ele. Pe de altă parte, anumite elemente caracteristice rolului de conducător nu ar fi fost specifice în privința Alstom, ci ar fi fost repartizate tuturor sau doar unora dintre membrii înțelegerii. Astfel, pregătirea și participarea la reuniuni strategice ale înțelegerii, precum și frecvența acestei participări ar fi reprezentat elemente comune pentru Alstom, Siemens și ABB la nivelul reuniunilor denumite „manageriale", referitoare la gestionarea înțelegerii, și la reuniunile comitetului comun Europa/Japonia. Grupurile de lucru și reuniunile pregătitoare ale fiecărui grup pentru reuniunile comitetului comun Europa/Japonia ar fi reunit, în privința lor, toți participanții la înțelegere. Nu s-ar fi demonstrat că Alstom ar fi avut mai multe inițiative decât ceilalți participanți în cadrul înțelegerii sau că ar fi acționat independent cu privire, de exemplu, la schimbările regulate ale codurilor în cadrul înțelegerii. În sfârșit, respectarea instrucțiunilor, controlul și disciplina din cadrul înțelegerii ar fi fost asigurate de fiecare membru al înțelegerii, care urmărea apărarea propriilor interese în cadrul înțelegerii sau, în ceea ce privește respectarea obligațiilor de membrii japonezi ai înțelegerii, de comitetul Europa. În acest context, Comisia nu ar fi putut deduce doar din titlul său de „secretar european" o circumstanță agravantă legată de faptul că ar fi avut un rol mai important decât ceilalți participanți în funcționarea înțelegerii, chiar un rol decisiv pentru menținerea acesteia. Pe de altă parte, Comisia nu ar fi motivat adecvat și suficient concluziile potrivit cărora „secretarul european" al înțelegerii avusese un rol foarte important și, în realitate, esențial pentru funcționarea înțelegerii, consacrând resurse considerabile și având inițiativa în cadrul ei.

269 Al treilea aspect al celui de al cincilea motiv invocat de Alstom este întemeiat pe o încălcare a principiilor egalității de tratament și proporționalității. Comisia ar fi

încălcat principiul egalității de tratament prin faptul că, din punctul de vedere al circumstanței agravante aferente rolului de conducător, ar fi tratat întreprinderea în cauză în același mod ca Siemens, deși ele nu s-ar fi aflat într-o situație comparabilă și diferită de ABB și de întreprinderile japoneze care au participat la înțelegerea constatată, chiar dacă se aflau într-o situație comparabilă. Alstom invocă și o încălcare a principiului proporționalității rezultată din tratamentul identic rezervat întreprinderii în cauză și Siemens.

270 Prin intermediul celui de al șaselea motiv, care cuprinde patru aspecte, societățile din grupul Areva contestă majorarea cuantumului amenzii care le-a fost aplicată la articolul 2 litera (c) din decizia atacată, din cauza rolului de conducător avut de întreprinderea în cauză în calitate de „secretar european" al înțelegerii.

271 Primul aspect al celui de al șaselea motiv invocat de societățile din grupul Areva este întemeiat pe o încălcare a articolului 23 alineatul (2) litera (a) din Regulamentul nr. 1/2003 și a punctului 2 din Liniile directoare, rezultată din faptul că, fără a demonstra că ele ar fi exercitat funcții de conducere sau un rol de impulsionare în aplicarea înțelegerii, Comisia le-a calificat drept conducător. Deși întreprinderea în cauză și-a asumat funcții de execuție de ordin administrativ în calitate de „secretar european", în intervalul cuprins între sfârșitul anului 1999 și luna mai 2004, în schimb aceasta nu ar fi exercitat funcții de conducere sau nu a avut un rol de impulsionare în cadrul înțelegerii. Astfel cum ar rezulta din dosarul Comisiei, secretariatul reuniunilor de lucru nu ar fi conferit întreprinderii în cauză nicio influență decisivă asupra chestiunilor strategice ale înțelegerii. Acestea ar fi fost analizate în cadrul reuniunilor referitoare la gestionarea înțelegerii, care ar fi fost prezidate de ABB. În plus, cu timpul, rolul de secretar european al înțelegerii și-ar fi pierdut din importanță, ajungându-se chiar până la încetarea remunerării sale. În orice ipoteză, spre deosebire de Siemens și de ABB, întreprinderea în cauză nu ar fi dispus de puterea de piață necesară pentru a putea avea un rol de conducător al înțelegerii.

272 Al doilea aspect al celui de al șaselea motiv invocat de societățile din grupul Areva este întemeiat pe o eroare care afectează aprecierea Comisiei privind natura funcțiilor asigurate de întreprinderea în cauză în calitate de „secretar european" al înțelegerii.

273 Societățile din grupul Areva recunosc că întreprinderea în cauză „a fost evident secretarul european al înțelegerii de la sfârșitul anului 1999 până în luna mai 2004" și că, în această privință, avea un „rol […] administrativ" sau o „funcție de execuție" care „a facilitat neîndoielnic funcționarea înțelegerii". Cu privire la conținutul acestui rol, ele admit că „secretarul european" al înțelegerii „a […] facilitat schimbul de informații" în cadrul înțelegerii prin faptul că centraliza, reunea și schimba anumite informații referitoare la funcționarea înțelegerii. Pe de altă parte, acestea recunosc că „secretarul european" al înțelegerii „organiz[a]" și „asigura secretariatul reuniunilor de lucru" ale înțelegerii și că, în acest cadru, trebuia să întocmească ordinea de zi în conformitate cu „aspectele rezultate din discuțiile și din propunerile tuturor membrilor cartelului" și „să sintetizeze […] solicitările și propunerile formulate de membrii înțelegerii și […] rezultatul discuțiilor", în special cu privire la alocarea proiectelor GIS. În sfârșit, din înscrisurile lor rezultă că până „în anul 2002", „secretarul european" al înțelegerii avea un rol în „împărțirea proiectelor [GIS]".

274 Cu toate acestea, societățile din grupul Areva consideră că nu li se poate imputa rolul de conducător pe baza rolului lor de „secretar european". În mod eronat, Comisia ar fi apreciat în considerentul (512) al deciziei atacate că „secretarul european" servea drept instrument de comunicare între membrii înțelegerii și că acesta convoca și prezida reuniunile destinate punerii ei în aplicare. În ceea ce privește fluxul informațiilor din cadrul înțelegerii, nu s-ar putea considera că „secretarul european" îndeplinea oficiul de curea de transmisie între membrii europeni ai înțelegerii, din moment ce aproape jumătate din informații ar fi fost schimbate de aceștia în mod bilateral și că transmiterea informațiilor de către secretarul european ar fi fost în mod clar declinată după luna septembrie 1999. În continuare, „secretarul european" nu și-ar mai fi

asumat sarcina convocării reuniunilor după încetarea sistemului rezultat din Acordul GQ. În plus, secretarul nu ar fi suportat individual sarcina materială (monitorizarea, redactarea proceselor-verbale etc.) și financiară a reuniunilor, care ar fi fost repartizată potrivit tehnicilor asumării succesive a funcției. În sfârșit, ar fi inexact să se considere că „secretarul european" ar fi prezidat reuniunile, în sensul că și-ar fi asumat funcții de conducere sau ar fi avut un rol de impulsionare în cadrul înțelegerii, din moment ce s-ar fi limitat, în acest cadru, la colectarea solicitărilor și a propunerilor din partea fiecăruia și la sinteza acestora, precum și a rezultatului discuțiilor. Societățile din grupul Areva susțin că, în orice ipoteză, Comisia a săvârșit o eroare constatând, în considerentul (513) al deciziei atacate, că rolul de secretar fusese foarte important și, în realitate, esențial pentru funcționarea înțelegerii. În 2002, după părăsirea înțelegerii de către Siemens, ar fi încetat aplicarea Acordurilor GQ și EQ, iar rolul secretarului european ar fi fost extrem de simplificat. În mod specific, acesta și-ar fi pierdut exclusivitatea organizării reuniunilor și nu ar mai fi avut sarcina alocării contractelor. Prin urmare, „secretarul european" s-ar fi cantonat într-un rol pur executoriu al deciziilor membrilor înțelegerii prin facilitarea funcționării acesteia, fără a fi, în această măsură, indispensabilă.

275 Al treilea aspect al celui de al șaselea motiv invocat de societățile din grupul Areva este întemeiat pe o încălcare a principiului egalității de tratament prin faptul că întreprinderea în cauză ar fi fost tratată de Comisie în același mod ca Siemens, deși acestea nu s-ar fi aflat într-o situație comparabilă și diferită de ABB și de întreprinderile japoneze care au participat la înțelegerea constatată, chiar dacă acestea se aflau într-o situație comparabilă. Al patrulea aspect este întemeiat pe o încălcare a principiului proporționalității prin faptul că distanța dintre gravitatea încălcării săvârșite de întreprinderea în cauză și gravitatea încălcărilor săvârșite de ceilalți membri ai înțelegerii nu ar fi suficientă pentru a justifica o majorare cu 50 % a cuantumului de bază al amenzilor care le-au fost aplicate.

276 Comisia contestă argumentele invocate de Alstom și de societățile din grupul Areva și solicită respingerea motivelor și a criticilor lor.

— Aprecierea Tribunalului

277 În considerentul (514) al deciziei atacate, Comisia a reținut, printre altele, în sarcina întreprinderii în cauză un rol de conducător al încălcării în sensul punctului 2 a treia liniuță din Liniile directoare, ca urmare a funcțiilor sale de „secretar european" al înțelegerii. În considerentele (514) și (522) ale deciziei atacate, Comisia a considerat că se impunea majorarea cu 50 % a cuantumului de bază al amenzilor ce urmau a fi aplicate Alstom, care determina un cuantum de 65 020 000 de euro, iar cuantumul de bază al amenzilor care urmau a fi aplicate Areva T & D SA și altor societăți din grupul Areva trebuia majorat cu 50 %, care determina cuantumuri de 53 050 000 de euro, respectiv de 2 550 000 de euro.

278 Atunci când răspunderea anumitor societăți este angajată din cauza participării mai multor întreprinderi la o încălcare a articolului 81 CE și/sau a articolului 53 din Acordul privind SEE, Comisia are obligația, în cazul în care determină cuantumul de bază al amenzilor care urmează a fi aplicate fiecăreia dintre aceste societăți, în temeiul articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 sau al articolului 23 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1/2003, să examineze gravitatea referitoare la participarea la încălcare a întreprinderii pe care o conducea (a se vedea în acest sens Hotărârile Suiker Unie și alții/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctul 623, și Aalborg Portland și alții/Comisia, punctul 61 de mai sus, punctul 92, Hotărârea din 25 octombrie 2005, Groupe Danone/Comisia, punctul 219 de mai sus, punctul 277). Aceasta implică, în special, stabilirea rolului relativ în încălcare al fiecărei întreprinderi în perioada în care a participat la încălcare (a se vedea în acest sens Hotărârile Comisia/Anic Partecipazioni, punctul 65 de mai sus, punctul 150, și Enichem Anic/Comisia, punctul 63 de mai sus, punctul 264, și Hotărârea din 25 octombrie 2005, Groupe Danone/Comisia, punctul 219 de mai sus, punctul 277), sub conducerea uneia sau a alteia dintre societățile în cauză. Această concluzie constituie consecința logică a principiului individualizării pedepselor și a sancțiunilor, astfel cum a fost amintit la punctul 219 de mai sus (a se vedea Hotărârea din 25 octombrie 2005, Groupe Danone/Comisia, punctul 219 de mai sus, punctul 278 și jurisprudența citată).

279 În conformitate cu principiul individualizării pedepselor și a sancțiunilor, punctele 2 și 3 din Liniile directoare prevăd în această privință o modulare a cuantumului de bază al amenzii în funcție de anumite circumstanțe agravante și atenuante, specifice fiecărei întreprinderi care a participat la încălcare și societăților cărora le poate fi imputată ulterior această participare. În special, punctul 2 stabilește o listă neexhaustivă a circumstanțelor agravante care pot fi luate în considerare.

280 Rolul de conducător avut de una sau mai multe întreprinderi în cadrul unei înțelegeri trebuie luat în considerare în vederea stabilirii cuantumului amenzii, în măsura în care întreprinderile care au avut un asemenea rol trebuie să aibă o răspundere specifică în raport cu alte întreprinderi (Hotărârile Tokai Carbon și alții/Comisia, punctul 134 de mai sus, punctul 316, și BASF/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctul 281; a se vedea de asemenea, în acest sens, Hotărârea Tribunalului din 14 mai 1998, Mayr-Melnhof/Comisia, T-347/94, Rec., p. II-1751, punctul 291). Lista neexhaustivă a circumstanțelor care pot justifica o majorare a cuantumului de bază al amenzii, stabilită la punctul 2 din Liniile directoare, cuprinde în special, la a treia sa liniuță, „rolul de conducător sau de instigator al încălcării" avut de întreprindere.

281 După cum rezultă din însuși textul punctului 2 a treia liniuță din Liniile directoare, noțiunea „conducător" trebuie diferențiată de noțiunea „instigator" al unei înțelegeri. În timp ce rolul de instigator este analizat în raport cu momentul instituirii sau al extinderii unei înțelegeri, rolul de conducător este analizat în raport cu funcționarea acestuia (Hotărârea BASF/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctul 316). Din moment ce decizia atacată reține numai rolul de conducător al întreprinderii în cauză, se impune astfel respingerea ca neîntemeiate a argumentelor invocate de Alstom care au la bază noțiunea „instigator".

282 Criticile întemeiate pe o eroare de apreciere și pe o încălcare a punctului 2 a treia liniuță din Liniile directoare impun, în continuare, să se verifice dacă, în mod

întemeiat, Comisia a putut considera în contextul speței că faptul că întreprinderea în cauză a exercitat rolul de secretar european al înțelegerii putea fi asimilat exercitării unui rol de conducător al încălcării, în sensul punctului 2 a treia liniuță din Liniile directoare. În cadrul controlului legalității aprecierii rolului de conducător al încălcării, avut de întreprinderea în cauză, și al răspunderii specifice care revine, pentru acest motiv, Alstom și societăților din grupul Areva, Tribunalul trebuie să își limiteze analiza la împrejurările factuale considerate în decizia atacată dovezi ale unui asemenea rol.

283 Pentru a fi calificată drept conducător al unei înțelegeri, o întreprindere trebuie să fi reprezentat o forță motrice semnificativă pentru înțelegere (Hotărârea Tribunalului BASF/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctul 374, și Hotărârea Tribunalului din 18 iunie 2008, Hoechst/Comisia, T-410/03, Rep., p. II-881, punctul 423) sau să fi avut o răspundere deosebită și concretă în funcționarea acesteia (a se vedea în acest sens Hotărârea BASF/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctul 300). Această circumstanță trebuie apreciată global având în vedere contextul speței (a se vedea în acest sens Hotărârea BASF/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctele 299 și 373). Aceasta poate fi în special dedusă din faptul că întreprinderea, prin inițiative punctuale, a dat spontan un impuls fundamental înțelegerii (a se vedea în acest sens Hotărârile BASF/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctele 348, 370-375 și 427, și Hoechst/Comisia, citată anterior, punctul 426). De asemenea, aceasta poate fi dedusă dintr-un ansamblu de indicii care denotă devotamentul întreprinderii în asigurarea stabilității și a reușitei înțelegerii (a se vedea în acest sens Hotărârea BASF/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctul 351). O asemenea situație se regăsește în special atunci când s-a stabilit că întreprinderea a exercitat funcții de coordonator în cadrul înțelegerii și, îndeosebi, a organizat și a înzestrat cu personal secretariatul însărcinat cu punerea în aplicare concretă a înțelegerii (a se vedea în acest sens Hotărârea Tribunalului din 9 iulie 2003, Archer Daniels Midland și Archer Daniels Midland Ingredients/Comisia, T-224/00, Rec., p. II-2597, punctele 246 și 247). Situația este identică atunci când întreprinderea respectivă a avut un rol central în funcționarea concretă a înțelegerii, de exemplu, prin organizarea a numeroase reuniuni, prin colectarea și prin distribuirea informațiilor în cadrul înțelegerii, prin asumarea sarcinii de a reprezenta anumiți membri în cadrul înțelegerii sau prin formularea cel mai adesea de propuneri referitoare la funcționarea înțelegerii (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții din 8 noiembrie 1983, IAZ International Belgium și alții/Comisia, 96/82-102/82, 104/82, 105/82, 108/82 și 110/82,

Rec., p. 3369, punctele 57 și 58, și Hotărârea BASF/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctele 404, 439 și 461).

284 În schimb, împrejurarea că o întreprindere exercită presiuni, chiar dictează comportamentul altor membri ai înțelegerii, nu este o condiție necesară pentru ca această întreprindere să poată fi calificată drept conducător al înțelegerii (Hotărârea BASF/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctul 374). Nici poziția pe piață a unei întreprinderi sau resursele de care dispune nu pot constitui indicii ale unui rol de conducător al încălcării, chiar dacă se încadrează în contextul în care trebuie apreciate asemenea indicii (a se vedea în acest sens Hotărârile Archer Daniels Midland și Archer Daniels Midland Ingredients/Comisia, punctul 283 de mai sus, punctul 241, și BASF/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctul 299).

285 În speță, astfel cum rezultă din considerentele (511)-(513) ale deciziei atacate, Comisia a ținut seama de faptul că „secretariatul european" al înțelegerii a fost menținut pe toată durata înțelegerii și că a rămas stabil în timp, în pofida schimbării a numeroase caracteristici organizaționale ale înțelegerii. Atribuțiile acestui secretariat ar fi fost numeroase. Prin trimitere la considerentele (121)-(123), (131), (132), (142), (147)-(149), (157)-(161), (173), (185) și (191)-(198) ale deciziei atacate, Comisia a arătat că „secretariatul european" al înțelegerii a servit drept instrument de comunicare între întreprinderile europene membre ale înțelegerii, precum și între acestea și secretariatul japonez, că a convocat și a prezidat reuniunile și că a fost responsabil de înregistrarea cotelor. Comisia a considerat că reiese cu claritate din conținutul Acordurilor GQ și EQ, precum și din funcționarea concretă a înțelegerii că rolul de „secretar european" al înțelegerii era esențial. Având inițiativă și consacrând resurse considerabile în înțelegere, „secretarul european" ar fi făcut un serviciu considerabil înțelegerii respective și ar fi contribuit în mod cu totul deosebit la buna sa funcționare.

286 Într-o primă etapă, trebuie să se verifice dacă, având în vedere elementele factuale reținute în decizia atacată și care nu sunt contestate de Alstom sau de societățile din grupul Areva (a se vedea în special punctele 266 și 273 de mai sus), Comisia avea posibilitatea, fără a încălca articolul 23 alineatul (2) litera (a) din Regulamentul nr. 1/2003 și punctul 2 a treia liniuță din Liniile directoare și fără a săvârși o eroare de apreciere, să considere că întreprinderea în cauză a avut un rol de conducător al încălcării prin asumarea, de la sfârșitul anului 1999 până la 11 mai 2004, funcțiilor de „secretar european" al înțelegerii, astfel cum reiese din considerentul (147) al deciziei atacate.

287 Cu privire la acest aspect, trebuie să se constate că sarcinile executate de „secretarul european" al înțelegerii i-ar conferi rolul unui conducător în coordonarea înțelegerii și, în orice ipoteză, în funcționarea concretă a acesteia. Astfel, după cum a constatat în mod întemeiat Comisia în decizia atacată, „secretarul european" menționat era punctul de contact dintre membrii înțelegerii și avea un rol crucial în funcționarea înțelegerii în sensul că facilita schimbul de informații în cadrul acesteia și că centraliza, colecta și schimba cu ceilalți membri ai înțelegerii informații esențiale funcționării sale și, în special, informații referitoare la proiectele GIS, prin faptul că organiza și asigura secretariatul reuniunilor de lucru și că, ocazional, modifica codurile destinate să disimuleze aceste reuniuni sau aceste contacte. În plus, în considerentele (147) și (513) ale deciziei atacate, Comisia a putut considera în mod întemeiat că asigurarea „secretariatului european" al înțelegerii era o responsabilitate importantă care implica resurse substanțiale nu numai în termeni de timp și de personal pus la dispoziție. Fără coordonarea și organizarea centrală asigurate de „secretarul european" al înțelegerii, având în vedere complexitatea sa, neîndoielnic aceasta nu ar fi putut să funcționeze atât de eficient. Pe de altă parte, luând în considerare că nu s-a contestat că întreprinderea în cauză a executat în permanență sarcinile menționate, de la sfârșitul anului 1999 până la 8 ianuarie 2004, Comisia a putut concluziona în mod întemeiat că întreprinderea respectivă reprezentase, în speță, o forță motrice semnificativă pentru înțelegere, asigurând astfel un rol de conducător în încălcare în sensul punctului 2 a treia liniuță din Liniile directoare.

288 Această concluzie nu este repusă în discuție de celelalte argumente invocate de Alstom și de societățile din grupul Areva.

289 Cu titlu introductiv, trebuie să se observe că Alstom nu are temei pentru a critica decizia atacată prin faptul că invocă anumite aprecieri de fapt și de drept cuprinse în comunicarea privind obiecțiunile (a se vedea punctul 264 de mai sus). În această privință, este suficient să se amintească faptul că o comunicare privind obiecțiunile este un document pregătitor în care aprecierile de fapt și de drept au un caracter pur provizoriu (a se vedea punctul 248 de mai sus).

290 În continuare, în ceea ce privește criteriile de calificare drept conducător al unei încălcări, care ar lipsi în speță, și anume amenințările împotriva întreprinderilor care nu participă la înțelegere, luarea unor decizii privind extinderea înțelegerii sau relațiile sale cu terții ori rolul de inspirare sau de concepere a înțelegerii, trebuie arătat că acestea au avut în vedere momentul stabilirii sau al extinderii unei înțelegeri și, prin urmare, rolul de „instigator al încălcării", precum s-a arătat la punctul 281 de mai sus. În consecință, deși asemenea elemente pot fi concludente pentru a demonstra că întreprinderea a impulsionat sau a încurajat alte întreprinderi să pună în aplicare înțelegerea sau să adere la aceasta și, așadar, pentru a o califica drept „instigator al încălcării" în sensul punctului 2 a treia liniuță din Liniile directoare (a se vedea în acest sens Hotărârea BASF/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctele 316 și 321), acestea nu sunt concludente atunci când este vorba despre calificarea unei întreprinderi drept conducător al încălcării, caz în care este suficient, precum în speță, să se stabilească că întreprinderea în cauză a reprezentat, într-un mod sau altul, o forță motrice semnificativă pentru înțelegere (a se vedea punctul 283 de mai sus).

291 În plus, chiar dacă se presupune că întreprinderea în cauză nu a dispus de o putere economică sau de o poziție de autoritate suficientă pentru a supraveghea și pentru a asigura respectarea înțelegerii, aceasta nu este suficientă să excludă ipoteza în care ar fi putut avea un rol de conducător al înțelegerii, în sensul punctului 2 a treia liniuță din Liniile directoare. Astfel cum rezultă din jurisprudența citată la punctele 283 și 284 de mai sus, faptul că întreprinderea în cauză nu a fost în mod obligatoriu în măsură să impună conduita care trebuia urmată de ceilalți membri ai înțelegerii

nu aduce atingere constatării că, într-un mod sau altul și, în speță, exercitând în mod durabil funcțiile de „secretar european" al înțelegerii, chiar dacă de natură administrativă, aceasta ar fi reprezentat o forță motrice semnificativă pentru înțelegere care să îi permită să funcționeze în mod stabil și eficient.

292 În ceea ce privește afirmațiile făcute de Alstom potrivit cărora rolul de „secretar european" al înțelegerii fusese impus întreprinderii în cauză „în jurul anului 2000", acestea nu sunt susținute de niciun înscris din dosarul prezentei cauze, nici confirmate de declarația domnului S. din 15 septembrie 2006 (a se vedea punctul 23 de mai sus) sau de considerentele (147) și (191) ale deciziei atacate. Prin urmare, argumentele formulate de Alstom potrivit cărora întreprinderea în cauză nu și-a asumat spontan funcțiile de „secretar european" al înțelegerii sau că a trebuit să urmeze, în exercitarea acestor funcții, anumite reguli predefinite în cadrul înțelegerii nu exclud împrejurarea ca aceasta să fi avut un rol de conducător al încălcării. Cu privire la acest aspect, prezintă importanță faptul că întreprinderea în cauză a exercitat efectiv funcțiile de „secretar european" al înțelegerii în mod durabil, de la sfârșitul anului 1999 până la 8 ianuarie 2004, și anume o perioadă de aproximativ 4 ani și 2 luni, și că, astfel, a avut un rol de conducător în coordonarea și în funcționarea concretă a înțelegerii.

293 De asemenea, argumentele întemeiate pe faptul că funcțiile „secretarului european" al înțelegerii nu au fost exercitate în totalitate în mod exclusiv de întreprinderea în cauză, ci, în temeiul regulilor înțelegerii, alte întreprinderi au avut posibilitatea de a schimba direct anumite informații între ele, de a organiza reuniuni ale înțelegerii, în special reuniuni referitoare la gestionarea înțelegerii, sau de a aplica înțelegerea, în special în ceea ce privește alocarea de proiecte GIS, fără a se referi la „secretarul european" al înțelegerii, nu sunt de natură să repună în discuție considerația Comisiei potrivit căreia întreprinderea în cauză a avut un rol de conducător al încălcării în cadrul înțelegerii, asumându-și în mod durabil toate funcțiile atribuite „secretarului european" al înțelegerii. Nici considerentele (120), (122), (149), (152), (157), (162), (180), (182), (185), (194), (197), (205) și (207) ale deciziei atacate, citate de Alstom,

nici înscrisurile din dosarul prezentei proceduri nu permit să se concluzioneze în sensul că ABB sau celelalte întreprinderi care au participat la înțelegere, care nu au avut formal rolul de „secretar european", au intervenit, în practică, în mod substanțial identic acesteia în funcționarea înțelegerii, atât din perspectiva frecvenței sau a duratei, cât și din perspectiva importanței ori a intensității. Pe de altă parte, dacă se presupune că alte întreprinderi care au participat la înțelegere, în special ABB, au avut deopotrivă un rol semnificativ prin stabilirea strategiei generale a înțelegerii sau prin exercitarea unei poziții de autoritate în cadrul ei, aceasta ar putea în plus să justifice cercetarea inclusiv a răspunderii lor pentru funcționarea înțelegerii, pentru motivul că au avut un rol de conducător al încălcării, însă nu poate, în nicio ipoteză, să repună în cauză considerația Comisiei potrivit căreia întreprinderea în cauză a avut un rol de „conducător al încălcării" în cadrul înțelegerii, prin asumarea în mod durabil a tuturor funcțiilor atribuite „secretarului european" al înțelegerii (a se vedea în acest sens Hotărârea BASF/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctul 376).

294 Așadar, trebuie să se rețină posibilitatea Comisiei, fără a încălca articolul 23 alineatul (2) litera (a) din Regulamentul nr. 1/2003 și punctul 2 a treia liniuță din Liniile directoare, și fără a săvârși o eroare de apreciere, de a arăta că, prin exercitarea funcțiilor de „secretar european" al înțelegerii în mod durabil, de la sfârșitul anului 1999 până la 8 ianuarie 2004, întreprinderea în cauză a avut un rol de conducător al încălcării.

295 Pe de altă parte, în măsura în care din considerentele (512) și (513) ale deciziei atacate reiese cu claritate raționamentul urmat de Comisie pentru a califica întreprinderea în cauză drept conducător al încălcării, care se întemeiază pe funcțiile de coordonator exercitate de întreprinderea respectivă, precum și pe rolul ei central în funcționarea concretă a înțelegerii, decizia atacată a fost motivată corespunzător cerințelor legale, în sensul jurisprudenței citate la punctul 283 de mai sus. În consecință, critica întemeiată de Alstom pe o lipsă a motivării deciziei atacate cu privire la acest aspect trebuie respinsă ca nefondată. În definitiv, după cum arată Comisia în mod întemeiat, din înscrisurile depuse de Alstom reiese că aceasta a fost în măsură să înțeleagă

raționamentul urmat de Comisie, în decizia atacată, pentru a califica întreprinderea în cauză drept conducător al înțelegerii.

296 Cu privire la critica întemeiată pe o încălcare a principiilor egalității de tratament și proporționalității, aceasta constă în esență în contestarea caracterului echitabil al majorării cu 50 % a cuantumului de bază al amenzilor aplicate Alstom și societăților din grupul Areva.

297 Din jurisprudență rezultă că respectarea principiului egalității de tratament sau al nediscriminării, astfel cum a fost amintit la punctul 235 de mai sus, trebuie conciliată cu respectarea principiului legalității, ceea ce implică faptul că nimeni nu poate invoca, în beneficiul său, o nelegalitate săvârșită în favoarea altuia (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții din 4 iulie 1985, Williams/Curtea de Conturi, 134/84, Rec., p. 2225, punctul 14 și jurisprudența citată, Hotărârea Tribunalului din 14 mai 1998, Cascades/Comisia, T-308/94, Rec., p. II-925, punctul 259, și Hotărârea Tribunalului LR AF 1998/Comisia, punctul 131 de mai sus, punctul 367).

298 Pe de altă parte, respectarea principiului proporționalității, astfel cum a fost amintit la punctul 235 de mai sus, impune ca amenzile să nu fie disproporționate în raport cu scopurile urmărite, și anume cu respectarea dreptului concurenței, iar cuantumul amenzii aplicate ca urmare a unei încălcări a dreptului concurenței să fie proporțional cu încălcarea, apreciată în ansamblu, luând în considerare îndeosebi gravitatea acesteia (Hotărârea Tribunalului din 6 octombrie 1994, Tetra Pak/Comisia, T-83/91, Rec., p. II-755, punctul 240, Hotărârea Tribunalului din 8 iulie 2004, JFE Engineering/Comisia, T-67/00, T-68/00, T-71/00 și T-78/00, Rec., p. II-2501, punctul 532, și Hotărârea Tribunalului din 12 septembrie 2007, Prym și Prym Consumer/Comisia, T-30/05, nepublicată în Repertoriu, punctul 224).

299 Pentru aprecierea gravității unei încălcări, trebuie să se țină seama de un număr mare de elemente ale căror caracter și importanță variază în funcție de tipul de încălcare în cauză și de împrejurările particulare ale acesteia (Hotărârea Musique diffusion française și alții/Comisia, punctul 247 de mai sus, punctul 120, și Hotărârea JFE Engineering/Comisia, punctul 298 de mai sus, punctul 532).

300 Pe de altă parte, trebuie amintit că întreprinderile care participă la o încălcare de lungă durată pot exercita alternativ, la momente diferite, un rol de conducător al încălcării, astfel încât nu se poate exclude ca fiecare dintre acestea, precum și societățile cărora le este imputabil comportamentul lor să li se aplice circumstanța agravantă aferentă rolului de conducător al încălcării (Hotărârea BASF/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctul 460).

301 Pentru a verifica dacă a fost încălcat principiul egalității de tratament, trebuie comparat tratamentul rezervat Alstom și societăților din grupul Areva, pe de o parte, cu tratamentul rezervat Siemens, ABB sau, respectiv, societăților care conduceau întreprinderile japoneze participante la înțelegere, pe de altă parte, având în vedere circumstanța agravantă aferentă rolului de „conducător al încălcării”.

302 Mai întâi, trebuie să se constate că, având în vedere această circumstanță agravantă, Alstom și societăților din grupul Areva li s-a aplicat o majorare cu 50 % din cuantumul de bază al amenzii lor de bază, identică celei aplicate Siemens, pentru motivul că întreprinderea în cauză își asumase în mod asemănător întreprinderii conduse de Siemens, în mod durabil, funcțiile de „secretar european” al înțelegerii. Alstom critică în special această identitate de tratament, susținând că situația întreprinderii în cauză este diferită de cea a întreprinderii conduse de Siemens, în sensul că aceasta și-a asumat funcțiile de „secretar european” al înțelegerii pe o perioadă de două ori mai scurtă decât întreprinderea condusă de Siemens.

303 După cum s-a arătat deja, din considerentele (147) și (178) ale deciziei atacate reiese că întreprinderea condusă de Siemens și-a asumat funcțiile de „secretar european" al înțelegerii de la debutul acesteia, la 15 aprilie 1988, până în luna septembrie 1999, respectiv o perioadă de aproximativ 11 ani și 5 luni, și că, după plecarea sa din înțelegere, întreprinderea în cauză și-a asumat aceleași funcții de la sfârșitul anului 1999 până la sfârșitul activităților înțelegerii, la 11 mai 2004. În plus, întrucât nu le-a fost aplicată teoria succesiunii economice (punctul 111 de mai sus), în speță, Alstom și societățile din grupul Areva pot răspunde personal pentru înțelegere numai pentru perioada în care conduceau, direct sau indirect, activitățile întreprinderii în cauză. Din articolul 1 literele (b)-(f) din decizia atacată, interpretat în lumina considerentelor (358) și (371) ale acesteia, rezultă că rolul de conducător al încălcării avut de întreprinderea în cauză poate fi imputat:

— Alstom, numai de la sfârșitul anului 1999 până la 8 ianuarie 2004, respectiv o perioadă de aproximativ 4 ani și 2 luni;

— Areva T & D SA, numai de la sfârșitul anului 1999 până la 11 mai 2004, respectiv o perioadă de aproximativ 4 ani și 7 luni;

— Areva T & D AG, numai de la 22 decembrie 2003 până la 11 mai 2004, respectiv o perioadă de aproximativ 5 luni;

— Areva și Areva T & D Holding, numai din 9 ianuarie 2004 până la 11 mai 2004, respectiv o perioadă de aproximativ 4 luni.

304 Așadar, în orice ipoteză, există o diferență substanțială între durata exercitării funcțiilor de „secretar european” al înțelegerii de o întreprindere aflată sub conducerea Siemens și durata exercitării aceleiași funcții de întreprinderea în cauză, sub conducerea Alstom și a societăților din grupul Areva.

305 În decizia atacată, Comisia s-a concentrat pe faptul că, atât întreprinderea condusă de Siemens, cât și întreprinderea în cauză și-au asumat individual „secretariatul european” al înțelegerii, în mod stabil și durabil. Cu privire la acest aspect, trebuie arătat că, deși Alstom a menționat în mod întemeiat că, în considerentele (147) și (191) ale deciziei atacate, întreprinderea în cauză este identificată doar ca „secretar european temporar” al înțelegerii la sfârșitul anului 1999 sau la începutul anului 2000, nu contestă că, în luna martie 2002, s-a convenit ca își va asuma individual acest secretariat pentru o durată nedeterminată și, prin urmare, în mod stabil și durabil. În plus, considerația potrivit căreia întreprinderea în cauză și-a asumat individual și în mod stabil și durabil „secretariatul european” al înțelegerii nu este repusă în discuție de faptul, invocat de Alstom, că întreprinderea în cauză și-a asumat funcțiile de „secretar european” al înțelegerii numai pentru o perioadă limitată la aproximativ 4 ani și 2 luni, din moment ce această împrejurare factuală este independentă de voința Alstom și rezultă numai din faptul că, în urma sesizării din partea ABB (a se vedea punctul 10 de mai sus), Comisia a intervenit pentru încetarea încălcării.

306 Problema care se ridică este dacă diferența substanțială existentă între perioadele de exercitare a funcțiilor de „secretar european” al înțelegerii imputabile diferitelor întreprinderi în cauză este sau nu este pertinentă în raport cu circumstanța agravantă aferentă rolului de conducător al încălcării sau dacă o asemenea diferență putea, în speță, să nu fie luată în considerare în raport cu împrejurarea că secretariatul european fusese asumat în mod individual, stabil și durabil de întreprinderile menționate.

307 În împrejurările prezentei cauze, și anume în cazul unei încălcări de lungă durată în cursul căreia diferite întreprinderi au avut succesiv, sub conducerea diferitelor societăți, în perioade bine determinate rolul de conducător al încălcării, principiile egalității de tratament și proporționalității impun ca societăților care au condus una sau mai multe întreprinderi care au avut sub conducerea lor rolul de „conducător al încălcării" să li se aplice o majorare diferită a cuantumului de bază al amenzilor care le revin atunci când este substanțial diferită perioada în care acea întreprindere sau acele întreprinderi au avut acel rol sub conducerea acelor societăți. Trebuie amintit că rolul de conducător se raportează la funcționarea înțelegerii (a se vedea punctul 281 de mai sus) și că, spre deosebire de rolul de instigator al încălcării, se înscrie în mod obligatoriu într-o anumită perioadă. Prin urmare, trebuie să se țină seama de faptul că unei societăți care a condus una dintre întreprinderile care au participat la înțelegere i se poate imputa rolul motrice avut de aceasta din urmă în funcționarea înțelegerii în cel mult de un sfert din perioada săvârșirii încălcării, precum în cazul Alstom și al societăților din grupul Areva, în timp ce unei alte societăți, care a condus o altă întreprindere care a participat la înțelegere, i se poate imputa rolul motrice avut de aceasta din urmă în funcționarea înțelegerii pentru mai mult de trei sferturi din acea perioadă, precum în cazul Siemens. În definitiv, în cursul ședinței, însăși Comisia a recunoscut că durata în care o întreprindere avea un rol de „conducător al încălcării" era un criteriu care trebuia luat în considerare pentru a aprecia agravarea răspunderii care trebuia să decurgă dintr-un asemenea rol (a se vedea punctul 39 de mai sus).

308 Rezultă că, prin impunerea în decizia atacată a unei majorări identice a cuantumului de bază al amenzii aplicate Alstom și societăților din grupul Areva, pe de o parte, și a cuantumului de bază al amenzii aplicate Siemens, pe de altă parte, deși perioadele în care întreprinderea în cauză sau întreprinderile în cauză au exercitat, sub conducerea lor, funcțiile de „secretar european" al înțelegerii erau substanțial diferite, Comisia a încălcat principiile egalității de tratament și proporționalității.

309 În continuare, trebuie arătat că, în ceea ce privește circumstanța agravantă aferentă rolului de conducător al încălcării, ABB a fost tratată diferit față de Alstom și de societățile din grupul Areva, deoarece, spre deosebire de acestea din urmă, nu a fost

calificată „conducător al înțelegerii” și, așadar, nu i s-a impus o majorare a cuantumului de bază al amenzii aplicate pe baza acestei circumstanțe agravante. Alstom și societățile din grupul Areva critică această diferență de tratament, susținând că situația ABB era comparabilă cu situația lor în ceea ce privește circumstanța agravantă aferentă rolului de conducător al încălcării.

310 Cu toate acestea, nici nu s-a demonstrat, nici nu s-a afirmat că ABB și-a asumat funcțiile de „secretar european” al înțelegerii sau că ABB a exercitat în mod individual, stabil și durabil toate funcțiile atribuite în mod obișnuit secretarului respectiv. În plus, deși s-a admis în general, chiar de către Comisie, că ABB a avut un „rol semnificativ” în cadrul înțelegerii, nu s-a demonstrat că acest rol ar fi fost comparabil, în ceea ce privește funcționarea înțelegerii, cu cel avut de întreprinderea în cauză sau de întreprinderea condusă de Siemens, în calitate de „secretar european” al înțelegerii. Prin urmare, nu s-a dovedit că ABB s-a aflat într-o situație comparabilă cu situația în care s-a aflat Alstom și cu situația în care s-au aflat societățile din grupul Areva ori chiar cu situația în care s-a aflat Siemens.

311 Chiar dacă se presupune aplicarea nelegală de către Comisie a criteriilor care au determinat calificarea drept conducător al încălcării, astfel cum au fost amintite la punctul 283 de mai sus, prin faptul că nu a reținut această calificare în sarcina ABB, în pofida rolului semnificativ avut de această întreprindere în cadrul înțelegerii, o asemenea nelegalitate, săvârșită în favoarea altuia, nu ar justifica admiterea prezentelor critici care vizează anularea, invocate de Alstom și de societățile din grupul Areva, în conformitate cu jurisprudența citată la punctul 297 de mai sus.

312 Rezultă că se impune respingerea criticilor întemeiate pe o încălcare a principiului nediscriminării prin faptul că Alstom și societățile din grupul Areva nu au fost tratate în același mod ca ABB, deși se aflau într-o situație comparabilă.

313 În sfârșit, trebuie arătat că Alstom și societățile din grupul Areva au fost deopotrivă tratate în mod diferit față de societățile care conduceau întreprinderile japoneze la momentul participării lor la încălcarea constatată la articolul 1 din decizia atacată, în ceea ce privește circumstanța agravantă aferentă rolului de conducător al încălcării. În considerentul (511) al deciziei atacate, Comisia a arătat, cu privire la acest aspect, că „rolul de secretar japonez […] privea în esență schimburile dintre omologii japonezi și schimburile cu secretarul european pentru proiectele [GIS] din afara SEE” și că acest rol „era îndeplinit prin rotație, pentru perioade scurte, de Hitachi, de Toshiba și de Melco”, pentru a concluziona din aceste împrejurări, în esență, că nu era asimilabil unui rol de „conducător al înțelegerii” în sensul punctului 2 a treia liniuță din Liniile directoare. Alstom și societățile din grupul Areva critică această diferență de tratament susținând că, în măsura în care întreprinderea pe care au condus-o succesiv exercitase funcțiile de „secretar european” al înțelegerii o perioadă de aproximativ 4 ani, acestea se aflau într-o situație substanțial comparabilă cu situația societăților care, individual, au condus o întreprindere japoneză care a exercitat funcțiile de „secretar japonez” într-o perioadă echivalentă.

314 În decizia atacată, în cadrul aprecierii privind circumstanța agravantă aferentă rolului de conducător al încălcării, Comisia a considerat că nu erau comparabile exercitarea funcțiilor de „secretar european” al înțelegerii și exercitarea funcțiilor de „secretar japonez” al înțelegerii. Comisia a ținut seama de faptul că „rolul secretarului japonez […] privea în esență schimburile dintre omologii japonezi și schimburile cu secretarul european în privința proiectelor din afara SEE”. Cu privire la acest aspect, Comisia a arătat, în considerentele (127), (128) și (246) ale deciziei atacate, că participarea întreprinderilor japoneze la încălcarea constatată la articolul 1 din decizia atacată era legată în principal de existența „înțelegerii comune” (a se vedea punctul 29 de mai sus), potrivit căreia întreprinderile japoneze se abțineau să facă oferte pentru proiectele GIS în SEE. Astfel, din această „înțelegere comună” rezultă că, spre deosebire de „secretariatul european”, „secretariatul japonez” nu a avut un rol motrice în funcționarea înțelegerii în cadrul SEE și că societățile care conduceau întreprinderile japoneze însărcinate cu secretariatul respectiv nu au o răspundere specifică în această privință.

Criticile formulate de Alstom și de societățile din grupul Areva, potrivit cărora ele au fost tratate în mod diferit față de societățile japoneze, în măsura în care Comisia nu a aplicat societăților japoneze majorarea cuantumului amenzii pe baza circumstanței agravante aferente rolului de conducător al încălcării avut de întreprinderile conduse de aceste societăți japoneze, trebuie, așadar, înlăturate, situația lor nefiind comparabilă cu situația societăților japoneze în cauză.

315 Chiar dacă se presupune aplicarea nelegală de către Comisie a criteriilor care au determinat calificarea drept conducător al încălcării, astfel cum au fost amintite la punctul 283 de mai sus, fără a reține această calificare în sarcina societăților japoneze care conduceau întreprinderile care au exercitat succesiv funcțiile de „secretar japonez" al înțelegerii, pentru perioade de 2 ani, o asemenea nelegalitate, săvârșită în favoarea altuia, nu ar justifica admiterea criticilor menționate la punctul 314 de mai sus, în conformitate cu jurisprudența citată la punctul 297 de mai sus.

316 Rezultă că se impune respingerea criticilor formulate de Alstom și de societățile din grupul Areva, întemeiate pe o încălcare a principiului nediscriminării, prin faptul că Alstom și societățile din grupul Areva au fost tratate diferit față de societățile japoneze, deși se aflau într-o situație comparabilă.

317 Din considerațiile de mai sus rezultă că articolul 2 literele (b) și (c) din decizia atacată încalcă principiul proporționalității, precum și principiul egalității de tratament sau al nediscriminării prin faptul că impune Alstom și societăților din grupul Areva, pe baza circumstanței agravante întemeiate pe rolul de conducător al înțelegerii, o majorare cu 50 % a cuantumului de bază al amenzilor care le sunt aplicate, identică celei aplicate Siemens. În consecință, articolul 2 literele (b) și (c) din decizia atacată se anulează.

318 Prin urmare, conform concluziilor privind reformarea formulate de Alstom și de societățile din grupul Areva, Tribunalul trebuie să își exercite competența de fond întemeiată pe articolul 229 CE, pe articolul 17 din Regulamentul nr. 17 și pe articolul 31 din Regulamentul nr. 1/2003 și, în acest cadru, să aprecieze în nume propriu circumstanțele pertinente din speță pentru a stabili majorarea cuantumului de bază al amenzilor pe care trebuie să le impună societăților în cauză pe baza circumstanței agravante întemeiate pe rolul de conducător al încălcării avut de întreprinderea în cauză (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții din 9 noiembrie 1983, Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin/Comisia, 322/81, Rec., p. 3461, punctul 111, și Hotărârea Curții din 18 septembrie 2003, Volkswagen/Comisia, punctul 88 de mai sus, punctele 149 și 151, Hotărârea Tribunalului BASF/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctele 303, 394 și 455). Cu privire la acest aspect, trebuie amintit că această competență de fond conferită instanței Uniunii de articolul 17 din Regulamentul nr. 17 și de articolul 31 din Regulamentul nr. 1/2003 o împuternicește, dincolo de simplul control al legalității sancțiunii, să substituie aprecierea Comisiei cu propria apreciere și, în consecință, să elimine, să reducă sau să majoreze amenda aplicată atunci când îi este supusă aprecierii problema cuantumului acesteia (punctele 226 și 227 de mai sus, Hotărârea din 8 februarie 2007, Groupe Danone/Comisia, punctul 126 de mai sus, punctele 61 și 62, și Hotărârea Tribunalului din 12 decembrie 2007, BASF și UCB/Comisia, T-101/05 și T-111/05, Rep., p. II-4949, punctul 213).

319 Se impune asigurarea faptului ca majorarea aferentă rolului de conducător al înțelegerii avut de întreprinderea în cauză să fie stabilită la un nivel care să îi garanteze caracterul descurajator (a se vedea, în acest sens și prin analogie, Hotărârile ACF Chemiefarma/Comisia, punctul 87 de mai sus, punctul 173, și Archer Daniels Midland/Comisia, punctul 235 de mai sus, punctul 141), cu alte cuvinte, un nivel care descurajează întreprinderile să își asume funcții esențiale pentru buna funcționare a unei înțelegeri.

320 În speță, trebuie să se țină seama de împrejurarea că, sub conducerea Alstom și a societăților din grupul Areva, întreprinderea în cauză și-a asumat individual „secretariatul european” al înțelegerii, în mod stabil și durabil. În plus, trebuie să se țină seama de faptul că, în timp ce era condusă direct sau indirect de Alstom și de Areva T & D SA (denumită anterior Alstom T & D SA), aceasta și-a asumat „secretariatul european” la un moment la care înțelegerea era destabilizată într-un mod specific,

din punct de vedere european, prin părăsirea înțelegerii de întreprinderea condusă de Siemens, care fusese „secretarul european" al înțelegerii din 1988 și care era un actor principal pe piață, atât în afara, cât și în interiorul Europei, astfel cum rezultă din considerentul (178) al deciziei atacate. Mai mult, trebuie arătat că Alstom însăși a recunoscut, în înscrisurile sale, că „[ea] era, în intervalul 2000-2004, singura întreprindere care să poată să își asume rol[ul de «secretar european» al înțelegerii], din cauza intereselor existente la nivel european".

321 Din toate aceste elemente rezultă că întreprinderea în cauză a avut un rol determinant în continuarea și în funcționarea înțelegerii în intervalul cuprins între sfârșitul anului 1999 și 8 ianuarie 2004.

322 Pe de altă parte, trebuie să se țină seama de faptul că, după cum reiese din cuprinsul punctului 303 de mai sus, perioada în care întreprinderea condusă de Siemens a exercitat, sub conducerea acesteia, funcțiile de „secretar european" al înțelegerii era substanțial mai lungă decât perioadele în care întreprinderea în cauză a exercitat, sub conducerea Alstom și a Areva T & D SA, funcțiile de „secretar european" al înțelegerii și mult mai lungă decât perioadele în care întreprinderea în cauză a exercitat, sub conducerea Areva T & D AG, a Areva sau a Areva T & D Holding, funcțiile de „secretar european" al înțelegerii.

323 Având în vedere toate aceste circumstanțe, se va face o justă apreciere a rolului de conducător al încălcării avut de întreprinderea în cauză și imputabil Alstom și societăților din grupul Areva prin aplicarea:

— în sarcina Alstom, a unei majorări cu 35 % a cuantumului de bază al amenzii aplicate, fiind astfel necesar ca amenda datorată de această societate pe acțiuni să fie stabilită la un cuantum de 58 522 500 de euro, din care suma de 48 195 000 de euro în solidar cu Areva T & D SA;

— în sarcina Areva T & D SA, a unei majorări cu 35 % a cuantumului de bază al amenzii aplicate, fiind astfel necesar ca amenda datorată de această societate, în solidar cu Alstom, să fie stabilită la un cuantum de 48 195 000 de euro, din care suma 20 400 000 de euro în solidar cu Areva T & D AG, cu Areva și cu Areva T & D Holding;

— și în sarcina Areva T & D AG, a Areva și a Areva T & D Holding, a unei majorări cu 20 % a cuantumului de bază al amenzii, fiind astfel necesar ca amenda datorată de aceste societăți, în solidar cu Areva T & D SA, să fie stabilită la un cuantum de 20 400 000 de euro.

Cu privire la al șaptelea motiv invocat de societățile din grupul Areva, întemeiat pe o eroare vădită de apreciere și pe o încălcare a articolului 81 CE și a articolului 53 din Acordul privind SEE, precum și a Comunicării privind cooperarea, ca urmare a refuzului Comisiei de a le acorda o reducere, în temeiul cooperării lor în cursul procedurii administrative, a cuantumului amenzii care le-a fost aplicată

— Argumentele părților

324 Prin intermediul celui de al șaptelea motiv, care cuprinde două aspecte, societățile din grupul Areva contestă refuzul Comisiei de a le acorda o reducere a cuantumului amenzii, în conformitate cu Comunicarea privind cooperarea, pentru motivul că informațiile pe care le-au furnizat nu ar fi avut valoare adăugată semnificativă. Primul aspect este întemeiat pe o eroare vădită de apreciere în privința întinderii cooperării lor. Comisia ar fi considerat în mod greșit că declarațiile date de societățile din grupul Areva, astfel cum sunt cuprinse în declarația lor formulată în temeiul Comunicării privind cooperarea și în răspunsul la comunicarea privind obiecțiunile, erau contradictorii și ambigue și că, prin urmare, le lipsea fiabilitatea. Al doilea aspect este

întemeiat pe o încălcare a articolului 81 CE și a articolului 53 din Acordul privind SEE, precum și a Comunicării privind cooperarea, din cauza refuzului Comisiei de a le acorda o reducere a amenzii care le-a fost aplicată. Societățile din grupul Areva susțin că, prin confirmarea participării întreprinderii conduse de Siemens la reuniunea din septembrie 1999 în cursul procedurii administrative, au furnizat Comisiei un element de probă având o valoare adăugată semnificativă în raport cu elementele de probă aflate deja în posesia ei. Astfel, mărturia lor ar fi avut un rol decisiv prin faptul că ar fi permis Comisiei să înlăture îndeplinirea prescripției în privința participării întreprinderii conduse de Siemens la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 24 aprilie 1999 și chiar de a prelungi durata acelei participări la încălcare până la 1 septembrie 1999.

325 Comisia contestă argumentele invocate de societățile din grupul Areva și solicită respingerea motivului.

— Aprecierea Tribunalului

326 Potrivit jurisprudenței, reducerea amenzilor în cazul cooperării întreprinderilor participante la încălcări ale dreptului comunitar al concurenței se întemeiază pe ideea că o astfel de cooperare facilitează sarcina Comisiei de a constata existența unei încălcări și, după caz, de a pune capăt acestei încălcări (Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia, punctul 131 de mai sus, punctul 399, Hotărârea Tribunalului BPB de Eendracht/Comisia, punctul 235 de mai sus, punctul 325, și Hotărârea Tribunalului din 14 mai 1998, Finnboard/Comisia, T-338/94, Rec., p. II-1617, punctul 363).

327 Punctele 20-23 din Comunicarea privind cooperarea au următorul cuprins:

„20 Întreprinderile care nu îndeplinesc condițiile prevăzute la [Secțiunea A «Imunitatea la amenzi»] pot totuși beneficia de o reducere a amenzii care i-ar fi fost altfel aplicată.

21 Pentru a putea îndeplini condițiile necesare pentru o astfel de reducere, o întreprindere trebuie să furnizeze Comisiei elementele de probă cu privire la presupusa încălcare care reprezintă o valoare adăugată semnificativă în raport cu elementele de probă aflate deja în posesia Comisiei și trebuie să înceteze participarea la presupusa activitate ilicită cel mai târziu la momentul la care furnizează aceste elemente de probă.

22 Noțiunea «valoare adăugată» se referă la măsura în care probele furnizate întăresc, prin natura și/sau prin nivelul de detaliere al acestora, capacitatea Comisiei de a demonstra existența faptelor în cauză. În această evaluare, Comisia consideră în general că probele scrise care se raportează la perioada din care datează faptele au o valoare mai mare decât probele stabilite ulterior. De asemenea, se consideră în general că probele incriminatorii care sunt direct relevante pentru faptele în cauză au o valoare mai mare decât cele care au o relevanță indirectă.

23 Comisia stabilește în cazul oricărei decizii finale adoptate la finalul procedurii administrative:

(a) dacă probele furnizate de o întreprindere reprezintă o valoare adăugată semnificativă în raport cu probele aflate în posesia Comisiei la acea dată;

(b) nivelul reducerii de care va beneficia întreprinderea […].

Pentru a stabili nivelul reducerii […], Comisia ia în considerare data la care probele care îndeplinesc condițiile prevăzute la [punctul] 21 au fost prezentate și măsura în care acestea reprezintă valoare adăugată. De asemenea, ea ține seama de întinderea și de continuitatea cooperării pe care întreprinderea o dovedește de la data contribuției sale.

În plus, dacă o întreprindere furnizează probe de fapt care anterior nu au fost luate în considerare de Comisie și care au o incidență directă asupra gravității sau a duratei presupusei înțelegeri, Comisia nu ține seama de aceste fapte pentru a stabili cuantumul amenzii aplicate întreprinderii care le-a furnizat." [traducere neoficială]

328 După cum s-a menționat la punctul 29 din Comunicarea privind cooperarea, aceasta a creat așteptări legitime pe care se întemeiază întreprinderile care doresc să informeze Comisia cu privire la existența unei înțelegeri. Având în vedere încrederea legitimă pe care întreprinderile care doresc să colaboreze cu Comisia au putut să o aibă din această comunicare, Comisia are, așadar, obligația să i se conformeze cu ocazia aprecierii cooperării acestora în cadrul stabilirii cuantumului amenzii impuse întreprinderii în cauză (a se vedea, prin analogie, Hotărârea Tribunalului din 15 martie 2006, Daiichi Pharmaceutical/Comisia, T-26/02, Rec., p. II-713, punctul 147 și jurisprudența citată).

329 În limitele trasate de Comunicarea privind cooperarea, Comisia beneficiază însă de o largă putere de apreciere pentru a evalua dacă elementele de probă comunicate de o întreprindere au sau nu au valoare adăugată, în sensul punctului 22 din Comunicarea privind cooperarea, și, eventual, pentru a admite o reducere în favoarea unei întreprinderi în temeiul acestei comunicări (a se vedea, prin analogie, Hotărârea Dansk

Rørindustri și alții/Comisia, punctul 131 de mai sus, punctele 393 și 394). Această evaluare face obiectul unui control jurisdicțional restrâns.

330 În legătură cu cooperarea din partea Areva, în considerentele (530)-(532) ale deciziei atacate, Comisia a arătat următoarele:

„(530) [Areva] a fost a doua întreprindere care a contactat Comisia în temeiul Comunicării privind [cooperarea]. Aceasta și-a anunțat voința de a coopera la 14 mai 2004. La 18 mai și la 25 mai 2004, ea a depus o declarație în care recunoștea existența unei înțelegeri și a oferit o descriere globală a activităților anticoncurențiale.

(531) Deși descrierea globală cuprinsă în declarația dată de [Areva] era, în ansamblu, conformă cu elementele furnizate de ABB, aceasta conținea puține informații care să poată fi considerate că reprezintă «valoare adăugată». Singura informație care a avut valoare adăugată era declarația potrivit căreia 26 martie 2002 era data la care Siemens și-a reluat participarea la reuniunile înțelegerii. Această informație privea o prelungire a duratei participării Siemens cu 3 luni, însă nu întărea în mod semnificativ capacitatea Comisiei de a dovedi aceste fapte și, prin urmare, nu s-a considerat că reprezintă o valoare adăugată semnificativă. Mai mult, anumite declarații [date de Areva] au fost respinse în prezenta decizie din cauza lipsei lor de fiabilitate [a se vedea, de exemplu, considerentele (290) și (291) ale deciziei atacate], aspect care nu a facilitat concluziile Comisiei în prezentul caz.

(532) În concluzie, informațiile furnizate de [Areva] nu reprezintă o valoare adăugată semnificativă care ar permite Comisiei să îi acorde o reducere a amenzii în temeiul Comunicării privind [cooperarea]."

331 Într-o primă etapă, trebuie să se verifice dacă a fost săvârșită de Comisie o eroare vădită de apreciere prin faptul că a apreciat că declarațiile date de societățile din grupul Areva, menționate în considerentul (531) al deciziei atacate, erau contradictorii și ambigue și, prin urmare, le lipsea fiabilitatea.

332 În considerentele (290) și (291) ale deciziei atacate, Comisia a constatat următoarele:

„(290) Comisia nu se poate baza pe declarațiile date de [Areva], de Melco, de Hitachi/JAEPS și de Toshiba în ceea ce privește afirmațiile fiecăreia dintre ele potrivit cărora înțelegerea ar fi încetat prima dată fie în cursul anului 1997 ([Areva]), fie în luna septembrie 1999 (Melco […] și Toshiba […]) sau în cursul anului 1999 după retragerea Siemens (Hitachi/JAEPS […]), fie chiar în jurul lunii septembrie 2000 (Fuji […]). Cu privire la acest aspect, declarațiile lor nu sunt fiabile, deoarece se contrazic reciproc și […] sunt în contradicție cu probele de la dosar. Melco, Toshiba, Fuji, ABB, Alstom, Reyrolle/VA Tech și Magrini/Schneider (devenite ulterior VAS și, prin urmare, VA Tech) au continuat să participe la reuniuni multilaterale în 2000 și/sau în 2001 [a se vedea considerentele (191)-(198) ale deciziei atacate]. În plus, acestea sunt ambigue și puțin concludente.

(291) [Areva] a dat declarații contradictorii și ambigue. Ea a afirmat [în declarația dată în temeiul Comunicării privind cooperarea] că ceea ce consideră drept prima înțelegere a încetat la sfârșitul anului 1997, în timp ce, în răspunsul la comunicarea privind obiecțiunile […], a declarat, dimpotrivă, că perioada cuprinsă între septembrie 1999 și martie 2002 constituise o perioadă de tranziție în care reuniunile fuseseră mai puțin frecvente și, menținându-și pe deplin caracterul anticoncurențial, nu au avut efecte anticoncurențiale notabile.”

333 În ceea ce privește declarația dată la 18 mai și la 25 mai 2004 de societățile din grupul Areva în temeiul Comunicării privind cooperarea, depusă la dosarul prezentei proceduri, părțile nu contestă că, în considerentul (291) al deciziei atacate, Comisia a făcut trimitere la următoarea declarație:

„O primă înțelegere exista de la sfârșitul anilor'80 și până în 1997, atunci când a fost întreruptă. [Î]ncepând cu anul 1997, participanții au continuat să se întâlnească, însă nu s-au pus de acord nici cu privire la împărțirea pieței, nici cu privire la prețuri, iar întâlnirile referitoare la această înțelegere au încetat în 1999, Siemens retrăgându[-se] definitiv."

334 În ceea ce privește răspunsul dat de societățile din grupul Areva la comunicarea privind obiecțiunile din 30 iunie 2006, din nota de subsol 353 referitoare la considerentul (291) al deciziei atacate reiese că a fost avută în vedere de Comisie următoarea declarație:

„Deși este adevărat că membrii înțelegerii, alții decât Siemens și Hitachi, au continuat să participe la reuniuni, acestea erau de două ori mai puțin frecvente față de perioada anterioară și nu mai aveau efecte anticoncurențiale sensibile […] Cu privire la metodele aplicate, perioada cuprinsă între septembrie 1999 și martie 2002 era o perioadă de tranziție și de «tatonare» în cadrul înțelegerii, între prăbușirea sistemului Acordului GQ și intervenția unui sistem nou aplicat după luna martie 2002 […] Menținându-și pe deplin caracterul anticoncurențial cu privire la anumite aspecte, aceste reuniuni aveau însă, prin numărul scăzut de proiecte [GIS] împărțite (care făcea inutilă aplicarea mecanismelor [Acordului GQ]) și prin natura teoretică a discuțiilor privind o organizare a înțelegerii diferită [de cea din Acordul GQ], un efect anticoncurențial redus în mod clar în perioada dintre luna septembrie 1999 și luna martie 2002 […]"

335 Având în vedere aceste declarații, trebuie să se constate că nu s-a săvârșit de către Comisie o eroare vădită de apreciere prin evidențierea caracterului lor contradictoriu și ambiguu. Astfel, în timp ce, în declarația dată în temeiul Comunicării privind cooperarea, se părea că societățile din grupul Areva se refereau la o succesiune de încălcări distincte, o primă înțelegere încetând să existe în 1997 sau, în orice caz, în septembrie 1999, în răspunsul lor la comunicarea privind obiecțiunile, se părea că ele admiteau existența unei încălcări unice și continue, perioada dintre septembrie 1999 și martie 2002 fiind prezentată doar ca o perioadă de tranziție și de „tatonare" în funcționarea înțelegerii. În plus, trebuie să se țină seama de faptul că, după cum a arătat Comisia în considerentul (290) al deciziei atacate, declarațiile date de societățile din grupul Areva potrivit cărora înțelegerea sau o primă înțelegere ar fi încetat pentru prima dată în cursul anului 1997 au fost contrazise de declarațiile date de alți membri ai înțelegerii, precum și de anumite elemente de probă din dosar. În această măsură, nu se poate considera că elementele furnizate de societățile din grupul Areva au facilitat misiunea Comisiei având ca obiect constatarea existenței unei încălcări și că, prin urmare, acestea îndeplineau condiția prevăzută la punctul 21 din Comunicarea privind cooperarea.

336 În consecință și fără a fi necesar să se ridice problema referitoare la motivele care pot justifica lipsa de fiabilitate a elementelor respective, trebuie să se concluzioneze că decizia atacată nu este viciată de o eroare vădită de apreciere prin faptul că în aceasta se refuză acordarea unei reduceri a cuantumului amenzilor aplicate societăților din grupul Areva în temeiul Comunicării privind cooperarea.

337 În a doua etapă, trebuie să se verifice în ce măsură Comisia a încălcat articolul 81 CE și articolul 53 din Acordul privind SEE, precum și punctul 21 din Comunicarea privind cooperarea prin faptul că nu a ținut seama că, din moment ce a confirmat că întreprinderea condusă de Siemens s-a retras din înțelegere abia în luna septembrie 1999, declarația dată de societățile din grupul Areva în temeiul Comunicării privind cooperarea conținea un element cu o valoare adăugată semnificativă.

338 În considerentul (186) al deciziei atacate, Comisia a arătat următoarele:

„Siemens afirmă că a încetat să participe la reuniunile înțelegerii după reuniunea la vârf de la Sydney din 24 aprilie 1999. ABB a arătat că Siemens încetase să participe la reuniunile înțelegerii de la sfârșitul anului 1999 […] Comisia a demonstrat că retragerea Siemens a avut loc cel mai devreme în septembrie 1999. Un înscris identificat în incintele VA Tech, citat în întregime în nota [de] subsol [94] de mai sus, confirmă că părăsirea de către Siemens a reuniunilor avea ca dată luna septembrie 1999. În acest înscris se arată următoarele: «Stop 3 = = > 09/99» («3» semnifică Siemens) și se enumeră în continuare cotele de piață în intervalul 1988-1998. [Acest fapt] este confirmat de [Areva], de Melco […], de Fuji […] și de Hitachi/JAEPS […]”

339 În plus, din nota de subsol 94 a deciziei atacate, necontestată de societățile din grupul Areva, reiese că „[n]umărul [3] era codul aferent Siemens cu ocazia creării documentului, la 10 iunie 2003”.

340 În considerentul (142) al deciziei atacate, în legătură cu acest aspect, Comisia a arătat următoarele:

„Cel puțin cu începere din luna iulie 2002 (a se vedea tabelul II), membrii au utilizat un ansamblu diferit de coduri, după cum a explicat ABB […], ale cărei declarații în această privință sunt confirmate de probe contemporane ale faptelor […] și de declarațiile date de alte părți la finalizarea inspecțiilor ([Areva], VA Tech […], Hitachi/JAEPS […] și Siemens […]”

341 Tabelul II, introdus în considerentul (142) al deciziei atacate, recapitula „Codurile utilizate cel puțin cu începere din luna iulie 2002”. Reieșea că codul aferent tuturor părților europene era „0”, codul aferent ABB era „1”, codul aferent Alstom era „2”,

codul aferent Siemens era „3”, codul aferent VA Tech era „4”, codul aferent tuturor părților japoneze era „5”, codul aferent JAEPS era „6”, iar codul aferent TM T & D era „7”.

342 La nota de subsol 128 din decizia atacată, s-au arătat următoarele:

„[F]aptul [că s-au utilizat coduri diferite cel puțin din luna iulie 2002] este confirmat de un înscris al domnului Z. (VA Tech), datând cu aproximație din luna august 2002 și în care se confirmă că membrii înțelegerii aveau interdicția să comunice *via* un «pivot». Aceștia ar evita orice reuniune și orice comunicare pe suport de hârtie și ar utiliza codurile 1, 2, 3, 4, 6, 7 pentru a desemna ABB, [Alstom], Siemens, VA Tech, Hitachi/JAEPS și, respectiv, TM T & D și ar indica nivelul de preț aproximativ pe care ar dori să îl aplice.”

343 Din elementele de mai sus reiese că, înainte chiar de declarația dată de societățile din grupul Areva, Comisia era în posesia declarației date de ABB în temeiul Comunicării privind cooperarea, potrivit căreia Siemens încetase să participe la reuniunile înțelegerii de la sfârșitul anului 1999 și fusese desemnată, începând cu luna iulie 2002, prin codul „3”. De asemenea, Comisia deținea deja elemente de probă scrise care se raportau în amonte până la perioada încălcării, din care rezulta sau din care se putea deduce codul aferent Siemens, respectiv „3”, în vara anului 2002 și încetarea participării sale la încălcare în luna septembrie 1999. Valoarea probatorie a acestor înscrisuri, invocate de Comisie în decizia atacată, nu a fost contestată de societățile din grupul Areva și, prin urmare, nu poate fi repusă în discuție în cauza T-117/07. În această măsură, în cauza T-117/07, nu se poate reține că declarația dată de societățile din grupul Areva în temeiul Comunicării privind cooperarea a fost concludentă pentru constatarea Comisiei potrivit căreia Siemens a participat la încălcare până în luna septembrie 1999. De asemenea, în cauza T-117/07, nu se poate reține că declarația dată de societățile din grupul Areva a facilitat sarcina Comisiei și că, în această măsură, îndeplinea condiția prevăzută la punctul 21 din Comunicarea privind cooperarea,

care să permită Areva T & D SA, Areva T & D AG, Areva și Areva T & D Holding să beneficieze de o reducere a cuantumului amenzilor care le-au fost aplicate.

344 Prin urmare, în decizia atacată, Comisia nu a încălcat nici articolul 81 CE, nici articolul 53 din Acordul privind SEE, nici chiar punctul 21 din Comunicarea privind cooperarea prin faptul că a refuzat să acorde o reducere a cuantumului amenzilor aplicate societăților din grupul Areva pe baza declarației acestora în temeiul Comunicării privind cooperarea.

Cu privire la al optulea motiv invocat de Alstom, întemeiat, cu titlu principal, pe o încălcare a Liniilor directoare și, cu titlu subsidiar, pe o încălcare a principiului proporționalității

— Argumentele părților

345 Prin intermediul celui de al optulea motiv, Alstom susține, cu titlu principal, că articolul 2 literele (b) și (c) din decizia atacată este viciat de o eroare de drept prin faptul că se întemeiază, în vederea stabilirii cuantumului amenzii ca urmare a participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 1 ianuarie 2004, pe cifra de afaceri realizată de aceasta pe întreg teritoriul SEE, chiar dacă Acordul privind SEE a intrat în vigoare abia la 1 ianuarie 1994. Cu titlu subsidiar, Alstom susține că principiul proporționalității se opune împrejurării ca acest cuantum al amenzii aplicate să fie majorat artificial prin luarea în considerare a unei cifre de afaceri realizate

în interiorul unui spațiu care nu exista la momentul faptelor, și anume între 15 aprilie 1988 și 1 ianuarie 1994.

346 Comisia contestă argumentele invocate de Alstom și solicită respingerea prezentului motiv ca nefondat.

— Aprecierea Tribunalului

347 Prezentul motiv ridică, în esență, problema dacă în decizia atacată Comisia a stabilit cuantumul amenzii aplicate Alstom ca urmare a participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 8 ianuarie 2004 pe baza cifrei de afaceri realizate de aceasta în cadrul SEE și, în cazul unui răspuns afirmativ, în ce măsură Comisia a săvârșit o eroare de drept.

348 După cum s-a arătat deja la punctul 298 de mai sus, potrivit principiului proporționalității, cuantumul amenzii aplicate ca urmare a unei încălcări a dreptului concurenței trebuie să fie proporțional cu încălcarea constatată, apreciată în ansamblu.

349 Articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 și articolul 23 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1/2003 constituie baza juridică relevantă în temeiul căreia Comisia poate aplica amenzi întreprinderilor și asocierilor de întreprinderi pentru încălcarea articolului 81 CE (a se vedea, prin analogie, Hotărârea din 8 februarie 2007, Groupe Danone/Comisia, punctul 126 de mai sus, punctul 24), precum și, după caz, a articolului 53 din Acordul privind SEE. Acestea prevăd că amenda aplicată fiecărei întreprinderi care a participat la o încălcare nu poate depăși 10 % din cifra sa de afaceri

totală realizată în cursul exercițiului social precedent. Acest plafon are drept scop să evite ca amenzile aplicate de Comisie să fie disproporționate în raport cu importanța întreprinderii în cauză (Hotărârea Curții din 7 iunie 2007, Britannia Alloys & Chemicals/Comisia, C-76/06 P, Rep., p. I-4405, punctul 24). Pe de altă parte, din articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 și din articolul 23 alineatul (3) din Regulamentul nr. 1/2003 rezultă că, pentru stabilirea cuantumului amenzii în interiorul acestei limite, trebuie luate în considerare durata și gravitatea încălcării.

350 În timp ce cuantumul de bază al amenzii este stabilit în funcție de încălcare, gravitatea acesteia este determinată prin referire la numeroși alți factori, în privința cărora Comisia dispune de o marjă de apreciere (Hotărârea din 8 februarie 2007, Groupe Danone/Comisia, punctul 126 de mai sus, punctul 25). Printre elementele de apreciere a gravității unei încălcări pot, după caz, să figureze volumul și valoarea produselor care fac obiectul încălcării, precum și dimensiunea și puterea economică a întreprinderii și, prin urmare, influența pe care aceasta a putut să o exercite pe piață. Rezultă că, în vederea stabilirii amenzii, Comisiei îi este permis să țină seama atât de cifra de afaceri globală a întreprinderii, care reprezintă o informație, chiar aproximativă și imperfectă, asupra dimensiunii și a puterii sale economice, cât și de partea din această cifră de afaceri care provine din vânzarea mărfurilor care fac obiectul încălcării și care este, așadar, de natură să dea o informație asupra amplorii acesteia (Hotărârea Musique Diffusion française și alții/Comisia, punctul 247 de mai sus, punctele 120 și 121; a se vedea Hotărârea Tribunalului din 20 martie 2002, Sigma Technologie/Comisia, T-28/99, Rec., p. II-1845, punctul 86 și jurisprudența citată).

351 În plus, din jurisprudență rezultă că, în vederea aprecierii dimensiunii și a puterii economice a unei întreprinderi la momentul încălcării, se impune luarea în considerare a cifrei de afaceri realizate de această întreprindere în perioada acelei încălcări (Hotărârea Curții din 16 noiembrie 2000, Sarrió/Comisia, C-291/98 P, Rec., p. I-9991, punctul 86). Unicul fapt în care Comisia se raportează, în principiu, la ultimul an complet al perioadei în care a fost săvârșită încălcarea pentru a aprecia realitatea economică,

astfel cum apărea în acea perioadă, nu contravine principiului proporționalității (a se vedea în acest sens Hotărârea Aristrain/Comisia, punctul 215 de mai sus, punctele 128 și 129).

352 Deși Liniile directoare nu constituie temeiul juridic al deciziilor luate de Comisie în materia avută în vedere, ele garantează însă securitatea juridică a întreprinderilor, întrucât determină metodologia pe care Comisia și-a impus-o în scopul stabilirii cuantumului amenzilor (a se vedea Hotărârea din 8 februarie 2007, Groupe Danone/Comisia, punctul 126 de mai sus, punctul 23 și jurisprudența citată).

353 În temeiul Liniilor directoare, gravitatea încălcării este stabilită în funcție de o varietate de elemente, dintre care unele trebuie luate în considerare de Comisie.

354 Cu privire la acest aspect, Liniile directoare prevăd că, în afară de natura încălcării, de impactul său real asupra pieței și de mărimea sa geografică, este necesar să se ia în considerare capacitatea economică efectivă a autorilor încălcării de a cauza prejudicii semnificative altor operatori, în special consumatorilor, și să fixeze amenda la un nivel care să îi asigure un efect suficient de descurajator (punctul 1 A al patrulea paragraf).

355 Pe de altă parte, trebuie să se țină seama și de faptul că marile întreprinderi pot în general să recunoască mai ușor caracterul ilicit al comportamentului lor și să conștientizeze consecințele care decurg din acesta (punctul 1 A al cincilea paragraf).

356 În cazul în care o încălcare implică mai multe întreprinderi, de exemplu, carteluri, se poate aplica o ponderare la cuantumul de plecare general pentru a stabili un cuantum de plecare specific, ținându-se seama de ponderea specifică și, prin urmare, de impactul real al comportamentului ilicit al fiecărei întreprinderi asupra concurenței, în special atunci când există o diferență considerabilă între dimensiunile întreprinderilor care săvârșesc o încălcare de același tip (punctul 1 A al șaselea paragraf).

357 Trebuie să se observe că Liniile directoare nu prevăd că, pentru stabilirea cuantumului amenzilor, trebuie să se țină seama de cifra de afaceri globală sau de cifra de afaceri realizată de întreprinderi pe piața relevantă. Totuși, acestea nici nu interzic luarea în considerare a unei astfel de cifre de afaceri în vederea stabilirii cuantumului amenzii în scopul de a respecta principiile generale ale dreptului comunitar și atunci când împrejurările speței o impun. Astfel, cifra de afaceri poate fi avută în vedere cu ocazia luării în considerare a diferitelor elemente enumerate la punctele 354-356 de mai sus (Hotărârile LR AF 1998/Comisia, punctul 131 de mai sus, punctele 283 și 284, și Archer Daniels Midland și Archer Daniels Midland Ingredients/Comisia, punctul 283 de mai sus, punctul 187).

358 În speță, după ce, în considerentele (474)-(479) ale deciziei atacate, a stabilit gravitatea încălcării ca atare, aceasta fiind calificată drept „foarte gravă", Comisia a luat în considerare elemente de natură să diferențieze tratamentul întreprinderilor individuale, în conformitate cu metodologia stabilită la punctul 1 A din Liniile directoare.

359 Cu privire la acest aspect, din considerentele (480)-(491) ale deciziei atacate rezultă luarea în considerare de către Comisie a capacității economice efective a fiecărui autor al încălcării de a cauza prejudicii semnificative altor operatori, precum și a ponderii specifice și, prin urmare, a impactului real al comportamentului ilicit al fiecărei întreprinderi asupra concurenței pentru a asigura amenzilor aplicate un caracter suficient de descurajator.

360 În considerentele (481) și (482) ale deciziei atacate, Comisia a considerat că, având în vedere caracterul mondial al înțelegerii, se impunea drept bază de comparație a importanței referitoare la fiecare întreprindere partea din cifra de afaceri mondială aferentă proiectelor GIS, deținută de fiecare întreprindere în cursul ultimului an întreg de participare a întreprinderii la încălcarea constatată. În opinia Comisiei, această bază de comparație era de natură să reflecte în mod fidel capacitatea fiecărei întreprinderi de a produce prejudicii grave celorlalți operatori pe teritoriul SEE și să furnizeze un indiciu privind contribuția fiecăreia la eficacitatea înțelegerii în ansamblu sau, dimpotrivă, privind instabilitatea care ar fi prevalat în cadrul înțelegerii dacă întreprinderea respectivă nu ar fi participat la înțelegere.

361 Pentru a stabili cuantumul de bază al amenzii aplicate în sarcina Alstom, Comisia a făcut, așadar, trimitere la cifra de afaceri mondială aferentă proiectelor GIS realizată de întreprinderea în cauză în cursul ultimului an întreg de încălcare, iar nu, după cum susține Alstom, la cifra de afaceri aferentă proiectelor GIS realizată pe întreaga durată a încălcării pe teritoriul SEE. Rezultă că motivul invocat de Alstom este neîntemeiat.

362 În orice ipoteză, din cele de mai sus rezultă că, în decizia atacată, Comisia nu s-a îndepărtat de metoda de calcul enunțată în Liniile directoare, nici nu a depășit cadrul juridic al sancțiunilor definit de articolul 15 din Regulamentul nr. 17 și de articolul 23 din Regulamentul nr. 1/2003, nici nu a încălcat principiul proporționalității prin faptul că a decis să se raporteze, în principiu, la cifra de afaceri mondială aferentă proiectelor GIS realizată de fiecare întreprindere în cursul ultimului an întreg de încălcare pentru a aprecia dimensiunea și puterea economică ce îi sunt caracteristice la momentul încălcării.

363 Rezultă că se impune respingerea motivului întemeiat, cu titlu principal, pe o încălcare a Liniilor directoare și, cu titlu subsidiar, pe o încălcare a principiului proporționalității.

Cu privire la cheltuielile de judecată

364 Potrivit articolului 87 alineatul (3) din Regulamentul de procedură, în cazul în care părțile cad în pretenții cu privire la unul sau la mai multe capete de cerere, Tribunalul poate să repartizeze cheltuielile de judecată sau poate decide ca fiecare parte să suporte propriile cheltuieli.

365 În cauza T-117/07, întrucât acțiunea a fost admisă în parte, se realizează o justă apreciere a împrejurărilor speței prin decizia ca, în privința Comisiei, aceasta să suporte o zecime din cheltuielile de judecată efectuate de Areva, de Areva T & D Holding, de Areva T & D SA și de Areva T & D AG și să suporte o zecime din propriile cheltuieli de judecată. Areva, Areva T & D Holding, Areva T & D SA și Areva T & D AG vor suporta nouă zecimi din propriile cheltuieli de judecată și nouă zecimi din cheltuielile de judecată efectuate de Comisie.

366 În cauza T-121/07, întrucât acțiunea a fost admisă în parte, se realizează o justă apreciere a împrejurărilor speței prin decizia ca, în privința Comisiei, aceasta să suporte o zecime din cheltuielile de judecată efectuate de Alstom și o zecime din propriile cheltuieli de judecată. Alstom va suporta nouă zecimi din propriile cheltuieli de judecată și nouă zecimi din cheltuielile de judecată efectuate de Comisie.

Pentru aceste motive,

TRIBUNALUL (Camera a doua)

declară și hotărăște:

1) Conexează cauzele T-117/07 și T-121/07 în vederea pronunțării hotărârii.

2) Anulează articolul 2 literele (b) și (c) din Decizia C(2006) 6762 final a Comisiei din 24 ianuarie 2007 privind o procedură în temeiul articolului 81 CE și al articolului 53 din Acordul privind SEE (cazul COMP/F/38.899 – Instalații de comutație cu izolație în gaz).

3) În privința încălcărilor constatate la articolul 1 literele (b)-(f) din Decizia C(2006) 6762 final, aplică următoarele amenzi:

— Alstom, societate pe acțiuni: 10 327 500 de euro;

— Alstom: 48 195 000 de euro, în solidar cu Areva T & D SA, suma de 20 400 000 de euro din cuantumul datorat de Areva T & D SA urmând a fi plătită, în solidar, de aceasta din urmă și de Areva T & D AG, de Areva, societate pe acțiuni, și de Areva T & D Holding SA.

4) Respinge în rest acțiunile.

5) În cauza T-117/07, Comisia Europeană suportă o zecime din cheltuielile de judecată efectuate de Areva, de Areva T & D Holding, de Areva T & D SA și de Areva T & D AG și o zecime din propriile cheltuieli de judecată. Areva, Areva T & D Holding, Areva T & D SA și Areva T & D AG suportă nouă zecimi din propriile cheltuieli de judecată și nouă zecimi din cheltuielile de judecată efectuate de Comisie.

6) În cauza T-121/07, Comisia suportă o zecime din cheltuielile de judecată efectuate de Alstom și o zecime din propriile cheltuieli de judecată. Alstom suportă nouă zecimi din propriile cheltuieli de judecată și nouă zecimi din cheltuielile de judecată efectuate de Comisie.

Pelikánová Jürimäe Soldevila Fragoso

Pronunțată astfel în ședință publică la Luxemburg, la 3 martie 2011

Semnături

Cuprins

Istoricul cauzei ..... II - 651

Produsul în cauză ..... II - 651

Întreprinderile în cauză ..... II - 652

Procedura administrativă ..... II - 654

Decizia atacată ..... II - 657

Procedura și concluziile părților ..... II - 660

În drept ..... II - 664

Cu privire la concluziile referitoare la anularea articolului 1 literele (b), (c), (d), (e) și (f) din decizia atacată ..... II - 666

Observații introductive ..... II - 667

Cu privire la transferul către Areva T & D SA și către Areva T & D AG a răspunderii personale a Alstom pentru participarea ramurii sale de activitate în materie de GIS la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 6 decembrie 1992 ..... II - 669

— Argumentele părților ..... II - 669

— Aprecierea Tribunalului ..... II - 670

Cu privire la răspunderea personală care revine Alstom pentru participarea întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004, în calitate de societate-mamă care deține integral Alstom T & D SA și Alstom T & D AG ..... II - 677

— Argumentele părților ..... II - 677

— Aprecierea Tribunalului ..... II - 678

Cu privire la transferul către societățile din grupul Areva a răspunderii personale suportate de Alstom din cauza participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 15 aprilie 1988 până la 8 ianuarie 2004, având în vedere cesiunea acestei întreprinderi grupului Areva ..... II - 690

— Argumentele părților ..... II - 690

— Aprecierea Tribunalului ..... II - 691

Cu privire la răspunderea personală care revine Areva T & D SA și Areva T & D AG din cauza participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 7 decembrie 1992 până la 8 ianuarie 2004 și, respectiv, de la 22 decembrie 2003 până la 8 ianuarie 2004 ..... II - 693

— Argumentele părților ..... II - 693

— Aprecierea Tribunalului ..... II - 694

Cu privire la răspunderea personală care revine Areva și Areva T & D Holding în calitate de societăți-mamă care dețin integral Areva T & D SA și Areva T & D AG din cauza participării întreprinderii în cauză la încălcare de la 9 ianuarie 2004 până la 11 mai 2004 ..... II - 700

— Argumentele părților ..... II - 700

— Aprecierea Tribunalului ..... II - 701

Cu privire la eventuala întrerupere a încălcării imputate Alstom în intervalul septembrie 1999-martie 2002 ..... II - 706

— Argumentele părților ..... II - 706

— Aprecierea Tribunalului ..... II - 708

Cu privire la concluziile referitoare la anularea sau la reformarea articolului 2 literele (b) și (c) din decizia atacată ..... II - 717

Cu privire la încălcarea normelor privind prescripția, referitoare la amenda individuală aplicată Alstom la articolul 2 litera (b) din decizia atacată ..... II - 718

— Argumentele părților ..... II - 718

— Aprecierea Tribunalului ..... II - 719

Cu privire la încălcarea normelor în materia caracterului solidar al plății amenzilor care decurg din articolul 81 CE și din articolul 53 din Acordul privind SEE, la încălcarea articolului 7 CE, la încălcarea principiilor securității juridice, neretroactivității, egalității de tratament, proporționalității, dreptului la o cale de atac efectivă și individualizării pedepselor, precum și la încălcarea obligației de motivare, aferentă amenzilor aplicate Alstom și societăților din grupul Areva la articolul 2 litera (c) din decizia atacată ..... II - 720

— Argumentele părților ..... II - 720

— Aprecierea Tribunalului ..... II - 723

Cu privire la încălcarea principiului respectării dreptului la apărare și a articolului 27 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1/2003 ..... II - 739

— Argumentele părților ..... II - 739

— Aprecierea Tribunalului ..... II - 740

Cu privire la majorarea cu 50 % a cuantumului de bază al amenzilor aplicate Alstom și societăților din grupul Areva la articolul 2 literele (b) și (c) din decizia atacată ... II - 746

— Argumentele părților ..... II - 746

— Aprecierea Tribunalului ..... II - 752

Cu privire la al șaptelea motiv invocat de societățile din grupul Areva, întemeiat pe o eroare vădită de apreciere și pe o încălcare a articolului 81 CE și a articolului 53 din Acordul privind SEE, precum și a Comunicării privind cooperarea, ca urmare a refuzului Comisiei de a le acorda o reducere, în temeiul cooperării lor în cursul procedurii administrative, a cuantumului amenzii care le-a fost aplicată ..... II - 770

— Argumentele părților ..... II - 770

— Aprecierea Tribunalului ..... II - 771

Cu privire la al optulea motiv invocat de Alstom, întemeiat, cu titlu principal, pe o încălcare a Liniilor directoare și, cu titlu subsidiar, pe o încălcare a principiului proporționalității ..... II - 780

— Argumentele părților ..... II - 780

— Aprecierea Tribunalului ..... II - 781

Cu privire la cheltuielile de judecată ..... II - 786